

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Kaido-Allan Lainurm

**Ajalooliste hoonete ligipääsetavus
Väljakutsed, võimalused ja valikud**

Magistritöö

Juhendaja: dots. Riin Alatalu, PhD

Tallinn 2022

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

1. käesolev magistritöö on minu isikliku töö tulemus, seda ei ole kellegi teise poolt varem (kaitsmisele) esitatud;
2. kõik magistritöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on magistritöös nõuetekohaselt viidatud;
3. luban Eesti Kunstiakadeemial avaldada oma magistritöö repositooriumis, kus see muutub üldsusele kättesaadavaks interneti vahendusel.

Ülaltoodust lähtudes selgitan, et:

- käesoleva magistritöö koostamise ja selle sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste loomisega seotud isiklikud autoriõigused kuuluvad minule kui magistritöö autorile ja magistritööga varalisi õigusi kasutatakse vastavalt Eesti Kunstiakadeemias kehtivale korrale;
- kuivõrd repositooriumis avaldatud magistritööga on võimalik tutvuda piiramatul isikute ringil, eeldan, et minu magistritööga tutvuja järgib seadusi, muid õigusakte ja häid tavasid heas usus, ausalt ja teiste isikute õigusi austavalt ning hoolivalt. Keelatud on käesoleva magistritöö ja selles sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste kopeerimine, plagieerimine ning mistahes muu autoriõigusi rikkuv kasutamine.

(kuupäev)

(magistritöö autori nimi ja allkiri)

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele:

(kuupäev)

(magistritöö juhendaja allkiri, akadeemiline või teaduskraad)

Resüme

Tulenevalt seadusest ja rahvusvaheliste lepingutega võetud kohustustest peavad kõik hooned, kus pakutakse avalikkusele suunatud teenuseid, olema ligipääsetavad. Ehitusseadustiku alusel 2018. aastal kehtestatud ettevõtlus- ja infotehnoloogiaministri määrus nr 28 „Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele“ ei näe ette leevendusi ajaloolistele ega rekonstrueeritavatele hoonetele. Autori eesmärgiks on empiirilise uuringu (paikvaatlused, intervjuud) abil välja selgitada, millised on peamised probleemid ajalooliste hoonete ligipääsetavuse tagamisel ning luua sobiv raamistik nende lahendamiseks. Selleks analüüsis autor 14 ajaloolise hoone vastavust ligipääsetavuse nõuetele ning viis läbi 9 poolstruktureeritud intervjuud 9 inimesega (3 arhitektiga, 2 riigiametnikuga, 2 ajalooliste hoonete omanikke koondava ühenduse esindajaga ja 2 puudega inimeste ühenduse esindajaga). Ajalooliste hoonete analüüs näitab, et ükski valimisse kuulunud hoonetest ei täitnud ligipääsetavuse nõudeid, kuigi neid oli hiljuti rekonstrueeritud või restaureeritud. Autori hinnangul ei ole üheski neist võimalik ka tulevikus saavutada kõigi tänasest seadusest tulenevate nõuete täitmist. Intervjuude analüüs kinnitab, et ligipääsetavuse nõuete täitmine ajaloolistes hoonetes ei ole arhitektile ja omanikule jõukohane tulenevalt muinsuskaitsealusest ja arhitektuurilistest piirangutest. Vestlustest tuli välja, et ajalooliste hoonete ligipääsetavuse tagamisel tuleb teha erisusi, mis arvestaksid eelkõige hoone arhitektuurilise väärtuse ja funktsiooniga. Olulisemad väljavõtted intervjuudest koos kommentaaridega leiab uuringu 3. peatükist. Analüüsi tulemusel sõnastab autor 12 kriteeriumit, millega arvestada ligipääsetavust puudutavate otsuste langetamisel ajaloolises hoones. Autor jagab ligipääsetavuse nõuded kolme kategooriasse ning sõnastab 6 põhimõtet, millest lähtuda õigusloomes ja riikliku järelevalve korraldamisel. Eraldi toob autor välja soovitusel ligipääsetavuse käsitlemiseks muinsuskaitse eritingimustes, projekti seletuskirjas, erinevates õigusaktides, arhitekti pädevusnõuetes ja riiklikes õppekavades. Tähelepanu pööratakse analüütilise tõendamise võimaluse sisseviimisele ligipääsetavuse nõuetes sarnaselt tuleohutuse nõuetega. Eraldi rakenduslik väljund on autori poolt käesoleva uuringu raames valminud juhendmaterjalil, mille leiab lisast 5. Juhendmaterjal koosneb fotodest ja selgitavast tekstist ning on mõeldud abivahendina kasutamiseks põhjalikumate uuringute väljatöötamisel ja koolituste läbiviimisel. Käesolev rakendusuuringu ei pruugi anda vastuseid kõikidele esilekerkinud küsimustele, kuid on teenäitajaks ajalooliste hoonete ligipääsetavuse probleemide sõnastamisel, diskussiooni algatamisel ja võimalike lahenduste pakkumisel.

Märksõnad: *ligipäätavus, muinsuskaitse, mälestis, ajalooline hoone, arhitektuur, universaalne disain, muinsuskaitse eritingimused, analüütiline tõendamine.*

Sisukord

Sissejuhatus	7
1 Magistritöö teoreetilised lähtekohad	11
1.1 Ligipääsetavuse rakkerühm	12
1.2 Ligipääsetavust reguleerivad õigusaktid ja rahvusvahelised lepingud	14
1.3 Ligipääsetavuse mõiste ja seos teiste selles valdkonnas kasutatavate mõistetega.....	19
1.4 Ligipääsetavus ja ajaloolised hooned.....	24
1.5 Uurimisprobleemi määratlemine	28
2 Meetodi valik.....	30
2.1. Paikvaatlused	31
2.1.1 Paikvaatlusesse kaasatud hooned	35
2.2. Intervjuud.....	44
3 Tulemused ja järeldused	49
3.1 Paikvaatlused	49
3.2 Intervjuud.....	52
3.2.1 Intervjuude sissejuhatav osa.....	52
3.2.2 Arutelud ajaloolise hoone ligipääsetavuse teemadel.....	55
3.2.3 Arutelud seadusandluse ja õiguloome teemadel	74
3.2.4 Muud esilekerkinud teemad	86
4 Arutelu ja ettepanekud.....	92
4.1. Üldised tähelepanekud ja soovitused ajalooliste hoonete ligipääsetavuse käsitlemisel ja valdkonna arendamisel	92
4.2. Täiendavad soovitused.....	101
4.3. Nõuded ligipääsetavusele.....	105
4.4. Soovitused ligipääsetavuse käsitlemiseks muinsuskaitse eritingimustes, õigusaktides ja kompetentsinõuetes.....	108
Kokkuvõte	113
Kasutatud kirjandus ja teised allikmaterjalid.....	117
Summary.....	124

LISAD

Lisa 1	Paikvaatluse ankeet (määrus nr 14)
Lisa 2	Paikvaatluse ankeet (määrus nr 28)
Lisa 3	Intervjuu ankeet (arhitektile)
Lisa 4	Intervjuu ankeet (puudega inimesele)

Lisa 5 Juhendmaterjal. Ettepanekud ligipääsetavuse miinimumnõuete tagamiseks ajaloolistes hoonetes

Sissejuhatus

Ligipääsetavuse näol on tegemist interdistsiplinaarse uurimisobjektiga. Ajaloolistele hoonetele keskendudes me ühest küljest kitsendame objektide ringi, seades eelduseks kuulumise muinsuskaitseregistrisse, paiknemise muinsuskaitsealal, kuulumise XX sajandi arhitektuuripärandi nimekirja, kuulumise miljööväärtusliku ala koosseisu vms ning teisest küljest seame eelduseks, et igasuguse avaliku teenuse pakkumisel tuleb tagada võrdsed võimalused kõigile teenuse sihtrühmadele ka nendes hoonetes. Nimetatud põhimõtet võrdsele kohtlemisele toetab ka Eesti Vabariigi Põhiseadus¹. Ükski seadus ega muu õigusakt ei tee ligipääsetavuse osas leevendusi hoonetele, mis on võetud kaitse alla. Samas on näidanud riikliku järelevalve praktika, et teatud leevendused on põhjendatud või isegi möödapääsmatult vajalikud, et tagada mälestise või muinsuskaitsealal asuva ehitise ning nende osade säilimine teaduslikel, hariduslikel ja kultuurilisel jätkusuutlikkuse eesmärkidel.

Ligipääsetavuse teema haakub väga paljude erinevate valdkondadega, sealhulgas arhitektuuri valdkonnaga (arhitektuur, projekteerimine), ehituse valdkonnaga (ehitamine, arendustegevus), sotsiaalvaldkonnaga (sotsiaaltöö, sotsiaalpoliitika elluviimine), ehitiste ohutuse valdkonnaga (ohutusjärelevalve), elanike ohutuse valdkonnaga (tuleohutuse ja evakuatsiooni tagamine), muinsuskaitse valdkonnaga (mälestiste säilimine), kultuuri- ja spordivaldkonnaga (muuseumid, kultuurisündmused), haridusvaldkonnaga (haridustegevus kaitsealustes hoonetes), majandusvaldkonnaga (energiatõhusus, kliimaeesmärgid, majanduslik rentaablus), kinnisvarahalduse valdkonnaga (haldusküsimused), turismi valdkonnaga jne. Kuna hoone omanik või valdaja võib olla eraisik, mittetulundusühing, sihtasutus, äriühing, riik või kohalik omavalitsus, ei ole omandisuhtest lähtuvalt mõistlik teemat kitsamalt piiritleda.

Ligipääsetavuse tagamine on jõuliselt esile kerkinud nii projekteerimises kui ka ehitamises. Ühest küljest tänu ühiskonna teadlikkuse kasvule ja kõigi ühiskonnagruppide aktiivsemale osalemisele igapäevaelus, teisest küljest tänu poliitilistele otsustele ja tõhustunud järelevalvele. Me räägime täna põhimõttelist laadi paradigma muutusest. Füüsiliselt heas vormis ja majanduslikult hästi kindlustatud keskmise inimese asemel oleme õppinud enda ümber nägema väga eripalgelisi, erinevate huvide, soovide ja füüsilise võimekusega inimesi, olgu need lapsed, vanurid või erivajadusega inimesed. Lapsed ja vanurid moodustavad elanikkonnast umbes kaks

¹ Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 12 ütleb: Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. Eesti Vabariigi Põhiseadus, 1992. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

viiendikku (40% elanikkonnast). Kui me lisame neile puudega inimeste arvu (11% elanikkonnast), näeme, et halvasti disainitud füüsiline keskkond võib luua takistusi või olla mitteligipääsetav ligikaudu poolele elanikkonnast.

Mälestised säilivad kõige paremini siis, kui nad on kasutuses. Pärandi hoidmiseks on vaja, et järeltulevad põlvned oskaksid pärandit mõista, hinnata, omada, hooldada ja väärindada. Pärandiloomes protsessis on õigete rõhuasetuste seadmine kriitilise tähtsusega. Keskkond, mida me igapäevaselt tarbime ja loome, peab olema ligipääsetav kõigile, kes seda eksistentsiaalselt vajavad. Kuigi suur osa arhitektuuripärandist ei ole täielikult ligipääsetav (tõenäoliselt seda kunagi ka ei juhtu), tuleb muuta väärtushinnanguid ning põhimõtteid seda tüüpi kinnisvara haldamisel.² Riigi- või omavalitsusasutuste väljaviimisel ajaloolistest hoonetest loobub riik kergekäeliselt kohustusest kultuuripärandi säilimise tagamisel, lükates järjest suurema vastutuse remondivõlga hoonete korrastamiseks erasektorile. Haridusasutuste väljakolimine mõisakoolidest võib anda lühiajalise efekti kulude kokkuhoidmisel, kuid jätab lapsed ilma võimalusest õppida ja areneda kultuurilooliselt laetud keskkonnas, mis on oluline isiksuse identiteedi kujunemisel.

Selleks, et arhitektuuripärand kasutuses hoida, tuleb asjakohasel juhul tagada ligipääsetavus. Tänapäevane õigusruum ei tee vahet, kas hoone on uus või rekonstrueeritav või kas tegemist on muinsuskaitse aluse hoonega, kus kehtivad seadusest ja eritingimustest tulenevad piirangud. Kui hoones osutatakse teenuseid, mis on suunatud avalikkusele, peab arvestama ligipääsetavuse nõuetega³. Seetõttu vajavad analüüsimist nii ettevõtlus- ja infotehnoloogiainistri 29.05.2018 määrusega nr 28 kehtestatud puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitise ligipääsetavusele⁴ kui ka erisuste võimaldamine mälestiste ligipääsetavuse hindamisel.

Magistritöö sisu on silmaringi laiendamise poolest hariv mitte ainult omanikule, vaid ka arhitektile, insenerile, restauraatorile, muinsuskaitseametnikule, riigi- ja kohaliku omavalitsuse ametnikule, kinnisvarahaldusega tegelevale ettevõtjale, üliõpilasele ja kõigile teistele, kes ajaloolise objekti rekonstrueerimise, restaureerimise või igapäevase haldamisega ühel või teisel

² Näiteks Riigi Kinnisvara AS-ile kuuluvate arhitektuurimälestiste müük riigi halduskulude kokkuhoiu eesmärgil ei ole erasektorile eeskujuks kultuuripärandi säilitamisel.

³ Tänapäevane eelkõige ühiskondliku funktsiooniga hooned, kus pakutakse avalikkusele suunatud teenuseid, kuid tulevikus kindlasti lisandub suur osa elukondlikust kinnisvarast ja töökohtadest, mis ei ole seotud avaliku funktsiooni täitmisega, kuid tagavad võrdsed võimalused elu- ja töökoha valikul.

⁴ Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele, 2018. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/131052018055> (vaadatud 31. VII 2022).

moel kokku puutuvad, olgu see siis kantud praktilisest vajadusest või teadmiste omandamise eesmärgist.

Uurimisprobleemi lahenduseks on paikvaatluste käigus kogutud ligipääsetavuse andmete analüüs ja intervjuu tulemuste interpreteerimine.

Magistritöö otsene eesmärk on kirjeldada intervjuude ja paikvaatluste käigus kogutud näidete varal erinevaid lahendusi ligipääsetavuse tagamisel ning luua sobiv teoreetiline raamistik, mis hõlbustaks parimate ligipääsetavuslahenduste rakendamist eritüübilistel arhitektuurimälestistel. Töös antakse rakenduslikud soovitused, mida saab aluseks võtta ligipääsetavuse õiguslike regulatsioonide kohandamisel ajaloolistele hoonetele (näiteks analüütiline tõendamine, ligipääsetavuse käsitlemine muinsuskaitse eritingimuste andmisel jms.).

Magistritöö rakenduslik väärtus seisneb eelkõige selles, et esmakordselt Eestis otsitakse lahendusi probleemidele, mis on seotud ligipääsetavuse nõuete rakendamisega ajaloolistes hoonetes. Magistritöös käsitletakse empiiriliste andmete kogumise käigus saadud teavet ning sõnastatakse nende alusel ettepanekud õigusaktide muutmiseks ja antakse sisend juhendmaterjali väljatöötamiseks, mis oleks aluseks ajalooliste objektide ligipääsetavuse parandamisel.

Magistritöö koosneb sissejuhatusest, neljast sisupeatükist ja kokkuvõttest. Esimeses peatükis antakse ülevaade ligipääsetavuse teoreetilisest ja õiguslikust raamistikust, arutletakse ligipääsetavuse valdkonnas kasutusel olevate mõistete tähenduse üle, käsitletakse ajalooliste hoonete ligipääsetavuse kitsaskohti ning määratletakse eelneva põhjal uurimisprobleem. Teises peatükis kirjeldatakse lahti paikvaatluste ja intervjuude läbiviimise meetodika ning antakse põgus ülevaade paikvaatlusesse kaasatud hoonetest. Kolmandas peatükis võetakse põhjalikuma vaatluse alla paikvaatluste ja intervjuude käigus kogutud andmed ning neljandas peatükis analüüsitakse tulemusi, tehakse üldistusi ja mitmeid ettepanekuid ajalooliste hoonete ligipääsetavuse osas. Uurimistöö kokkuvõttes tehakse järeldused püstitatud eesmärkide saavutamise kohta ning esitatakse ettepanekuid töö tulemuste rakendamiseks. Magistritööl on viis lisa, millest viimane on autoripoolne sisend ajalooliste hoonete ligipääsetavuse juhendmaterjali väljatöötamisele. Viimane on kasutatav eraldiseisva juhendmaterjalina, sisaldades uuringu autori kogutud pildimaterjali koos lühiselgitustega.

Autor avaldab tänu kõikidele intervjuueeritavatele, kes olid lahkesti valmis jagama oma kogemust ja soovitusi, andes seeläbi väärtusliku sisendi käesolevale uurimustööle. Samuti tänab autor kõiki arhitekte, insenere, ehitajaid, omanikke, puuetega inimeste organisatsioonide

esindajaid, riigiametnikke ja omavalitsustöötajaid, kes on ühel või teisel moel andnud oma panuse sellesse, et meil on täna võimalik tuua positiivseid näiteid hästi õnnestunud lahendustest ajalooliste hoonete ligipääsetavuse parandamisest. Ja lõpetuseks avaldab autor erilist tänu oma juhendajale, kelle meelegindlus ja veenmisjõud aitasid sellel tööl kaante vahele saada.

1 Magistritöö teoreetilised lähtekohad

Nagu sissejuhatuses juba sai märgitud, on ligipääsetavuse puhul tegemist valdkondadeülese ehk interdistsiplinaarse uurimisobjektiga. Materiaalse kultuuri kontseptsioon, kus esiplaanil on eelkõige artefaktid ja nende suhestumine inimesega, on väga palju muutunud. Kultuuripärandist osasaamine ei ole üksikute väljavalitute privileeg, vaid inimõigus⁵, kus kasusaajateks on kogu ühiskond, sealhulgas lapsed, vanurid ja erivajadusega inimesed.

Ligipääsetavuse teema on jõuliselt esile kerkinud mitte ainult sotsiaalteaduseid hõlmavas diskursuses, vaid ka väga praktilistes eluvaldkondades nagu seda on projekteerimine ja ehitamine. Ühest küljest tänu ühiskonna teadlikkuse kasvule ja kõigi ühiskonnagruppide aktiivsemale osalemisele igapäevases elus, teisest küljest tänu riigipoolsele märkamisele ja tõhusamale järelevalvele. Me räägime täna põhimõttelist laadi paradigma muutusest, kus füüsiliselt heas vormis ja majanduslikult hästi kindlustatud keskmise inimese asemel oleme õppinud enda ümber nägema väga eripalgelisi, erinevate huvide, soovide ja füüsilise võimekusega inimesi lastest ja noorukitest kuni vanemaealisteni välja. Mainitud kaks rühma moodustavad elanikkonnast umbes kaks viiendikku. Kui me lisame neile erivajadusega inimeste arvu, näeme, et halvasti disainitud füüsiline keskkond võib luua takistusi või olla mitteligipääsetav ligikaudu poolele elanikkonnast.^{6,7}

Veelgi täpsemalt toob need arvnäitajad ära Riigikantselei juures tegutsenud ligipääsetavuse rakkerühma lõpparuanne⁸, mis võtab aluseks nii Statistikaameti kui Sotsiaalkindlustusameti andmed. Aruande kohaselt moodustavad 0–18-aastased lapsed ja noorukid 2021. aasta jaanuari seisuga rahvastikust 20,3%, sealhulgas 16,4% on kuni 14-aastased. Vanemaealised (65-aastased ja vanemad) moodustasid 2021. aastal Eesti rahvastikust 20,3% (veidi üle 270 600 inimese) ning Statistikaameti rahvastikuproгноosi põhistsenaariumi kohaselt on 2030. aastal vanemaealisi 23,1% ja 2040. aastal juba 25,6% elanikkonnast. 2020. aasta detsembri seisuga

⁵ Faro konventsioon // The Faro Convention or the Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society. Portugal: Faro, 27.10.2005. Kultuuripärandi väärtust ühiskonnas käsitlev Euroopa Nõukogu raamkonventsioon, 2005. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/218052021003> (vaadatud 31. VII 2022). Vabariigi Valitsuse korralduse Euroopa Nõukogu raamkonventsiooni heakskiitmise kohta leiab: Kultuuripärandi väärtust ühiskonnas käsitleva Euroopa Nõukogu raamkonventsiooni heakskiitmine ja volituse andmine, 2021. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/202032021004> (vaadatud 31.VII.2022)

⁶ K.-A. Lainurm, Uute hoonete ligipääsetavuse probleem. - Ehitaja nr 5, 2021, lk 36-38.

⁷ K.-A. Lainurm, 4 lihtsat soovitus, mis tagavad hoone parema ligipääsetavuse. – Ehitusuudised 3. V 2021, <https://www.ehitusuudised.ee/uudised/2021/05/03/4-lihtsat-soovitus-mis-tagavad-hoone-parema-ligipaaasetavuse> (vaadatud 31.VII.2022).

⁸ Ligipääsetavuse rakkerühma lõpparuanne. - Riigikantselei, <https://www.riigikantselei.ee/media/1169/download> (vaadatud 31.VII.2022).

oli Eestis ametliku puude raskusastme ja liigiga inimesi kokku 146 210, mis moodustas 2021. aasta alguse rahvastikust ligi 11%. Eeltoodut võib võtta hea näitliku materjalina, et selgitada, miks ligipääsetavus päev-päevalt järjest rohkem inimesi kõnetab.

Sellise tõdemuseni jõudmine võib nooremas keskeas tervele ja heas füüsilises vormis inimesele tulla üllatusena. Koolide ainetundidesse ega ka ülikoolide õppekavadesse ei ole see teema veel tugevalt kinnistunud. Seetõttu luuakse jätkuvalt veel ka sellist arhitektuuri, kus esteetiliselt nauditava tulemuse saavutamine on olulisem kui selle hilisem praktiline kasutusmugavus. Paradoksaalsel moel aitavad sellele kaasa erinevad nominatsioonid ja pressikajastused, mis hindavad tulemust eelkõige kunstilise väärtuse ja leidliku materjalikasutuse seisukohalt, vähem tema praktilise kasutusmugavuse poolest. Seetõttu kohtame endiselt lahtiseid treppe, põhjamaiselt ühetoonilist värvilahendust või ebapraktilisi disainielemente, mis ei sobi kasutamiseks lastele, eakatele või puudega inimestele. Hea disaini tunneb ära siiski sellest, et seda ei ole mitte ainult ilus vaadata, vaid et seda on ka kõigile mugav kasutada.

Ligipääsetavad peavad teiste seas olema vallamajad, koolid, lasteaiad, hooldekodud, sotsiaalkeskused, raamatukogud, haiglad ja perearstikeskused, aga ka kõik muuseumid, kaubandus- ja teenindusasutused, restoranid, hotellid ja meelelahutusasutused. Paljud neist asutustest paiknevad kaitsealustes hoonetes või muinsuskaitsealadel. Nõuded kehtivad kõigile hoonetele, kus osutatakse avalikkusele suunatud teenuseid ega tee erandeid mälestiseks tunnistatud hoonetele, nende omanikele või kasutajatele. Kui pakutakse teenust, tuleb lähtuda võrdse kohtlemise põhimõttest – erivajadusega inimene peab saama samavõrd head teenust ja tähelepanu kui iga teine.

Täna tehtud investering paremasse ligipääsetavusse tähendab kulude kokkuhoidu pikemas ajaperspektiivis kogu ühiskonnale – kui paraneb inimeste enesehinnang ja võimekus aktiivselt ühiskonna elus osaleda, väheneb vajadus erinevate sotsiaalteenuste järele ning selline ühiskond on märksa jätkusuutlikum nii majanduslikus kui sotsiaalses mõttes.

1.1 Ligipääsetavuse rakkerühm

Ligipääsetavuse probleemidele lahenduste otsimiseks anti 2019. aasta sügisel Vabariigi Valitsuse protokollilise otsusega riigisekretärile ülesanne moodustada ligipääsetavuse rakkerühm, mida hakkaks juhtima Riigikantselei. Rakkerühma töösse kaasati erinevate ministriumite, ametite, sihtrühmade ja huvirühmade esindajad. Rakkerühma asutamise otsuse kohaselt oli rakkerühmal kaks ülesannet. Esiteks, selgitada välja ligipääsetavuse olukord ja

probleemid kõikides olulisemates elukeskkonna ja ühiskonna aspektides, sh ligipääs avaliku sektori hoonetele ja asutustele ning kogu avalikule ruumile ja selle eri osadele (kaubandusettevõtted, kultuuri- ja meelelahutusasutused, ühiskasutatavad väljõusaalid, kergliiklusteed, spordihooned, jm), riigi ja erasektori teenustele (pangateenused, tele- ja audiovisuaalteenused jmt), e-teenustele, elukondlikule kinnisvarale ning transpordivahenditele. Teiseks ülesandeks oli töötada välja poliitikasuunised ja lahendused, mis võimaldavad lähima kümne aasta jooksul liikuda kõikidele inimestele ligipääsetava ühiskonna, avaliku ruumi ja teenuste suunas. Eesmärgiks on ligipääsetavuse ja universaalse disaini põhimõtete rakendamine kõikide poliitikavaldkondade loomuliku osana, seades esikohale avaliku sektori eeskuju; samuti ligipääsetavuse alase teadlikkuse ja pädevuse tõstmine ühiskonnas läbivald.⁹

Rakkerühma moodustamise seletuskirjas tuuakse probleemidena välja mitmed asjaolud, mida oleme eespool juba põgusalt puudutanud. Muuhulgas märgitakse, et sageli on probleemiks horisontaalse vaate puudumine ligipääsetavuse küsimusele, mis väljendub selles, et inimeste teekonda ei selgitata algusest lõpuni välja lähtuvalt universaalse disaini põhimõtetest, mistõttu nii mõnigi ligipääsetav lahendus jääb reaalsuses kättesaamatuks inimese teel asuvate muude takistuste ja läbimõtlemata lahenduste tõttu. Lisaks on ligipääsetava elukeskkonna ning teenuste tagamisel takistuseks ebapiisav teadlikkus ligipääsetavuse tagamise vajadusest ja sellega kaasnevast kasust (nii ühiskonnas üldiselt kui ka näiteks ehitussektoris, teenusepakkujatel, ametnikel nii riigi kui ka KOV tasandil jt) ning vajalike praktiliste oskuste ja teadmiste vähesus (nt teenusepakkuja töötajatel). Hetkel on puudulik ka universaalse disaini õppe läbiv pakkumine ülikoolis vastavatel erialadel, mistõttu ehitussektori praktika sõltub suurel määral tellija või projekteerija teadlikkusest.¹⁰

2. septembril 2021 arutati Vabariigi Valitsuse kabinetinõupidamisel rakkerühma lõpparuannet. Rakkerühm lähtus valitsusele esitatud aruandes põhimõttest, et ühiskonnaelus osalemine peab kõikidele ühiskonna liikmetele olema võrdselt tagatud, mistõttu vaadeldi alateemadena olulisemaid elukeskkonna füüsilisi osasid (avalikud ja elukondlikud hooned, teede taristu) ning ühiskonnaelus osalemiseks vajalikke esmavajalikke teenuseid (ühistransport, meedia, e-keskkonnad ja -teenused, haridus, kultuur, sport, turism, 112 hädaabiteenus, valik erasektori teenuseid). Valitsus kiitis oma kabinetinõupidamisel rakkerühma poliitikasoovitused heaks

⁹ Ligipääsetavuse rakkerühm. – Riigikantselei, <https://www.riigikantselei.ee/ligipaasetavus> (vaadatud 31.VII.2022).

¹⁰ Seletuskiri Vabariigi Valitsuse istungi protokollis märgitava otsuse „Ligipääsetavuse rakkerühma moodustamine“ eelnõu juurde. Leitav: Seletuskiri. Ligipääsetavuse rakkerühma moodustamine, 2019. – Eelnõude infosüsteem, <https://eelnoud.valitsus.ee/main#GQDofUT6> (vaadatud 31.VII.2022).

ning otsustas, et Sotsiaalministeeriumil tuleb koos teiste ministeeriumidega nende elluviimiseks välja töötada rakendusskeem.¹¹

Seoses eeltooduga on läbivaatamisel ka ettevõtlus- ja infotehnoloogiaministri 20.05.2018.a määrus nr 28 „Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitistele“, mille muudatuste ettevalmistamise eest vastutab Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, kes seisab hea ehituse ja elamumajanduse valdkonna arendamise eest ning koordineerib ehitusalast järelevalvet. Eelnõu ettevalmistamisprotsessi on kaasatud nii Sotsiaalministeeriumi kui ka Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ameti (TTJA) esindajad.

1.2 Ligipääsetavust reguleerivad õigusaktid ja rahvusvahelised lepingud

Mõne sõnaga puudutame ka seadusandlust ning erinevaid rahvusvahelisi dokumente. Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 12 sätestab üldise võrdsuspõhiõiguse: kõik on seaduse ees võrdsed ja kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. Muuhulgas ütleb Põhiseaduse § 28, et lasterikkad pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all.¹²

Diskrimineerimiskeeldu rõhutab ka Euroopa Liidu Põhiõiguste Harta¹³, mis jõustus koos Lissaboni lepinguga 1. detsembril 2009. aastal. Selle artikkel 21 keelab igasuguse diskrimineerimise, sealhulgas diskrimineerimise soo, rassi, nahavärvuse, etnilise või sotsiaalse päritolu, geneetiliste omaduste, keele, usutunnistuse või veendumuste, poliitiliste või muude arvamuste, rahvusvähemusse kuulumise, varalise seisundi, sünnipära, *puuete*, vanuse või seksuaalse sättumuse tõttu. Artikkel 26 kohaselt Euroopa Liit tunnustab ja austab puuetega inimeste õigust saada kasu meetmetest, mille eesmärk on tagada nende iseseisvus, sotsiaalne ja tööalane integratsioon ning osalemine ühiskonnaelus. Samas rõhutab näiteks artikkel 25 eakate õigust elada inimväärselt ja iseseisvat elu ning osaleda sotsiaal- ja kultuurielus.¹⁴ Kuid ligipääsetavuse kontekstis peitub ehk kõige sügavam sisu harta artiklis 1, mis ütleb, et

¹¹ Valitsus sai ülevaate ligipääsetavuse probleemidest - Vabariigi Valitsus 02.09.2021, <https://www.valitsus.ee/uudised/valitsus-sai-ulevaate-ligipaaasetavuse-probleemidest> (vaadatud 31.VII.2022).

¹² Eesti Vabariigi Põhiseadus, 1992. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

¹³ Euroopa Liidu põhiõiguste harta, 2010 - Euroopa Liidu Teataja, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ET:PDF> (vaadatud 31. VII 2022).

¹⁴ Laiemalt puudutavad ligipääsetavuse tagamise meetmed lisaks puuetega inimestele ka lapsi ja eakaid.

inimväärikus on puutumatu ning et seda tuleb austada ja kaitsta. Just inimväärikuse säilimine erinevates situatsioonides toimetulemise tagamisel on sageli võtmeküsimuseks hoonete ligipääsetavuse vajaduse mõistmisel.

21. märtsil 2012. aastal ratifitseeris Riigikogu Puuetega inimeste õiguste konventsiooni¹⁵, mille artikkel 9 käsitleb juurdepääsetavusest hoonetele, sealhulgas osalusriigi kohustust kehtestada miinimumnõuded ja kontrollida nende täitmist. Konventsiooni ratifitseerides on Eesti riik võtnud endale eesmärgiks ja andnud puuetega inimestele lubaduse nende olukorda järjepidevalt parandada, kasutades selleks erinevaid meetmeid – täiendades seaduseid, luues vajalikke teenuseid, tõkestades puudega inimeste diskrimineerimist ning tagades, et puudega inimesed oleksid kaasatud kõikidesse küsimustesse, mis puudutavad nende eluolu ja toimetulekut.¹⁶

Õiguskantsleri seaduse¹⁷ § 1 lg 11 kohaselt täidab õiguskantsler alates 01.01.2019 puuetega inimeste õiguste konventsiooni artikkel 33 lg 2 tulenevalt konventsiooni rakendamise edendamise, kaitse ja seire ülesandeid. Õiguskantsler seisab selle eest, et kõik puuetega inimesed saaksid põhiõigusi ja -vabadusi teostada teistega võrdsetel alustel. Õiguskantsler on nende ülesannete täitmisel sõltumatu. Õiguskantsler kaasab puuetega inimesi ülesannete täitmisse nõuandva kogu kaudu.¹⁸ Õiguskantsler on oma töös juhtinud omavalitsusjuhtide ja erinevate ametkondade tähelepanuu valimisjaoskondade ligipääsetavuse parandamisele^{19,20},

¹⁵ Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll, 2006. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/204042012006> (vaadatud 31. VII 2022).

¹⁶ ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon ja puuetega inimeste õigused Eestis. Eesti Puuetega Inimeste Koda, 2013. Trükis on leitav: https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2012/03/raamat_veeb.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

¹⁷ <https://www.riigiteataja.ee/akt/12788991?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

¹⁸ <https://www.oiguskantsler.ee/et/puuetega-inimeste-oigused> (vaadatud 31. VII 2022).

¹⁹

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Hoonete%20ligip%C3%A4%C3%A4setavus%20ja%202023.%20aasta%20valimised.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

²⁰

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Ligip%C3%A4%C3%A4s%20valimisjaoskond%20adele.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

liikumiserivajadusega inimeste ligipääsule vallavolikogu ja -valitsuse ruumidele²¹, haridusasutustele²², tervishoiuteenustele²³, sotsiaalteenustele²⁴ jne.

Puuetega inimeste õigustega tegeleb ka soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik, kelle ülesandeks on jälgida võrdse kohtlemise seaduse²⁵ ja soolise võrdõiguslikkuse seaduse²⁶ nõuete täitmist. Voliniku ülesandeks on reageerida puudest tingitud diskrimineerimisega seotud juhtumitele. Muuhulgas on võrdõigusvoliniku kantselei poolt koostöös Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika fondide võrdõiguslikkuse kompetentsikeskusega antud välja juhend puudega inimeste ligipääsetavuse tagamiseks Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika fondide rahastatud projektides.²⁷

Esmakordselt jõustusid Eestis siseriikliku õigusaktiga kehtestatud nõuded ligipääsetavusele 2003. aastal. Ehitusseaduse²⁸ § 3 lõike 10 alusel kehtestas majandus- ja kommunikatsiooniminister 28.11.2002 määruse nr 14 „Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes“²⁹, mis jõustus alates 1. jaanuarist 2003.

2018. aastast reguleerib seda valdkonda ettevõtlus- ja infotehnoloogiainistri 29.05.2018 määrus nr 28 „Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele“³⁰, mis seab tingimused hoonetele, kus osutatakse avalikkusele suunatud teenuseid. Ligipääsetavuse järelevalves tuginetakse nõuetele, mis kehtisid hoone ehitusloa taotlemisel.

²¹

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Liikumiserivajadusega%20inimeste%20ligip%C3%A4%C3%A4s%20vallavolikogu%20ja%20-valitsuse%20ruumidele.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

²²

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Ligip%C3%A4%C3%A4s%20haridusasutustele.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

²³

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Ligip%C3%A4%C3%A4s%20haridusasutustele.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

²⁴

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Ligip%C3%A4%C3%A4s%20sotsiaalteenustele.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

²⁵ <https://www.riigiteataja.ee/akt/13096445?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

²⁶ <https://www.riigiteataja.ee/akt/738642?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

²⁷ Puudega inimeste ligipääsetavuse tagamine projektides. Tallinn 2016. Trükis on leitav: <https://volinik.ee/wp-content/uploads/2020/01/Puudega-inimeste-ligipaaasetavuse-tagamine-projektides.pdf> (vaadatud 31. VII 2022).

²⁸ <https://www.riigiteataja.ee/akt/129062014013> (vaadatud 31. VII 2022).

²⁹ Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes, 2002. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/226420> (vaadatud 31. VII 2022).

³⁰ Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele, 2018. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/131052018055> (vaadatud 31. VII 2022).

Kuna määrus nr 14 lõpetas kehtivuse koos vana ehitusseadusega 30.06.2015 ja määrus nr 28 hakkas kehtima alles 03.06.2018, siis jäi kahe määruse vahele kahetsusväärset ligi kolme aasta pikkune periood, kus ei olnud ühtegi kehtivat õigusakti, mis oleks sätestanud nõudeid ligipäasetavusele. Õnneks tuleb sellisel juhul appi ehituse hea tava. Ehitusseadustiku³¹ § 7 kohaselt tuleb ehitise projekteerida ja ehitada ning korras hoida hea tava kohaselt. Head tava tuleb järgida ka muus seadustikuga reguleeritud tegevuses. Ehitusseadustiku seletuskiri täpsustab, et üldjoontes tähendab hea ehitustava üldiselt aktsepteeritud teadmiste ja oskuste mõistlikku ja hoolikat rakendamist. Põhimõtteliselt oleks võimalik head ehitustava määratleda saavutatava eesmärgi kirjelduse kaudu. Hea ehitustava kohaselt valminud ehitise või selle osa on tavapäraseks kasutamiseks sobiv, ohutu ja vastab nõuetele ning sobib ümbritseva keskkonnaga. Hea ehitustava lähtub varem kokkulepitud põhimõtetest, senisest praktikast, standarditest, teadusajakirjanduses avaldatud seisukohtadest, katusorganisatsioonide reeglistikest, loodusseadustest jne.³² Seega lähtub ta ka varem kehtinud õigusnormist.

Probleem on ligipäasetavusega hoonetele, mis on saanud ehitusloa enne 2003. aastat ning mida ei ole peale seda rekonstrueeritud. Selliste hoonete puhul ei ole võimalik tugineda määrusega nr 14 või määrusega nr 28 kehtestatud nõuetele, kuna hoone projekteerimisel ei olnud võimalik nendega arvestada. Dilemma on selles, et mida teha teenustega, mida osutatakse mitteligipäasetavates hoonetes. Näiteks sotsiaalministri 25.01.2002 määruse nr 25 „Nõuded haiglavälise eriarstiabi osutamiseks vajalikele ruumidele, sisseseadele ja aparatuurile“³³ § 8 kohaselt võib tervishoiuteenust osutada ehitises või ruumides, millele on antud sellekohane kasutusluba. Nimetatud ehitise ja ruumid peavad vastama majandus- ja kommunikatsiooniministri 28. novembri 2002. a määruse nr 14 “Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes” nõuetele. Kahjuks on määruses nr 25 endiselt viide tänaseks kehtetule määrusele nr 14 ning paljud eriarstiabi osutavad teenused (sh hambaravi) on patsiendile mõnes kohas kättesaamatud, kuigi nõuete mittetäitmisel on Terviseametil õigus tunnistada tegevusluba kas osaliselt või täielikult kehtetuks.³⁴ Eriarstiabi tegevusloa väljastamisest keeldumine aitaks lahendada

³¹ Ehitusseadustik, 2015. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/105032015001?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

³² Ehitusseadustiku seletuskiri – Justiitsministeerium, https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/ehitusseadustiku_seletuskiri.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

³³ Nõuded haiglavälise eriarstiabi osutamiseks vajalikele ruumidele, sisseseadele ja aparatuurile, 2002 [täiendatud 2016]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/710908?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

³⁴ Määruse nr 25 sõnastuse osas on uuringu autor 2022. juunis suhelnud Sotsiaalministeeriumiga, kes on probleemist teadlik.

olukorda nendes hoonetes, mida ei ole omanik rekonstrueerinud või viinud vastavusse ligipääsetavuse nõuetega.

Lisaks eeltoodud õigusaktidele on ligipääsetavusele või puudega inimeste erivajadustele juhitud tähelepanu veel mitmes õigusaktis. Näiteks ehitusseadustiku § 11 (ehitisele esitatavad nõuded) lg 2 punktis 8 märgitakse, et ehitisele esitatavad nõuded hõlmavad asjakohasel juhul puudega inimeste erivajadusi. Majandus- ja taristuministri 17. aprilli 2015. a määruse nr 97 „Nõuded ehitusprojektile” § 8 lg 10 kohaselt tuleb eelprojekti seletuskirjas asjakohasel juhul tuua eraldi peatükina välja ehitise ligipääsetavuse ja kasutamise lahendused, mis arvestavad puudega inimeste erivajadusi.

Ligipääsetavust on lühidalt käsitletud ka muinsuskaitseaduses³⁵, mille § 3 (muinsuskaitse põhimõtted) lg 3 märgib, et ajaloolises keskkonnas muudatuste tegemisel arvestatakse muu hulgas puuetega inimeste erivajadustega. Kultuuriministri 09.05.2019 määruse nr 22 „Mälestise ja muinsuskaitsealal asuva ehitise säilitamise toetamise tingimused ja kord“³⁶ § 16 (taotluste hindamine) lg 1 punkt 6 märgib, et tähtjalistesse taotlusvoorudesse esitatud taotluste hindamisel võetakse ühe kriteeriumina arvesse ka mälestise ja muinsuskaitsealal asuva ehitise ligipääsetavust /.../ sealhulgas ligipääsetavust erivajadustega inimestele. Nimetatud muudatus jõustus 31.07.2020. Muinsuskaitseameti peadirektori 2021 käskkirjaga nr 39-A kinnitatud hindamismetoodika³⁷ mõistab ligipääsetavuse all muuhulgas ka avatust ja mälestisega tutvumise võimalusi laiemale avalikkusele. Kriteeriumi osakaal on 5 protsenti ning taotluse vastavust sellele kriteeriumile hindab metoodika kohaselt üks hindamiskomisjoni liige, kes ei pruugi olla ekspert ligipääsetavuse alal. Sellest tulenevalt ei mõjuta erivajadustega inimeste ligipääsuvõimaluste olemasolu või puudumine taotluse koondhinnet kuigi palju.

Viimase olulise dokumendina tahaks selles reas ära nimetada Euroopa standardi EN 17210:2021 „*Accessibility and usability of the built environment – Functional requirements*“³⁸ (tõlkes: Ehitatud keskkonna ligipääsetavus ja kasutatavus – Funktsionaalsed nõuded), mida mõnikord kutsutakse ka lihtsalt ligipääsetavuse standardiks. Euroopa

³⁵ Muinsuskaitseadus, 2019 [täiendatud 2021]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019013?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

³⁶ Mälestise ja muinsuskaitsealal asuva ehitise säilitamise toetamise tingimused ja kord, 2019 [täiendatud 2020]. Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/128072020003?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

³⁷ Muinsuskaitseameti tähtjalise taotlusvooru ja jooksva taotlusvooru toetuse taotluste hindamismetoodika. Muinsuskaitseameti peadirektori 2021 käskkiri nr 39-A Lisa 1 - Muinsuskaitseamet, 2021, https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/content-editors/Toetused/2021_toetuse_taotluste_hindamismetoodika_kk_39-a_lisa_1.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

³⁸ EVS-EN 17210:2021 - Eesti Standardimis- ja Akrediteerimiskeskus, 2021, <https://www.evs.ee/et/evs-en-17210-2021> (vaadatud 10. V 2022).

standardimisorganisatsioonid on teinud Euroopa standardi rahvuslikele liikmetele kättesaadavaks 13.01.2021. Eestis kannab standard numbrit EVS-EN 17210:2021 ning selle inglisekeelset teksti saab osta Eesti Standardimis- ja Akrediteerimiskeskusest. Ligipääsetavuse standard sisaldab eraldi peatükki muinsuskaitsealuste ehitiste ja objektide kohta. Muuhulgas toob standard üldised soovitused kaitsealuste hoonete ja objektide tähistamisele ja orienteerumist abistavatele viitadele, sissepääsudele, liikumisteedele, liikumisele eri tasandite vahel, valgustusele, puhkamisvõimalustele, looduskeskkonna vaadeldavusele ning parkidele ja maastikele. Standardis rõhutatakse, et muinsuskaitse all olevatele hoonetele, mälestistele ja objektidele juurdepääsu parandamist kavandatakse iga juhtumi puhul eraldi, et käsitleda nii kaitse- kui ka juurdepääsetavuse nõudeid terviklikult ja tasakaalustatult, tuginedes terviklikule kaitsehinnangule ja üksikasjalikule juurdepääsuauditile. Kokku on standardi maht 300 lehekülge, millest ca 3 on pühendatud kaitsealustele hoonetele. Kuigi standardi avaldamisest on möödas ligikaudu poolteist aastat, ei ole uuringu autorini jõudnud teavet, kas ja kui palju on standardit võetud aluseks uute hoonete projekteerimisel või ajalooliste hoonete kohandamisel. Arvestades, et standard sisaldab lisaks soovitustele ka hulgaliselt pildimaterjali, tuleks selle kasutamist laiemalt soovitada.

1.3 Ligipääsetavuse mõiste ja seos teiste selles valdkonnas kasutatavate mõistetega

Järgnevalt käsitleme lühidalt mõisteid, millega puutume kokku ligipääsetavuse teema käsitlustes ja erialases kirjanduses.

Puue (*disability*)

Puude definitsioon on toodud ära puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduses. Selle kohaselt on puue inimese anotoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel. Raskusastme järgi võib puude jagada sügavaks, raskeks või keskmiseks puudeks. Raskusastme tuvastab Sotsiaalkindlustusamet.³⁹

³⁹ Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus, 1999 [täiendatud 2022]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13114771?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

Pisut lühemalt võtab selle kokku võrdse kohtlemise seadus, mille kohaselt on puue inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, millel on oluline ja pikaajaline ebasoodus mõju igapäevatoimingute sooritamisele.⁴⁰

Seega on puue pikaajaline väljakujunenud (st raskesti tagasipööratav või pöördumatu) seisund: (a) mille korral esineb püsiva iseloomuga keha mistahes struktuuri puudulikkus või häire (üks või mitu), (b) mille tõttu inimese toimetulek on tavaolukordades piiratud, (c) mille tõttu inimene vajab kõrvalabi ja/või abivahendeid. Ravivajadus ei ole puude tuvastamise aluseks, kuna puuet ei ole võimalik kompenseerida ravi ja/või ravimitega.⁴¹

Erivajadus (*special need*)

Psühholoog Toivo Niiberg defineerib erivajadust järgmiselt: erivajadus on vajadus, mis on määratletud inimese kehalise, vaimse või käitumusliku kõrvalekaldega ning mille korral inimene vajab oma võimete arendamiseks ja rakendamiseks erilisi tingimusi, erivahendeid ja erikohtlemist.⁴²

Sageli defineeritakse erivajadustega inimest kui isikut, kes erineb keskmisest oma vaimsete võimete, sensomotoorsete võimete, kommunikatsioonivõimete, käitumise ja emotsionaalse arengu või füüsiliste oskuste poolest nii, et vajab tegevuste ja õppeprotsessi sealhulgas ka kehalise tegevuse kohandamist.⁴³ Oluline on teada, et puue on alati seotud erivajadusega, samas erivajadus ei tähenda tingimata puuet.⁴⁴

Nagu eelnevast võib järeldada, on erivajaduse mõistet võimalik sisustada väga erinevalt. Eestis, aga ka laiemalt, on erivajaduse mõiste kasutusel peamiselt haridusliku erivajaduse (HEV) kontekstis. Siiski on harjutud rääkima ka puudega inimese erivajadusest, mis üldjuhul tähendabki eriliste tingimuste loomist, sealhulgas füüsilise keskkonna kohandamist nii, et puudega inimene tunneks ennast seal võimalikult mugavalt.

⁴⁰ Võrdse kohtlemise seadus, 2008 [täiendatud 2021]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13096445?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

⁴¹ Puudega inimesele – Sotsiaalkindlustusamet, <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/puue-ja-hoolekanne/puudega-inimesele> (vaadatud 31. VII 2022).

⁴² T. Niiberg, Segi nagu puder ja kapsad – erivajadus, erilisus ning vaimne ja füüsiline puue Õpetajate Leht, 16. III 2018, <https://opleht.ee/2018/03/seg-nagu-puder-ja-kapsad-erivajadus-erilisus-ning-vaimne-ja-fuusiline-puue/> (vaadatud 31. VII 2022).

⁴³ Erivajadus ja sellega seotud mõisted rekreatsioonis ja tegevuste planeerimise põhialused – Tallinna Ülikool, https://www.tlu.ee/opmat/ts/TST7006/erivajadus_ja_sellega_seotud_misted_rekreatsioonis_ja_tegevuste_planeerimise_phialused.html (vaadatud 31. VII 2022).

⁴⁴ Mis on puue? – Eesti Puuetega Inimeste Koda, <https://epikoda.ee/lapsevanemale/mis-on-puue> (vaadatud 31. VII 2022).

Ligipääsetavus (*accessibility*)

Ligipääsetavus on laiatarbekaupade, keskkondade, hoonete, teenuste ja info disain, mille tulemus on ilma kohandusteta kasutatav ja ligipääsetav nii paljudele inimestele kui võimalik ja mõistlik. Lahendus peab vastama kõikide kasutajate vajadustele. Ligipääsetavus on elukaare põhine, mis tähendab, et suurel osal inimestest on elu vältel ajutiselt või püsivalt mõni erivajadus. Suurimad ligipääsetavuse sihtgrupid ühiskonnas on eakad, erivajadustega inimesed, lapsed, väikelaste vanemad, ajutise vigastusega inimesed jt.⁴⁵

Seega viitab definitsioon nii füüsilisele kui digitaalsele keskkonnale (hõlmates hooneid, linnaruumi, parke ja haljasalaseid, tooteid ja teenuseid jne). Ligipääsetavuse paralleelmõistena on mõnikord kasutusel juurdepääsetavus, mis aga seostub pigem veebilehekülgede ligipääsetavusega ning on üldjuhul kasutusel digiligipääsetavuse leksikas. Uuringu autori hinnangul ei ole hoonete puhul mõistlik juurdepääsetavuse mõistet kasutada, kuna selle tähendus on mõnevõrra kitsam kui seda on ligipääsetavuse tähendus. Ligipääsetavuse mõiste on keelepruugis laialdaselt juurdunud ning kasutusel õigusaktides, erialases kirjanduses, ametiasutustes ja puuetega inimeste organisatsioonides.

Universaalne disain (*universal design*) ja kaasav disain (*inclusive design*)

Põhja-Carolina osariigi ülikooli Universaalse Disaini Keskus (The Center for Universal Design at North Carolina State University) on universaalset disaini määratlenud kui „toodete ja keskkondade kujundamist, et need oleksid võimalikult suures ulatuses kasutatavad kõigile inimestele, ilma et oleks vaja kohandamist või spetsiaalset disaini”.⁴⁶ Rahvusvahelises kogukonnas on universaalse disaini jaoks mitu nimetust ja määratlust. Mõned on laiemad, teised kitsamad, kolmandad rõhutavad teatud aspekte. Sõltumata sõnastusest on eesmärk sügav: muuta inimtekkeline maailm võimalikult kättesaadavaks ja kasutatavaks võimalikult mitmekesise kasutajaskonna jaoks.⁴⁷

Kaasav disain on seevastu saanud alguse tootekujundusest ja keskendub konkreetse disaini jaoks sobiva sihtturu valimisele. Kaasavat disaini võib käsitleda kui tavaliste toodete ja teenuste disaini, mis on võimalikult paljudele inimestele kättesaadav ja kasutatav ilma spetsiaalse kohandamise vajaduseta. Kaasav disain tähendab teadlike disainiotsuste tegemist, mõistes

⁴⁵ Ligipääsetavuse rakkerühm. – Riigikantselei, <https://www.riigikantselei.ee/ligipaasetavus> (vaadatud 31.VII.2022).

⁴⁶ B. R Connell jt, The Principles of Universal Design, Version 2.0. - Center for Universal Design, North Carolina State University, 1997

⁴⁷ F. Wolfgang jt, Universal Design Handbook, Hill Professional, 2011.

paremini kasutajate mitmekesisust ja seeläbi kaasates võimalikult suurt sihtrühma. Kaasav disain ei pea silmas seda, et üks toode peab vastama kogu elanikkonna vajadustele. Vastupidi, tähelepanu on suunatud tooteperekondade arendamisele, et vastata erinevatele ootustele. Selle abil saavutatakse, et igal (selle tooteperekonna) tootel on oma kindel sihtgrupp, kelle vajadustele see toode vastab.⁴⁸

Väga sageli aetakse kaasava disaini mõiste segamini universaalse disaini mõistega. Ka kaasava elukeskkonna juhendmaterjalis⁴⁹ käsitletakse kaasavat disaini tegelikult universaalse disaini kontekstis, märkides, et tegemist on spetsiaalse lähenemisviisiga kujundamisele ja projekteerimisele, kus loojad võtavad arvesse võimalikult laia kasutajategrupi vajadusi ja huve, olenemata kasutaja east või võimetest. Ligipääsetavuse rakkerühma lõpparuandes defineeritakse kaasavat disaini kui laiatarbekaupade, keskkondade, hoonete ja teenuste disaini, mille tulemus on ilma kohandusteta kasutatav ja ligipääsetav nii paljudele inimestele kui võimalik ja mõistlik.⁵⁰ Käesoleva uuringu autor ei pea seda küll oluliseks puuduseks, kuid tõdeb, et mõistete kasutamisel on toodud sisse piisavalt „müra“, mis võib takistada mõistetest arusaamist või segada nende edasist kasutamist sobivas kontekstis. Mõnikord öeldakse selle kohta, et mõiste on läinud „triivima“. Seetõttu soovitab autor kasutada pigem universaalse disaini mõistet, kui just ei ole tegemist kindla sihtrühma jaoks spetsiaalselt disainitud lahendusega (mis kindlasti ei ole universaalse disaini ega kõigile ligipääsetava keskkonna loomise eesmärk).

Avalik teenus ja avalikkusele suunatud teenus

Nii avaliku teenuse kui avalikkusele suunatud teenuse mõisted on üheselt defineerimata ehk määratlemata õigusmõisted⁵¹, mistõttu sõltub nende tähendus eelkõige kontekstist, milles neid kasutatakse.

⁴⁸ F. Wolfgang jt., Universal Design Handbook - Engineering Design Centre, University of Cambridge, 2011, <https://inclusivedesigntoolkit.com/whatis/whatis.html> (vaadatud 31.VII.2022).

⁴⁹ Kõiki kaasava elukeskkonna kavandamine & loomine. Koostajad Eesti Arhitektide Liit, Eesti Disainikeskus, Eesti Kunstiakadeemia. – Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus, https://www.astangu.ee/sites/default/files/media/koiki_kasava_elukeskkonna_kavandamine_loomine.pdf (vaadatud 31.VII.2022).

⁵⁰ Ligipääsetavuse rakkerühma lõpparuanne. - Riigikantselei, <https://www.riigikantselei.ee/media/1169/download> (vaadatud 31.VII.2022).

⁵¹ RKPJKo 13.06.2005, nr 3-4-1-5-05, punktid 16 ja 20: "Määratlemata õigusmõiste on õigustehniline vahend, mille puhul seadusandja loobub detailsete ettekirjutuste andmisest seadustes enestes, delegeerides normi täpsustamise seaduse rakendajale. Kuna määratlemata õigusmõiste on seadusandja poolt loodud, tuleb seda sisustada seadusandja juhiste ja eesmärkide abil." (N. Parrest, Õiguselgusest õiguskantsleri töös. - Õiguskeel nr 1, 2008)

Avalike teenuste korraldamise roheline raamat (ATKRR) käsitleb avaliku teenusena sellist teenust, mida riik või kohalik omavalitsus või avalikku ülesannet täitev eraõiguslik isik osutab isiku tahtel (sh eeldataval tahtel) tema seadusest tulenevate kohustuste täitmiseks või õiguste kasutamise võimaldamiseks. Seejuures märgitakse, et (1) teenuse osutaja võib olla riik, kohalik omavalitsus või muu avalikku ülesannet täitev (sh eraõiguslik) isik; (2) teenuse kasutaja võib olla Eesti elanik, ettevõtja või muu Eestiga seotud eraõiguslik isik; (3) isiku tahe võib avalduda nii tema otsesel algatusel, läbi ametniku või läbi tema kaudse soovi saada mingit teenust.⁵² Juriidilistel isikutel ega eraisikutel ei ole kohustust pakkuda avalikku teenust, kuid nad võivad oma teenuse soovi korral muuta kõigile kättesaadavaks, kas tasu eest (nt sideettevõtted vms) või tasuta (nt heategevuslik tasuta toitlustamine vähe kindlustatud isikutele, eratelevisioon, era raadiojaamad).⁵³

Ehitusseadustikus ja määruses nr 28 „Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele“ on kasutusele võetud avalikkusele suunatud teenuse mõiste.⁵⁴ Määruse seletuskirja kohaselt hõlmavad avalikkusele suunatud teenused muuhulgas administratiiv-, sotsiaal-, tervishoiu-, hoolekande-, haridus-, liiklus-, parkimis-, kultuuri-, spordi-, majutus-, kaubandus-, panga- või toitlustusteenuseid, usulisti talitusi ja teenistusi.⁵⁵

Kumbagi eeltoodud mõistet ei tohi ajada segi mõistega avalik teenistus, mis vastavalt avaliku teenistuse seadusele on: (1) riigi või kohaliku omavalitsuse üksuse avalik-õiguslik teenistus- ja usaldussuhe ametnikuga ametiasutuse ülesannete täitmiseks, mis on avaliku võimu teostamine; (2) riigi või kohaliku omavalitsuse üksuse eraõiguslik töösuhe isikuga ametiasutuse ülesannete täitmiseks, mis on üksnes avaliku võimu teostamist toetav töö.⁵⁶

Uuringu autori kogemusel ei ole avalikkusele suunatud teenuse määruses põhjalikumalt sisustamata jätmine olnud kasuks määruse rakendamisele. Erasektoris kiputakse seda endiselt seostama riigi poolt osutatava teenusega. Mõnevõrra paremini oli sisustatud määruses nr 14

⁵² Avalike teenuste korraldamise roheline raamat. - Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2013. https://vana.mkm.ee/sites/default/files/avalike_teenuste_korraldamise_roheline_raamat.pdf (vaadatud 31. VII 2022)

⁵³ Avalik teenus. – Wikipedia, https://et.wikipedia.org/wiki/Avalik_teenus (vaadatud 31. VII 2022)

⁵⁴ Ehitusseadustikus kohtame mõistet § 130 lg 3 punktis 7, millega antakse TTJA-le pädevus ehitise ligipääsetavuse nõuetele vastavuse kontrollimiseks. Nimetatud punkt jõustus 01.01.2019 ning ei ava mõiste sisu.

⁵⁵ Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele, 2017 – Eelnõude infosüsteem, <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/c233fa57-bfb3-45db-86fa-e24977fe1893?activity=1#bWiqzf2q> (vaadatud 31. VII 2022)

⁵⁶ Avaliku teenistuse seadus, 2012 [täiendatud 2022]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/126032013005?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022)

kasutusel olnud üldkasutatava ehitise mõiste. Selle kohaselt oli üldkasutatav ehitis: (1) hoone, kus osutatakse avalikkusele administratiivseid, juriidilisi, sotsiaalseid või muid samaväärseid teenuseid või viiakse läbi vaimulikke talitusi; osutatakse side-, liiklus- või parkimisteenuseid või kunsti- või teisi kultuuriteenuseid või spordi-, liikumis-, hobi-, puhkuse- või muid samaväärseid teenuseid või kaubandusteenuseid või panga-, majutus- või toitlustusteenust; (2) haiglad, tervishoiu- või hooldeasutused või sarnaste asutuste oote-, vastuvõtu- ja külastusruumid; (3) õpilastele mõeldud õppeasutus; (4) hoone, kus paikneb kogunemiskohti või -ruume; (5) üldkasutatavad rajatised, mille kaudu üldkasutatavad hooned on avalikkusele kättesaadavad; (6) tänavad, väljakud, haljasalad ja mänguväljakud.

1.4 Ligipääsetavus ja ajaloolised hooned

Rääkides ajaloolistest hoonetest 21. sajandil, ja eelkõige nendest, mis on tunnistatud arhitektuurimälestiseks, on ühiskonnas saavutatud võrdlemisi suur konsensus selles, et need tuleks sellisena säilitada. Ei tule kõne allagi, et need lammutada, kuna nad jäävad ette uusehitistele, segavad linnaruumi arendust või ei leia piisavalt kasutust. Ometigi ei ole asjad alati nii lihtsad ning mõnikord tuleb teha ka siin kompromisse. Nii Eestis kui mujal maailmas on teravaks probleemiks kasutusest väljalangevatele hoonetele uue funktsiooni leidmine, eriti olukorras, kus üha enam pannakse rõhku kliimaeesmärkide täitmisele, ventilatsioonile, energiatõhususele, elektri- ja küttekulude kokkuhoiule ja väga paljudele muudele aspektidele, mis paratamatult mõjutavad inimeste, asutuste ja organisatsioonide otsuseid rendipindade valikul, investeerimisotsuste langetamisel või ka lihtsalt suhtumises ja hoiakutes. Maapiirkondades, eriti väljaspool suuremaid asustusüksuseid, kohtame küllaldaselt säilitamisväärt hooned, mis oma asukoha, suuruse, kuju või sobimatute lisanduste tõttu ei leia kasutust ning on määratud hääbumisele. Hoonete puhul peab paratamatult tõdema, et nende teisaldamine uude asukohta on pigem erandlik, mida võetakse ette peaaesjalikult teaduslikel ja hariduslikel eesmärkidel (näiteks vabaõhumuuseumi eksponaadina) või taaskasutuslikel (kasutusväärtusest ajendatud) eesmärkidel (näiteks palkhooned, suitsusaunad). Harva on hooned teisaldatud pelgalt sellel põhjusel, et nad jäävad ette arendusele, neid ohustab erosioon vms. Sellisel juhul peab olema tegemist väga märgilise objektiga. Sellest on põhjalikumalt kirjutanud oma bakalaureusetöös⁵⁷ 2021. aastal Minni Tang, mistõttu autor sellel lähemalt ei peatu.

⁵⁷ M. Tang, Ehitismälestiste teisalduspraktika ja teisalduse kaalumise otsustuspuude loomine. Bakalaureusetöö. Eesti Kunstiakadeemia, 2021.

Kogemus on näidanud, et kõige paremini säilivad hooned, mis on kasutuses. Ajaloolise hoone elujõulisus võib muuhulgas sõltuda tema ligipääsetavuse parandamisest. Enamasti on ligipääsetavust võimalik parandada ilma suuremate kahjudeta ajaloolisele kehandile ning vaid harvadel kordadel ei ole võimalik ette näha ühtegi head lahendust. Näiteks ei ole võimalik paigaldada keskaegsetesse linnusetornidesse tänapäeva nõuetele vastavaid treppe ja lifte, kui ehituskonstruksioon seda ühelgi moel ei võimalda. Kuid ka siin on võimalik suhtuda materjali loominguliselt ning vanduda alla alles siis, kui kõik konventsionaalsed või mittekonventsionaalsed alternatiivid on läbi kaalutud ja kasutuna kõrvale heidetud. Siinjuures on autori hinnangul oluline mõista, et üldjuhul ei ole ükski ajalooline hoone püstitatud omal ajal selleks, et teda staatilisena tulevastele põlvetele säilitada. Erandid on ehk eelkõige erinevad kultushooned, hauakambrid, mausoleumid jne, mille ehitamise ajal sajandeid tagasi võidi eeldada, et need püsivad muutmata kujul pikalt ning neid ei ole vaja kasutaja jaoks tulevikus kohandada. Kuid siingi on erandeid. Enamasti on hoonega käinud kaasas dünaamilised evolutsioonilised arengud, mis on kantud moevooludest, teaduse ja tehnoloogia arengust ning ka lihtsalt vajadusest hoonet remontida ja funktsionaalselt kohandada. Kõik sellised mõjutused on lisanud algele substantsile omapoolseid täiendusi, mida oleme harjunud pidama selle hoone loomulikuks osaks, mõtlemata kuigivõrd sellele, kas see on algupärane (pärib hoone ehitusajast) või on täiendused dateeritavad hilisemasse perioodi. Seda teadvustades ei tundugi väga hull olevat mõte lisada ajaloolisele hoonele komponente, mis parandavad tema ligipääsetavust. Ettevaatliku uurimistöö, konsulteerimise ja loomingulise alternatiivide kaalumise käigus on tavaliselt võimalikud kvaliteetsed lahendused, mis lisavad ajaloolistele hoonetele uue ajalookihi.⁵⁸

Aeg-ajalt on kõlanud seisukohti, kas mitte ei peaks tooma teenused ära nendest hoonetest, mida ei suudeta nõuetega vastavusse viia. Mõnikord tulebki tunnistada, et madala ehituskvaliteediga hoone kasulik eluiga on ammu ümber saanud ning tema rekonstrueerimine ei ole teenuse tagamise seisukohalt enam jätkusuutlik. Aga me ei soovi, et tühjaks jääks ligikaudu 70 mõisakooli või koliks muuseumid välja vanalinna auväärsetest hoonetest. Mõned asjad lihtsalt vajavad ajaloolist keskkonda, et ka meie järeltulijad oskaksid paremini lahti mõtestada oma

⁵⁸ Easy Access to Historic Buildings. - Historic England, 2015. <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/easy-access-to-historic-buildings/heag010-easy-access-to-historic-buildings/> (vaadatud 31. VII 2022)

esivanemate pärandit. Seetõttu on vaja pisut vaeva näha, et leida nutikaid lahendusi ajalooliste hoonete ligipääsetavaks muutmisel.⁵⁹

Historic England on andnud välja juhendi „Easy Access to Historic Buildings“⁶⁰ (lihtne ligipääs ajaloolistele ehitistele), mille mõned osad väärivad lähemat refereerimist. Muuhulgas soovitab juhend alustada juurdepäässtrateegia (*access strategy*) loomisest kõigil, kes soovivad hõlbustada ajaloolise hoone kasutamist. Strateegia peaks andma vastuse kuuele lihtsale küsimusele:

- 1) Mis on see, mis vajab parendamist – kas see on hoone ise, selle majandamise viis või nende kahe kombinatsioon?
- 2) Mis oleks mõistlik kohandus?
- 3) Millised on seadusest tulenevad kohustused, mida tuleb täita?
- 4) Millised on kaitsekaalutlused, mida tuleb arvesse võtta?
- 5) Kes vastutab nende nõuete tasakaalustamise eest?
- 6) Kui palju see maksab ja kaua see aega võtab?

Seejuures rõhutatakse, et eduka strateegia saladuseks on selgus – tuleb tagada, et nii külastajate ja kasutajate vajadustest kui ka neid võõrustava hoone tundlikkusest saadakse väga selgelt aru. Hoolikalt planeerides peaks olema võimalik tagada puuetega inimestele sobiv juurdepääs, ilma et see kahjustaks hoonet. Esimese sammuna ligipääsetavuse parandamisel soovitatakse tellida ligipääsetavuse audit (*access audit*), mis omakorda peaks andma sisendi hoonespetsiifilisele ligipääsetavuse plaanile (*access plan*). Viimane peaks seadma võimalustele vastavad lühi- ja pikaajalised eesmärgid, pakkuma välja lahendused, selgitama välja seadusest tulenevate kooskõlastuse ja kinnituste vajaduse ning pakkuma välja ajakava. Muuhulgas märgitakse, et kui juurdepääsu- ja säilitushuvid vahel on vastuolusid, võib neid olla võimalik ühitada loomingulise ja tundliku disaini abil.

Teine Historic England poolt välja antud juhend, mis siinkohal kindlasti väärrib märkimist, puudutab ligipääsetavust ajaloolistele maastikele ja kannab pealkirja „Easy Access to Historic Landscapes“.⁶¹ Mainitud juhend aitab otsida kaasavamalt lähenemist ajaloolisele keskkonnale

⁵⁹ K-A. Lainurm, Mälestised ja ligipääsetavus – kas võimatu missioon. - Muinsuskaitse aastaraamat 2020. Toim. M. Mändel, R. Alatalu. Muinsuskaitseamet jt, 2021, lk. 87-90.

⁶⁰ Easy Access to Historic Buildings. - Historic England, 2015. <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/easy-access-to-historic-buildings/heag010-easy-access-to-historic-buildings/> (vaadatud 31. VII 2022)

⁶¹ Easy Access to Historic Landscapes. - Historic England 2015. <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/easy-access-historic-landscapes/> (vaadatud: 28.VII 2022)

ja propageerib kvaliteetseid lahendusi, mis aitavad muuta ligipääsu lihtsamaks nii ajaloolistele parkidele, aedadele kui maastikele. Muuhulgas hõlmab juhend ka linnaväljakuid, ajaloolisi mälestusmärke, tööstuspärandit ja kalmistuid. Üheks oluliseks tõdemuseks, mis juhendist kõlama jääb, on see, et juurdepääsu parandamine on palju enam kui juriidiliste nõuete täitmine. See on võimalus parandada kõigi külastajate kogemuse kvaliteeti, meelitada ligi uusi vaatajaskondi ja suurendada korduvate külastuste tõenäosust. Ja see ei kehti mitte ainult maastike, vaid ka kõige muu suhtes. Kuigi käesolev magistritöö keskendub hoonete ligipääsetavusele ega hõlma ajaloolist keskkonda laiemalt, väärib ajalooliste parkide, aedade ja maastike teema kindlasti tähelepanu autori tulevastes uuringutes ja koostatavates juhendmaterjalides.

Eestis ei ole ligipääsetavuse auditi läbiviimine ühegi õigusakti ega siseriikliku standardiga reguleeritud. Sellegipoolest on väga paljud arendajad mõistnud, et sellise auditi tellimine projekteerimisfaasis võib säästa paljudest hilisematest probleemidest, mis võivad ilmnedas alles peale kasutuselevõttu. Sellist auditeerimisteenust pakuvad näiteks Ligipääsetavuse Foorum, Eesti Puuetega Inimeste Koda, Eesti Pimedate Liit ja Tallinna Liikumispuudega Inimeste Ühing. Tallinnas Lai tn 30 asuva Eesti Tervisemuuseumi ligipääsetavuse auditi⁶² koostamisel osalesid koguni viis organisatsiooni: Eesti Puuetega Inimeste Koda, MTÜ Ligipääsetavuse Foorum, Eesti Pimedate Liit, Eesti Vaegkuuljate Liit ja Eesti Vaimupuudega Inimeste Tugiliit. Nimetatud audit käsitleb nii liikumis-, nägemis-, kuulmis- kui ka intellektipuudega külastajate vajadusi ning annab soovitused olukorra parandamiseks.

Kõiki juurdepääsuauditiga hõlmatud elemente tuleks arvesse võtta konkreetse keskkonna, koha, hoone või teenuse kontekstis. Hoone omadused, näiteks see, kas hoone on ajalooliselt oluline või mitte, mõjutavad tõenäoliselt auditi soovitude olemust, eriti kui tuvastatakse füüsilised takistused.⁶³ Muuhulgas ei ole oluline mitte ainult hoonesse sissepääsu võimaldamine, vaid ka see, kui lihtne on hoonest väljuda. Näiteks määrus nr 28 ütleb vaid seda, et ka väljapääs peab olema takistuseta ligipääsetav ning et puudega inimesele kohandatud evakuatsioonitee peab olema tähistatud piktogrammi ja suunanoolte abil, kuid määrus ei täpsusta, millistele nõuetele peab kohandatud evakuatsioonitee vastama või milline piktogramm tähistama puudega inimese

⁶² Eesti Tervisemuuseum. Ligipääsetavuse audit, 2021. – Eesti Tervisemuuseum, <https://tervisemuuseum.ee/wp-content/uploads/2021/03/Erivajadustega-inimeste-analüüs-uuringu-raport.pdf> (vaadatud: 31.VII 2022)

⁶³ A. Grant, Access Audit Handbook. RIBA Publishing: 2013

evakuatsiooniteed. Seetõttu pööratakse hoone projekteerimisel sellele autori hinnangul vajalikust vähem tähelepanu.

1.5 Uurimisprobleemi määratlemine

Võttes arvesse eeltoodud ülevaadet ja konteksti, mis käsitles nii seadusandlust, rahvusvaheliste lepingute loodud raamistikku, mõistete selgitusi kui ka ajalooliste hoonete eripärasid ligipääsetavuse nõuete kohaldamisel, viis autor läbi empiirilise uuringu, mis koosneb kahest osast – ühelt poolt ajaloolistes hoonetes läbi viidud ligipääsetavuse paikvaatluste käigus kogutud andmete ja teiselt poolt erinevate valdkonna asjatundjate seas läbi viidud intervjuude analüüsist.

Eesmärk oli välja selgitada, milliseid probleeme esineb ligipääsetavuse tagamisel ajaloolistes hoonetes, millised on võimalused nende probleemide vältimiseks või mõjude vähendamiseks ning saada erinevate osapoolte hinnang ligipääsetavuse olukorrale Eestis. Saadud tulemuste põhjal püütakse sõnastada olulisemad ettepanekud ajalooliste hoonete ligipääsetavuse käsitlemiseks ja õiguslike regulatsioonide kohandamiseks, mis arvestaks ajalooliste hoonete eripäraga. Seega on uuringu rakenduslikuks väärtuseks eelkõige sisendi andmine õigusloomesse ning juhendmaterjalide väljatöötamise.

Uuringu autor on hoidunud triviaalsete hüpoteeside püstitamisest, mis aitaksid tõestada ligipääsetavuse vajadust ajaloolistele hoonetele või näitaksid, et ajalooliste hoonete ligipääsetavuse käsitlemisel on vaja kontseptsiooni, mis arvestaks hoone eripäradega. Vastused neile küsimustele on ilmselged ka ilma põhjalikuma uuringuta. Pigem ajendas autorit uuringu teema valikul tõdemus, et ajalooliste hoonete eripäradele on ligipääsetavuse käsitlustes Eestis seni väga vähe tähelepanu pööratud ning puuduvad seadusest tulenevad erisused, mis looksid raamistiku ajalooliste hoonete erikäsitlemiseks. Autor püüab näidete ja lühiselgituste varal anda omapoolse sisendi juhendmaterjali väljatöötamiseks ajalooliste hoonete ligipääsetavuse tagamiseks. Juhendmaterjali väärtus seisneb muuhulgas selles, et kogu näitlikustav info on kogutud kokku Eestimaa erinevaist paigust ja pakub äratundmisrõõmu paljudele käesoleva uuringu või selle abiga sündinud juhendi kasutajatele. Ühtlasi on see sügavaks kummarduseks kõigile kodumaistele arhitektidele, inseneridele ja arendajatele, kes on andnud omapoolse panuse nende lahenduste väljatöötamise ühel või teisel moel.

Kuna peaminister Kaja Kallase esimese valitsuse 2022. aasta tööplaanis oli sees ligipääsetavuse määruse muutmine tulenevalt ligipääsetavuse rakkerühma ettepanekutest, siis on ka uuringu autor pidanud oluliseks, et mõned käesolevas uuringus toodud ettepanekutest jõuaksid uue määruse eelnõusse. Kuigi 2022. aasta juulis valitsuse moodustanud erakondade vahel sõlmitud koalitsioonilepingus ligipääsetavust eraldi esile toodud ei ole, sisaldub ta endiselt Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi 2022. aasta tööplaanis. Uuringu autor on kaasatud kõnealuse eelnõu ettevalmistamise töögrupi tegevustesse, mistõttu võib loota, et uuringu rakenduslik mõju avaldub nii eelnõu tekstis kui sellega kaasnevate juhendmaterjalide sõnastamisel ning koolituste ja infopäevade programmides.

2 Meetodi valik

Tegemist on interdistsiplinaarse uuringuga, mis otsib lahendusi valdkonnas, kuhu on sisse programmeeritud erinevaid huvikonflikte nii väärtushinnangute kui erinevate ühiskonnagruppide ootuste osas. Mõnikord õnnestub leida hea lahendus kõigi jaoks, mõnikord peab tegema valusaid järeleandmisi ühelt või teiselt poolt. Halvim on see, kui puudub ratsionaalne põhjendus puudulikule ligipääsetavusele siis, kui see on lihtsate vahenditega saavutatav.

Kuna uuringu põhirõhk on empiirilisel ehk kogemuslikul osal, siis on referatiivse osa maht empiirilise osa mahust teadlikult tuntavalt väiksem ning hõlmab eelkõige seda teoreetilist käsitlust, mis on vajalik empiirilise osa mõistmiseks, konteksti asetamiseks või väidete kinnitamiseks. Olgu lisatud, et Eestis ei ole teadaolevalt ajalooliste hoonete ligipääsetavust eraldi käsitletud. Seetõttu on käeolev uuring mõnes mõttes teedrajav ning annab loodetavasti tõuke enamate publikatsioonide avaldamiseks just arhitektuuripärandi vaatenurgast.

Töö empiiriline osa jaguneb kaheks. Ühe osa moodustavad TTJA järelevalvemenetluse käigus kogutud paikvaatluste andmed ajalooliste hoonete kohta ning teise osa moodustavad erinevate valdkondade spetsialistide ja huvigruppide esindajatega läbi viidud intervjuud. Nende kahe kombinatsioonis on kogutud andmeid nii tegeliku olukorra kui ka vajaduste ja ettepanekute kohta ligipääsetavuse valdkonna arendamisel seoses ajalooliste hoonete kasutuseshoidmisega.

Kuigi töö empiiriline osa, seda eelkõige intervjuude osas, võimaldab materjalile läheneda väga erinevalt, näiteks interpreteeriva sotsiaalteaduse vaatenurgast, mida on kirjeldanud põhjalikult Judit Strömpl⁶⁴, on käesoleva töö eesmärgi silmas pidades lähtunud pigem pragmaatilisest analüüsist. Tuleb tunnistada, et suur kiusatus sotsiaalteaduslikeks tõlgendusteks tekkis, kuid see oleks nihutanud fookuse ajalooliste hoonete ligipääsetavuse parandamise võimaluste otsingult pigem hoiakute ja nähtuse kui sellise mõistmisele, mis ei ole käesoleva uuringu otseseks ega ka mitte kaudseks eesmärgiks. Ei ole välistatud, et see teema vääriks eraldi käsitlemist mõnes järgnevatest uuringutest.

⁶⁴ J. Strömpl, Sotsiaalse tegelikkuse konstrueeritud iseloom ja interpreteeriv sotsiaalteadus. - Narratiivne lähenemine sotsiaaltööstuurimuses. Laste väärkohtlemise lood. Toim. J. Strömpl, M. Selg, M. Linno. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2012, lk 15-47.

2.1. Paikvaatlused

Kuna riikliku järelevalve teostamisel on eesmärgiks kontrollida pigem uute või hiljuti terviklikult rekonstrueeritud hoonete ligipääsetavuse nõuete täitmist, siis moodustavad ajaloolised hooned tavapäraselt mitte enam kui 10-15 protsenti TTJA poolt teostatavate järelevalvemenetluste valimist. Järelevalveasutus langetab otsuse valimisse kaasatavate objektide osas vastavalt seatud eesmärkidele ja selle alusel koostatud tööplaanile. Valiku tegemisel kehtivad sellised põhimõtted nagu: (1) teenuse iseloom (mis eeldab head ligipääsetavust); (2) mõju ulatus (kus on piisavalt palju teenuse tarbijaid); (3) suur avalik huvi; (4) uudsed või eristuvad lahendused. Sellised on näiteks koolid, lasteaiad, ülikoolide õppehooned, esmatasandi tervishoid, hooldekodud, vallamajad, riigimajad ja teised haldushooned, kaubanduskeskused, muuseumid, samuti arhitektuurimälestised. Objektide valikul on abiks Ehitisregistri andmed, muu avalikult kättesaadav info ja mõnikord ka erinevate valdkondade ekspertide soovitusel.

Aastal 2019 juhtusid mälestised TTJA valimisse pigem juhuslikult ning vähese kogemuse tõttu ajalooliste hoonete käsitlemisel lõpetati osa nendest menetlustest ilma menetlusprotsessi läbi käimata. Aastatel 2020-2022 on TTJA juba teadlikult lülitanud uute hoonete kõrval tööplaani ka ajaloolised hooned. Selle põhjuseks on soov koguda näiteid ligipääsetavuse tagamise võimalustest ajalooliste hoonete rekonstrueerimisel ning kasvatada seeläbi kompetentsi parema ligipääsetavuse tagamisel ja sisendi andmisel valdkonna õigusloomesse ja juhendmaterjalide väljatöötamise. Mõnevõrra mõjutas seda muinsuskaitsekompetentsi lisandumine TTJA ehitusjärelevalve meeskonda.

Valiku tegemise teeb keeruliseks asjaolu, et sageli viiakse ajaloolistes hoonetes läbi osalisi ja etappideks jagatud rekonstrueerimistöid (katus, fassaad, ventilatsioonisüsteemid jne), kus projekteerimismaht ei hõlma kogu hoonet ega selle ligipääsetavust. Samas teostatakse üha enam loakohustuslikke töid ka ainult ligipääsetavuse parandamise eesmärgil, mis hõlmavad näiteks sissepääsusi, panduseid, juhtteid, invatualette, lifte ja tõstukeid.⁶⁵ Terviklikult rekonstrueeritud ajalooliste hoonete maht on võrreldes uusarendusprojektidega võrdlemisi väike. Üldjuhul leiavad parimad neist kajastamist meediaväljaannete veergudel või Muinsuskaitse Aastaraamatus. Paraku on mitmete objektide puhul tehtud ligipääsetavuse osas järeleandmisi või pole osatud nendega arvestada. Põhjuseid on mitmeid, kuid sagedaseks on vähene teadlikkus ligipääsetavusest, puudulikud teadmised ehitustegevust reguleerivatest

⁶⁵ Heaks näiteks on Mustpeade Maja ligipääsetavuse parandamine, milleks Tallinna linn korraldas hanke.

õigusaktidest ning kergema vastupanu teed minemine olukordades, kus lahendused on tegelikult leitavad.

Käesolevas uurimustöös on valitud välja 13 muinsuskaitse all olevat objekti ning täienduseks neile ka üks XX sajandi arhitektuuri nimekirja kantud modernistlik administratiivhoone, mis koos moodustavad üsna hea läbilõike erinevatest ajastutest ja erinevatest hoonetüüpidest ning mille hindamist ja menetlemist on viinud läbi käesoleva töö autor. Hoonete valikul jälgiti seega, et hõlmatud oleksid nii keskaegsed kui hilisemasse perioodi jäävad mälestised, nii muuseumid, haridusasutused kui haldushooned, nii riigile, kohalikule omavalitsusele kui ka eraõiguslikule juriidilisele isikule kuuluvad hooned. Lisaks eelnevale on töö autor nõustanud väga mitmeid arhitektuuribüroosid, haldusettevõtteid või omanikke erinevate ajalooliste hoonete ligipääsetavust puudutavates küsimustes, mistõttu on üldistuste või ettepanekute tegemisel asjakohasel juhul arvestatud ka nõustamise käigus kogutud teadmistega.

Mõnevõrra tegi paikvaatluste käigus kogutud informatsiooni kasutamise keerulisemaks asjaolu, et avaliku teabe seaduse⁶⁶ § 35 lg 1 punkti 2 kohaselt on teabevaldaja kohustatud tunnistama riikliku järelevalve menetluse käigus kogutud teabe asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teabeks kuni selle kohta tehtud otsuse jõustumiseni. Kuna ligipääsetavuse menetlusprotsess võib tulenevalt oma keerukusest kesta 2-3 aastat või kauemgi, on käesolevas uuringus vaatluse alla võetud menetlustest lõpetatud vaid üks, mis oli alustatud 2019. aastal. Seetõttu on uuringus hoidutud laskumast menetluse üksikasjadesse, mis võiks kahjustada osapoolte seadusega kaitstud huvisid või mõjutada menetluse edasist käiku. Positiivsena selles loos tuleb rõhutada asjaolu, et ühegi valimisse kaasatud menetluse puhul ei ole järelevalveasutuse poolt tehtud ettekirjutust ning kõigi uuringusse kaasatud objektide puhul on osapooled orienteeritud koostööle parimate ligipääsetavuse lahenduste otsimisel. Üldjuhul rakendatakse ettekirjutust erandlikel juhtudel, kui muud võimalused on ennast ammendanud ning objekti omanikul puudub huvi olukorra parandamiseks või järelevalveasutuse poolt tuvastatud ohu kõrvaldamiseks.

Menetluse alustamisel informeeritakse hoone omanikku, kasutajat või haldurit menetluse algatamisest kirjalikult. Algatuskirjas selgitatakse menetluse eesmärki (vastavuse hindamine määruse nr 14 või määruse nr 28 nõuetele), kontrolli õiguslikku alust (tuleneb ehitusseadustiku

⁶⁶ Avaliku teabe seadus, 2000 [täiendatud 2022]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/110032022004?leiaKehtiv> (vaadatud 30.VII 2022)

§ 130 lg 3 punktist 7)⁶⁷, ning tutvustatakse menetluse edasist käiku. Tavapäraselt lisatakse viited TTJA kodulehel olevatele juhendmaterjalidele ning enesekontrolli ankeetidele (ülesehituselt sarnased paikvaatluse ankeediga). Algatuskirjas pakutakse välja võimalikud ajad paikvaatluse läbiviimiseks, mille hulgast menetlusosaline saab valida enda jaoks sobivaima. Ajalooliste hoonete puhul teavitatakse algatuskirjas ka sellest, et vaadeldava hoone puhul on tegemist arhitektuurimälestisega, mille ajalooliselt väärtuslikku kihistust tuleb rekonstrueerimistöode käigus säilitada, järgides kõiki neid nõudeid, mis tagavad võrdsed võimalused teenuse kasutamiseks. Üldjuhul on lisatud, et arhitektuurimälestiste ligipääsetavuse hindamise käigus kogutakse parimaid näiteid ligipääsetavuse tagamise võimalustest vanade hoonete konserveerimisel / rekonstrueerimisel, millega kasvatatakse ühtlasi riigi kompetentsi parema ligipääsetavuse tagamisel ja sisendi andmisel valdkonna õigusloomesse ja juhendmaterjalide väljatöötamisse. Sellega püütakse võtta maha hirmud, mis võivad tekkida mälestise eripärast tingitud kohanduste kasutamisest ligipääsetavuse tagamisel ja millest põhjalikumalt tagapool.

Paikvaatlus ajaloolisel objektil kestab üldjuhul 2,5...4 tundi, kuid eriti keeruliste juhtumite puhul võib minna kauem. Paikvaatluse juures on nõutav hoone omaniku, kasutaja või haldusettevõtte esindaja kohalviibimine, kes oskab näidata kätte sissepääsude, invatualettide, käiguteede, treppide, kaldteede jne asukohad ning anda vajadusel selgitusi hoones kasutatud tehniliste ja arhitektuursete lahenduste kohta. Sageli on paikvaatluse läbiviimisel esindatud ka arhitektuuribüroo, ehitaja, omanikujärelevalve või kohalik omavalitsus. Sellisel juhul otsitakse juba menetlustoimingu läbiviimise ajal lahendusi, sõlmitakse kokkuleppeid ja küsitakse-antakse nõu. Paikvaatluse läbiviimise käigus toimub objektis sisuliselt koolitus ehitusseadustikust ja selle rakendusaktidest tulenevate nõuete täitmise kohta. Uuringu autor on selliseid paikvaatlusi nimetanud kaasavaks järelevalveks ning tundnud head meelt, kui asjaosalised ise näitavad üles suurt huvi ligipääsetavuse võimaluste parandamise vastu. On tulnud ette olukordi, kus menetlusosalised paluvad ise kõik puudused protokollis üles loetleda, sest seda saab võtta aluseks näiteks kohaliku omavalitsuse eelarvetaotluse koostamisel, reservfondist lisavahendite taotlemisel või lähteülesandena järgmise projekteerimisetapi läbiviimise kavandamisel.

⁶⁷ Selle kohaselt on Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet pädev asutus riikliku järelevalve teostamiseks ehitise või selle osa üle, kus osutatakse avalikkusele suunatud teenust ja mis peab vastama puudega inimeste erivajadustest tulenevatele nõuetele.

Menetlustoimingu käigus kasutati erinevaid tehnilisi abivahendeid: mõõdulint, fotoaparaat SONY CyberShot DSC HX-50, digitaalne kaldemõõtur Kapro (kalibreerimistunnistus nr ATLL-19/2353), nutiseade LG K61.

Paikvaatluse läbiviimisel (nii ajaloolistel kui mitte-ajaloolistel objektidel) on aluseks enesekontrolli ankeedid, mis on toodud lisades 1 ja 2. Sobiva ankeedi valikul lähtuti sellest, kas ehitusloa taotlus hoone rekonstrueerimiseks oli esitatud enne või pärast määruse nr 28 jõustumist. Kui Ehitisregistri andmetel oli ehitusloa taotlus antud sisse peale määruse nr 28 jõustumist, kontrolliti ligipäätavuse nõuete vastavust määruse nr 28 nõuetele (5 paikvaatlust). Kui ehitusloa taotlus oli sisse antud varem, siis kontrolliti vastavust määruse nr 14 nõuetele (9 paikvaatlust). Üldjuhul käsitlevad mõlemad määrused ligilähedaselt samu nõudeid ligipäätavusele, kuid määruses nr 28 on nõudeid täpsustatud ja ajakohastatud. Sealhulgas eemaldati nõuded, mis osutusid ebapraktilisteks (näiteks rõhtse terastala ja seinale paigaldatavate käsipuude nõue invatualetis), kuid lisati mitmed uued nõuded (näiteks nõuded majutusruumile ja pesemisruumile, nõuded hoonesisesele juhtteele, nõuded lifti häälteavitusele, nõuded silmusvõimendile, nõuded fonolukule jne) või vajadusel täpsustati varem kasutusel olnud sõnastust. Sellega muutus uus määrus küll nõuete osas detailsemaks (senise ca 80 suunise asemel peab ühiskondliku hoone projekteerimisel arvestama kuni ca 120 suunisega), kuid ära kadusid määruse nr 14 lisas esitatud illustreerivad joonised, millest oli palju abi määruse tekstilise osa mõistmisel. Kahjuks ei ole autoril õnnestunud ka põhjalike otsingute käigus tuvastada määruse nr 14 eelnõu seletuskirja 2002. aastast, mistõttu puuduvad mitmete nõuete alapärased selgitused (eriti arvuliste näitajate põhjendamisel).

Lõpetuseks peab uuringu autor paslikuks ära nimetada ka need väärtuspõhimõtted, milles ta oma töös hoonete ligipäätavuse hindamisel on alates 2020. aastast lähtunud (vt joonis 1). Need on: (1) hoolivus (tõrjutuse vältimine, orienteeritus kõigile); (2) turvalisus (ohutuse tagamine treppidel, pandustel, ruumis liikumisel); (3) tervislikkus (tervisliku elukeskkonna ja tervislike eluviiside propageerimine); (4) funktsionaalsus (kõigi poolt kasutatav); (5) arusaadavus (informatsiooni paigutus, viidad, abi orienteerumisel); (6) jätkusuutlikkus (lahendused vaatavad tulevikku, on seotud keskkonna ja demograafilise arenguga); (7) esteetika (hea keskkond on ilus, ilus on atraktiivne) ja (8) kaasamine (koostöö kõigi sidusrühmadega). Mitmega neist puutume lähemalt kokku ka arutelu ja ettepanekute peatükis.

<p>hoolivus</p> <p>tõrjutuse vältimine, orienteeritus kõigile</p>	<p>turvalisus</p> <p>ohutuse tagamine treppidel, pandustel, ruumis liikumisel</p>	<p>tervislikkus</p> <p>tervisliku elukeskkonna ja tervislike eluviiside propageerimine</p>	<p>funktsionaalsus</p> <p>kõigi poolt kasutatav</p>
<p>arusaadavus</p> <p>info paigutus, viidad, abi orienteerumisel</p>	<p>jätkusuutlikkus</p> <p>lahendused tulevikku suunatud</p>	<p>esteetika</p> <p>hea keskkond on ilus, ilus on atraktiivne</p>	<p>kaasamine</p> <p>koostöö kõigi sidusrühmadega</p>

Illustratsioon 1. Uuringu autori sõnastatud väärtuspõhimõtted paikvaatluste teostamisel.

2.1.1 Paikvaatlusesse kaasatud hooned

1 Paks Margareeta

Paikvaatluse aeg ja koht:

10.11.2020 kell 09.10-11.05, Harju maakond, Tallinn, Kesklinna linnaosa, Pikk tn 70 (Paks Margareeta).

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 101043680

Ehitusluba väljastatud: 31.01.2018

Kasutusluba väljastatud: 05.02.2020

Tegemist on ajaloolise hoonega, mis asub Tallinna vanalinna muinsuskaitsealal (mälestise registri number 2589). Suure Rannavärvavaga seotud hoonetekompleksi on korduvalt ümber ehitatud, viimased suuremad rekonstrueerimistööd toimusid 1978-1981, mil kompleks kohandati Meremuuseumi tarbeks. Viimased ulatuslikud konserveerimis-restaureerimistööd viidi läbi aastatel 2018-2020, mille käigus katustati sisehoov, uuendati sisekujundust ja ekspositsiooni ning hoone muudeti ligipääsetavaks kõigile sihtrühmadele. Hoonel on viis maapealset ja üks maa-alune korrus. Hoone ehitisealune pind on 1003,4 m². Hoone peamine kasutusotstarve Ehitisregistri (EHR) kohaselt on muuseum, kunstigalerii. Hoonet haldab Sihtasutus Eesti Meremuuseum.⁶⁸

⁶⁸ Siin ja edaspidi pärinevad hoonete kohta toodud andmed Ehitisregistris ja Kultuurimälestiste registris toodud avalikel andmetel.

2 Lennusadam

Paikvaatluse aeg ja koht:

10.11.2020 kell 11.10-13.15, Harju maakond, Tallinn, Põhja-Tallinna linnaosa, Vesilennuki tn 6 (vesilennukite angaar).

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 120592096

Ehitusluba väljastatud: 12.02.2010

Kasutusluba väljastatud: 10.05.2012

Tegemist on ajaloolise hoonega, mis on ehitismälestisena kaitse all (mälestise registri number 3115). Esmase kasutuselevõtu aastaks on märgitud 1917, kuid ehitustööd jätkusid veel 1920.-30. aastatel. Hoone kuulub esimeste raudbetoonkoorikuga ehitiste hulka. Lennusadamas paikneval vesilennukite angaaryl on kaks maapealset korrust. Hoone ehitisealune pind on 6234 m². Hoone peamine kasutusotstarve EHR kohaselt on muuseum, kunstigalerii. Hoones tegutseb Sihtasutus Eesti Meremuuseum.

3 Haapsalu Piiskopilinnus

Paikvaatluse aeg ja koht:

11.11.2020 kell 11.15-16.30; Haapsalu piiskopilinnus, Lääne maakond, Haapsalu linn, Lossiplats 3.

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 120788865

Ehitusluba väljastatud: 29.06.2016

Kasutusluba väljastatud: 26.06.2019

Tegemist on Haapsalu linnuse pealinnuse e. väikese linnusega. Hoone esmase kasutuselevõtu aastaks on märgitud 1279 (linnuse esmamainimise aasta). Haapsalu linnuse varemed ja vallikraav on ehitismälestisena kaitse all (mälestise reg. nr 15391). Eraldi on ehitismälestisena kaitse all Haapsalu linnuse kirik (mälestise reg. nr 15392). Linnus asub Haapsalu vanalinna muinsuskaitsealal (mälestise reg. nr 27013). Hoonel on 3 maapealset ja 1 maa-alune korrus. Linnuse ehitisealune pind on 1274,1 m². Linnuse hoone peamine kasutusotstarve tänapäeval

on muuseum, kunstigalerii. Hoonet haldab Sihtasutus Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid (SALM).

4 Narva linnus

Paikvaatluse aeg ja koht:

17.08.2021 kell 11.15-13.55; Ida-Viru maakond, Narva linn, Peterburi mnt 2.

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 118008962

Ehitusluba väljastatud: 04.03.2016

Kasutusluba väljastatud: 29.05.2020

Narva Hermann linnus on ehitismälestisena riikliku kaitse all (mälestise reg. nr 14002). Tegemist on 13. sajandil taanlaste rajatud kastell-linnusega, mis ehitati 14. sajandil ümber ordulinnuseks ja on koos hiljem rajatud kindlustuselementidega suhteliselt hästi säilinud. Linnuse põhiosa koosneb ruudulähedasest neljatiivalise põhiplaani paehitusest, mille loodenurgas paikneb Pika Hermann peatorn. 1944. aasta lahingutegevuse käigus sai linnus kannatada. Restaureerimistöödega alustati 1950-ndatel ning jätkati uuesti 1968. aastal, mille järel avati linnuses muuseum. Uuesti alustati rekonstrueerimistöödega 2018. aastal ning konvendihoone avati muuseumi külastajatele 2020. aasta juunis. Suurtükitornis tegutseb Narva Muuseumile kuuluv restoran Rondeel. Ehitisealune pind on 2262 m², suletud netopind 4450,2 m², hoonel on 9 maapealset korrust (põhjatorn) ja üks maa-alune korrus (EHR). Hoone peamine kasutusotstarve on muuseum. Hoonet haldab Sihtasutus Narva Muuseum.

5 Padise klooster

Paikvaatluse aeg ja koht: 29.06.2021 kell 12.00-15.00; Harju maakond, Lääne-Harju vald, Padise küla, Kloostri.

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 120282259

Ehitusluba väljastatud: 26.02.2016

Kasutusluba väljastatud: 05.12.2019

Tegemist on varagooti stiilis unikaalse arhitektuurimälestisega 13. sajandist (ca 1250), mida on ehitatud mitmes etapis. Hoone kandis suuri kahjusid 1580.a piiramise käigus. Alates 1622.a kasutati hoonet 150 aasta vältel von Rammide perekonna eluruumidena. Padise kloostri varemed koos vallikraaviga on ehitismälestisena riikliku kaitse all (mälestise reg. nr 2921). Hoone paikneb Padise mõisa pargis, Padise mõisa peahoone vahetus läheduses. Ehitisealune pind on 1893,4 m², suletud netopind 1414,1 m², hoonel on 3 maapealset korrust (EHR). Hoone on kasutusel muuseumina. Hoonet haldab Sihtasutus Padise Klooster.

6 Padise külustuskeskus (end. valitsejamaja)

Paikvaatluse aeg ja koht:

29.06.2021 kell 10.00-12.00; Harju maakond, Lääne-Harju vald, Padise küla, Valitsejamaja.

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 116023853

Ehitusluba väljastatud: 26.02.2016

Kasutusluba väljastatud: 05.12.2019

Padise mõisa valitsejamaja on ehitismälestisena riikliku kaitse all (mälestise reg. nr 2924). Hoone paikneb Padise mõisa pargis, Padise mõisa peahoone ja Padise kloostri vahetus läheduses. Tegemist on lihtsa ristkülikukujulise põhiplaaniga algselt ühekorruselise hoonega, kus viimaste rekonstrueerimistööde käigus on pööningukorrusele ehitatud välja seminariruumid, väike raamatukogu, kööginurk ja laste mänguala. Ehitisealune pind on 366,3 m², suletud netopind 451,5 m², hoonel on 2 maapealset korrust (EHR), katuse alla (tinglikult

III korrusele) on rajatud laste mänguala. Hoone on kasutusel külastuskeskusena. Hoonet haldab Sihtasutus Padise Klooster.

7 Riigikohtu hoone

Paikvaatluse aeg ja koht:

23.11.2020 kell 11.05-14.30, Tartu maakond, Tartu linn, Lossi tn 17 (Riigikohtu hoone).

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 104043869

Ehitusluba väljastatud: 08.08.2018

Kasutusluba väljastatud: 13.02.2020

Paikvaatlus viidi läbi Riigikohtu hoones, millel on kolm maapealset ja üks maa-alune korrus. Tegemist on ajaloolise hoonega, mida on korduvalt ümber ehitatud. Hoones asus ülikooli kliinik, mille eelkäijaks oli 18. saj. lõpus ehitatud ühekorruseline kasarm-laatsaret. Tänapäevase ilme sai hoone aastail 1845-1847. Riigikohtu hoone on ehitismälestisena kaitse all (mälestise reg. nr 6893). Mälestis asub Tartu vanalinna muinsuskaitsealal (reg. nr 27006). Hoone ehitisealune pind on 2016,1 m². Hoone peamine kasutusotstarve EHR kohaselt on büroohoone. Hoones tegutseb Riigikohus.

8 Tartu Ülikooli peahoone ja TÜ Kunstimuuseum

Paikvaatluse aeg ja koht:

27.07.2021 kell 14.00-17.15; Tartu maakond, Tartu linn, Ülikooli tn 18.

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 120531052

Ehitusluba väljastatud: 24.01.2007;

17.04.2012; 15.10.2012; 07.11.2018

Kasutusluba väljastatud: 22.12.2008;

30.04.2013; 13.06.2013; 08.09.2020

Tartu Ülikooli peahoone on ehitismälestisena riikliku kaitse all (mälestise reg. nr 6913). Mälestis asub Tartu vanalinna muinsuskaitsealal (reg. nr 27006). Hoone valmis 1809. aastal J. W. Krause projekti järel. Varem asus samal kohal keskaegne Maarja kirik, mis purustati

Põhjasõjas. 1856-58 ehitati peahoone tagaküljele kaks kahekorruselist tiibhoonet, mis 1870-ndatel ühendati vahekorridoride abil peahoonega. Sisearhitektuuris on hoone väärtuslikumaks elemendiks ampiirstiilis interjööri auala, mis taastati pärast 1965. aasta tulekahju algsel kujul. Ansambelisse kuulub ka endine ülikooli kirik. Kolmekorruselise klassitsistliku peahoone näol on tegemist Eesti 19. sajandi arhitektuuri tugevalt mõjutanud kõrgklassitsismi tippteosega. Hoones on teostatud mitmeid rekonstrueerimistöid (sealhulgas 2007. aastal hoone katus, pööning, välispiirded; 2010 hoone tuulekoda; 2012 kartseri siseviimistlus; 2012-2013 invalift, invatualett, invapandus, trepikäsipuud; 2014 trepi rekonstrueerimine; 2015 põhjatiiva restaureerimine; 2017 lõunatiiva tuletõkke- ja evakuatsiooniüksed; 2018 lõunatiiva WC-d; 2020 trepikoja tuletõkkeüksed, piksekaitse, auala ventilatsioon). Hoone peamine kasutusotstarve on ülikooli, rakenduskõrgkooli õppehoone. Ehitisealune pind on 1873,4 m², suletud netopind 6323,4 m², hoonel on 3 maapealset korrust ja keldrikorrus.

9 Viljandi Kutseõppekeskus (Vana-Võidu mõisa karjakastell)

Paikvaatluse aeg ja koht: 03.05.2019 kell

11.00-12.00; Viljandi maakond, Viljandi vald, Vana-Võidu küla, Looduse tee 2

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 120647754

Ehitusluba väljastatud: 22.12.2011;

06.06.2014

Kasutusluba väljastatud: 21.03.2013;

15.07.2015

Vana-Võidu mõisa karjakastell on ehitismälestisena kaitse all (mälestise reg. nr 14696). Tegemist on hilisklassitsistliku mõisaansambli juurde kuuluva majandushoonete rühmaga erinevatest ehitusperioodidest. Üksteise suhtes täisnurga alla paigutatud hooned moodustavad majandushoovi. Kahest domineerivast laudahoonest vanem pärineb 19. sajandi viimasest veerandist, uuem 20. sajandi algusest. Mõisa peahoone nõukogudeaegsest juurdeehitisest teisaldati 2015. aastal karjakastelli kunstimälestisena kaitse all olev seinamaal „Kolm neidu“, mille autor on Elmar Kits (mälestise reg. nr 19917). Maa-aluste korruste arv on 0, maapealsete korruste arv 2, Ehitisealune pind 7103,0 m², suletud netopind 7596,0 m² (EHR).

10 Väana mõisakool

Paikvaatluse aeg ja koht: 14.03.2022 kell 13.00-16.00; Harju maakond, Harku vald, Väana küla, Väanamõisa tee 1/1 (Väana Mõisakool).

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 120310151

Ehitusluba väljastatud: 31.08.2006;
20.07.2010; 08.05.2014

Kasutusluba väljastatud: 22.10.2015

Eestis ainulaadse barokkansambli 18. sajandi lõpu silmapaistva härrastemaja näide, mis on ehitatud Itaalia päritolu arhitekti kavandite järgi. Hoonel on säilitanud algupärane välisilme, kujundusdetailid ja ruumistruktuur. Barokne peahoone on pikk pooleteisekorruseline madala kelpkatusega ehitis. Pidulikkust rõhutavad galeriidega ühendatud ümarpaviljonid, kõrge terrass-pandus tagafassaadil, barokselt jõuline pilastrite ning hoone keskosas poolsammastega kujundatud fassaad. Soklikorrus on võlvitud, esindusruumid, sh saal asuvad teisel korrusel. Väana mõisa peahoone on ehitismälestisena riikliku kaitse all (mälestise registri nr 2709). Mõisakooli hoone paikneb Väana mõisa pargis, mis on samuti ehitismälestisena riikliku kaitse all (mälestise registri nr 2710). Hoone on kasutusel lasteaed-algkoolina. Lasteaias käib 30 last, koolis õpib 2021/2022 õppeaastal 106 last. Õppetöö toimub 6 koduklassis (ja ühes õpiraskustega laste klassis). Ehitisealune pind on 1200,5 m², suletud netopind 1679,1 m², hoonel on 2 maapealset korrust ja 1 maa-alune korrus.

11 Pärsti mõisalasteaed

Paikvaatluse aeg ja koht:

15.06.2022 kell 10:30-13.15; Viljandi maakond, Viljandi vald, Pärsti küla, Mõisa tee 10

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 112004868

Ehitusluba väljastatud: 20.03.2020

Kasutusluba väljastatud: 18.03.2021

Pärsti mõisa peahoone on ehitismälestisena kaitse all (mälestise reg. nr 14749). Tegemist on dekoorirohke historitsistlikku puithärrastemaja näitega, kus on kasutatud ohtralt nurgarustikat ja puitpitsi. Arhitektuur on mõjutatud šveitsi stiilist ja vene puitarhitektuurist. Mõisahäärber on ehitatud 1872. aastal endise härrastemaja kohale. 1920 kolis peahoonesse Pärsti külakool, mis tegutses erinevatel aegadel nii algkooli, põhikooli, mittetäieliku keskkooli kui lasteaed-alkoolina seal kuni 2010. aastani. Praegu tegutsevad hoones raamatukogu, lasteaed ja erinevad huviringid. Aastatel 2020-2021 restaureeriti osa lasteaia kasutuses olevaid ruume. Restaureerimata osa paikvaatlusel ei käsitletud. Hoone ehitisealne pind on 699,0 m², suletud netopind 1219,6 m². Osa hoonest on ühe-, osa kahekorruseline. Hoonel on võlvitud kelder. Kasutusotstarve: koolieelne lasteasutus.⁶⁹

12 Viljandi mõisahotell

Paikvaatluse aeg ja koht:

15.06.2022 kell 13.30-17.15; Viljandi maakond, Viljandi linn, Tasuja pst 4

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 112027837

Ehitusluba väljastatud: 22.08.2019

Kasutusluba väljastatud: 27.07.2021

Viljandi mõisa peahoone on ehitismälestisena kaitse all (mälestise reg. nr 14724).⁷⁰ Suur historitsistlik neorenessansi sugemetega krohvitud kiviehitus, mille ühekorruselise põhiplaani liitub põhjapoolses otsas ruudukujuline maht. Esiküljel on kolmnurkfrontooniga (algselt voluutfrontooniga) risaliit, mille ees lai graniittrepp ning nikerdatud dekooriga puitpalkon. 1880. aasta paiku valminud Viljandi mõisa uus härrastemaja nn. uus loss on kõrgele maakivisoklile rajatud ühe-, osaliselt kahekorruseline krohvitud tellishoone. Hoone siseplaneeringus on muudatusi suhteliselt vähe ning mõisaaegne ruumijaotus loetav: keskteljel vestibüül, millest kahele poole jäid saal ja söögituba, salong jt esindusruumid ning kahekorruseline eluruumide tiib mõlemaid korruseid poolitava pikikoridoriga, kust viib puittrepp teisele korrusele ning sealt edasi pööningule. Interjööris on säilinud märkimisväärselt

⁶⁹ EHR kohaselt on peamiseks kasutusotstarbeks märgitud põhikooli või gümnaasiumi õppehoone, mis on eksitav.

⁷⁰ 14724 Viljandi mõisa peahoone, 19. saj. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinasa.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=14724> (vaadatud 30.VII 2022)

palju ajaloolisi sisekujunduselemente: sein- ja laekarniisid, lühtrirosetid, aaderdatud tahveluksed ja akna voldikluugid, värvitud tahveluksed koos profileeritud piirliistudega, seinakapid, uksekäepidemed ja lukusildid, aknakremoonid, tuulehaagid jm; ka osa mõisaaegseid kõrgeid karniisidega ahje ning mõned hilisemad kahhelahjud. Ehitisealune pind on 1031,5 m², suletud netopind 1898,7 m². Maapealsete korruste arv on 3, maa-aluste korruste arv 1. Peamine kasutusotstarve: hotell, motell, külalistemaja.

13 Paide gümnaasium (riigigümnaasium)

Paikvaatluse aeg ja koht:

17.06.2022 kell 10.00-14.00; Järva maakond, Paide linn, Paide linn, Posti tn 12 (Paide Riigigümnaasium)

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 107006045

Ehitusluba väljastatud: 07.08.2020

Kasutusluba väljastatud: 12.11.2021

Riigigümnaasiumi hoone koosneb kahest risküliku kujulisest mahust. Olemasoleva ajaloolise hoone kõrvale on rajatud uus hoonemaht; hooned on omavahel ühendatud galeriiga. Kaitsealune hoone (ajaloomälestis; mälestise reg. nr 4012) ehitati aastal 1910 Paide Tütarlaste Gümnaasiumiks. Hiljem on hoones tegutsenud veel keskkool ja maakonna raamatukogu. Tegu on 2-korruselise historitsistliku, sümmeetrilise põhiplaani ja fassaadiga telliskivihoonega. Hoone paikneb Paide vanalinna muinsuskaitsealal (mälestise reg. nr 27009). Hoone ehitisealune pind on 1531,0 m², suletud netopind 2457,9 m². Kasutamise otstarve: põhikooli või gümnaasiumi õppehoone.

14 Jõgeva Riigimaja

Paikvaatluse aeg ja koht: 23.11.2021 kell 13.00-15.15, Jõgeva maakond, Jõgeva vald, Jõgeva linn, Suur tn 3 (Jõgeva riigimaja).

Ehitisregistri andmed:

EHR kood: 114003250

Ehitusluba väljastatud: 29.10.2019;
21.04.2020

Kasutusluba väljastatud: 25.06.2021

Jõgeva riigimajal on neli maapealset korrust. Tegemist on 1968. aastal ehitatud modernistliku administratiivhoonega, mida on hiljem ümber ehitatud. Hoone on kantud XX sajandi arhitektuuri nimekirja, kui oluline ehitis Jõgeva keskväljaku linnaruumi kujundamisel. Hoone ehitisealune pind on 601,6 m², suletud netopind 1744,1 m². Kasutamise otstarve: büroohoone. Hoonesse on koondatud erinevad riigiasutused.

2.2. Intervjuud

Poolstruktureeritud intervjuu koosnes kolmest teemaplokist. Arvestades, et intervjuueeritavate hulgas oli erinevate valdkondade esindajaid – arhitekte, ametnikke, omanike esindajaid ja puuetega inimeste esindajaid, siis teemaplokkides toodud küsimused mõnevõrra varieerusid. Esimene ehk sissejuhatav osa hõlmas üldjuhul järgmiseid küsimusi:

- Milline on teie senine kokkupuude ligipääsetavuse / ehitismälestiste ja muinsuskaitse valdkonnaga üldiselt?
- Kas ligipääsetavus / ehitismälestiste kaitse on teie hinnangul oluline? Miks?
- Kas arhitektuuripärand, kus pakutakse avalikkusele suunatud teenust (näiteks kool, kultuurimaja, sotsiaalkeskus, hotell, restoran jne) peab olema kõigile teenuse kasutajatele ligipääsetav?

Teine teemaplokk oli kõige mahukam ning hõlmas intervjuueeritava kogemusi, hinnanguid ja soovitusi ligipääsetavuse osas:

- Palun tooge mõned näited ajaloolistest hoonetest, kus olete puutunud kokku ligipääsetavuse teemaga.
- Milliseid uusi võimalusi (näiteks kasutajatele) või väljakutseid te näete ligipääsetavuse nõuete kohaldamisel ajaloolistes hoonetes?
- Milliseid ohtusid või probleeme te näete ligipääsetavuse nõuete kohaldamisel ajaloolistes hoonetes?
- Milliseid probleeme või võimalusi on ligipääsetavuse nõuete täitmine ajaloolistes hoonetes konkreetselt teie jaoks kaasa toonud (näiteks seoses tööga või Teile kuuluva kinnisvaraga)?
- Kust läheb teie hinnangul piir ligipääsetavuse nõuete täitmise ja muinsuskaitse nõuete täitmise vahel? Millise piirini on võimalik teha kompromisse?
- Kas nõudmiste osas tuleks teha vahet eraomandil ja riigile / kohalikule omavalitsusele kuuluval omandil?
- Kas ligipääsetavuse nõuded võivad seada ohtu mälestise säilimise või autentsuse? Või muinsuskaitse nõuded ligipääsetavuse tagamise? Kuidas huvide põrkumisel saavutada kompromiss?
- Mida teha selliste ajalooliste hoonetega, kus ei ole võimalik saavutada nõuetekohast ligipääsetavust?
- Kas on mõni tüüpiline ligipääsetavuse probleem, mis mälestistel sagedamini kordub?
- Milliseid huvitavaid ja tavapärasest erinevaid ligipääsetavuse lahendusi olete kohanud (või ise rakendanud, soovitanud, nõudnud) ajaloolistes hoonetes?
- Milliseid omapoolseid soovitusi (arhitektile, ehitajale, kohalikule omavalitsusele, tellijale) oskate anda ajalooliste hoonete ligipääsetavuse parandamiseks?
- Milliste allpool nimetatud hoone (või kinnistu) osade ligipääsetavuse lahendamine on Teie hinnangul kõige problemaatilisem, arvestades ajaloolise hoone eripärasid: (a) liftid; (b) kaldteed, pandused; (c) trepid; (d) käsipuud treppidel ja pandustel; (e) sissepääsud, sh sissepääsu leidmine, parkimiskohad, juurdepääsuteed; (f) hoonesisised liikumisteed, sh juhtteed, viidad, tähistused, kontrastsus; (g) ukсед sh lävepakud, ava laiused, fonolukud; (h) sisustus ja seadmed sh vaatajakohad, helivõimendus, teenindusletid, riidehoiud; (i)

valgustus; (j) tualettruumid; (k) majutusruumid; (l) pesemisruumid; (m) evakuatsiooniteed; (n) ... (muu eelpool nimetatamata).

Kolmas teemaplokk käsitles teemat eelkõige õigusloome vajadustest lähtuvalt:

- Kas ajaloolisele hoonele peaks tegema seadusest tulenevaid mööndusi ligipääsetavuse osas? Näiteks seoses muinsuskaitse piirangutega. Kui jah, siis milliseid?
- Kas või millisel määral peaks ligipääsetavus võtma arvesse objekti / detaili vanust ja talle omistatud väärtusi? Omandisuhet?
- Kas mälestiste ligipääsetavuse tagamisel oleks abi analüütilisest tõendamisest, muinsuskaitse eritingimustes sõnastatud ettepanekutest vms?

Puuetega inimestele esitatud küsimused mõnevõrra erinesid eeltoodust ja keskendusid peamiselt nende vajadustele ja isiklikule kogemusele. Näiteks küsiti sissejuhatavas teemaplokkis juurde, kas enne ajaloolise hoone külastamist intervjuueeritav eelnevalt uurib, kas hoone on ligipääsetav ning milliseid infoallikaid ta selleks kasutab. Teises teemaplokkis küsiti, milliseid probleeme on esinenud ning kolmandas teemaplokkis uuriti, kui kaugele võib ajalooliste hoonete mööndustega minna, et erivajadusega inimesed ei tunneks ennast ebamugavalt või tõrjutuna. Intervjuude ankeetide näidised on toodud lisades 3 ja 4.

Kuid nagu eelpool öeldud, on tegemist poolstruktureeritud ehk teemaintervjuuga, mis asub struktureeritud ehk ankeetintervjuu ja struktureerimata ehk avatud intervjuu vahepeal. Struktureeritud intervjuu välistati mitmel erineval põhjusel, eelkõige seetõttu, et eesmärk ei olnud mitte koguda statistiliselt võrreldavaid andmeid suhteliselt sarnaselt fookusgrupilt, vaid minna iga intervjuueeritava puhul teemasse süviti, arvestades tema eriala ja senist kogemust ligipääsetavuse valdkonnaga. Ankeetintervjuu ei oleks seda ilmselgelt võimaldanud. Ka täiesti struktureerimata ehk avatud intervjuu välistati, kuna ühelt poolt kasutatakse seda pigem terapeutilistes vestlustes ja rahvakultuuri uurimisel ning teiselt poolt eeldab see väga suurt ajalist ressursi ning süvaintervjuu läbiviimiseks vajalikku oskust ja ettevalmistust.⁷¹ Struktureeritud, poolstruktureeritud ja struktureerimata intervjuude kohta saab lähemalt lugeda veel näiteks Lembit Õunapuu koostatud õpikust „Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis

⁷¹ S. Hirsjärvi, P. Remes, P. Sajavaara, Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina, 2010.

sotsiaalteadustes⁷² ja Meri-Liis Laheranna koostatud käsiraamatust „Kvalitatiivne uurimisviis“⁷³.

Kvalitatiivses intervjuus, mille eesmärk on pääseda vastaja tähendustemaailma, on oluline luua intervjuu algusest peale usalduslik ja avatud suhe.⁷⁴ Selleks kasutatakse erinevaid soojendustehnikaid, näiteks alustamine avatud küsimusega „Milline on teie senine kokkupuude ligipääsetavuse ja muinsuskaitsega?“. Esimese teemaploki jooksul selgus suurel määral iga intervjuueeritava hoiak ja isiklik suhestumine teemaga, mis ühelt poolt lõi usaldusliku rääkija-kuulaja suhte ning teisest küljest võimaldas järgnevate küsimustega minna teemasse juba süviti.

Intervjuu kestuseks oli ca 2-3 tundi ühe inimese kohta. Intervjuu oli üles ehitatud dialoogi põhimõttel, interaktsioonina kahe inimese vahel. Seetõttu võib öelda, et kaudselt aitas sisu luua ka intervjuu läbiviija oma kommentaaride, suunavate vihjete ja küsimuste kaudu. Seda võtab arvesse postmodernne vaade, mis tunnustab tõsiasja, et uurija osaleb uurimuses kõikide oma sotsiaalsete rollidega, mõjutab selle kulgemist ja tulemusi. Uurimisprotsessi osapooled loovad vastastikkuses koosmõjus uurimisobjekti ning selle protsessi käigus mitte ei koguta, vaid toodetakse andmeid.⁷⁵ Seetõttu on uurimustöö autor võtnud endale vabaduse jagada vastuseid teemaplokkide vahel vastavalt vestluse sisule, mitte ei ole lähtunud rangelt küsimuse püstitusest. Põhjuseks see, et mõne küsimuse all puudutati sageli mitut teemat paralleelselt ning piirid või üleminekud nende vahel võisid nii mõnelgi juhul olla üsna õhukesed.

Intervjuude käigus koguti 1164 minutit (19 tundi ja 24 minutit) helimaterjali ja ca 300 lehekülge transkribeeritud ja korrastatud teksti (Calibri, srift 12), mis on suurepärase alusmaterjal mitte ainult käesoleva uuringu kontekstis, vaid kasutatav ka tulevikus läbiviidavate samalaadsete uuringute ja võrdlevate analüüside koostamisel, näiteks teemakohaste mõistete, hoiakute ja probleemide ajas transformeerumise vms käsitlemisel.

Intervjuu läbiviimisel kasutati diktofoni Philips VoiceTracer DVT6110. Helifailid salvestati MP3 formaadis 30-minuti pikkuste helilõikudena. Transkribeerimisel kasutati TTÜ

⁷² L. Öunapuu, Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool, 2015.

⁷³ M.-L. Laherand, Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Infotrükk, 2008

⁷⁴ K. Soo, Öiguskaitsetöötajate ja pedagoogide jutustused oma tööst väärkoheldud laste juhtumitega. - Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimuses. Laste väärkohtlemise lood. Toim. J. Strömpl, M. Selg, M. Linno. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2012, lk 202-240.

⁷⁵ J. Strömpl, Sotsiaalse tegelikkuse konstrueeritud iseloom ja interpreteeriv sotsiaalteadus. - Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimuses. Laste väärkohtlemise lood. Toim. J. Strömpl, M. Selg, M. Linno. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2012, lk 15-47.

Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris väljatöötatud tehnoloogiat.⁷⁶ Keelelise korrektuuri käigus kontrolliti lauseehitust, parandati kirjavahemärgid, kustutati sõnakordused, liiga sageli esinevad parasiitsõnad (noh, onju, eks ole) jms, mis on käsitletavad redaktsiooniliste parandustena, ilma et nad muudaksid intervjueeritava poolt edastatud sõnumi mõtet. Vajadusel täpsustati intervjuus toodud nimesid või fakte nurksulgudes või joonealuste kommentaaridena.

Intervjueeritavatele lubati, et intervjuude täistekstid ei kuulu avaldamisele, mis võimaldas neil rääkida avatult ning tuua erinevaid näiteid headest ja halbadest kogemustest. Seetõttu ei ole intervjuude tekstid toodud käesoleva uurimistöo lisas, kuid neid on võimalik autori loal kasutada, kui sellega ei rikuta teadustöö eetikareegleid.

Poolstruktureeritud intervjuude läbiviimisel osales kolm arhitekti, üks puuetega inimeste õiguse valdkonna jurist, üks muinsuskaitseametnik, kaks ajalooliste hoonete omanikke koondavate organisatsioonide esindajat ja kaks puudega inimeste esindajat. Viimaseid võib lugeda ka ligipääsetavuse valdkonna ekspertideks, kuna nad mõlemad osalevad ligipääsetavuse auditite koostamisel. Intervjueeritavate lühike tutvustus on allpool:

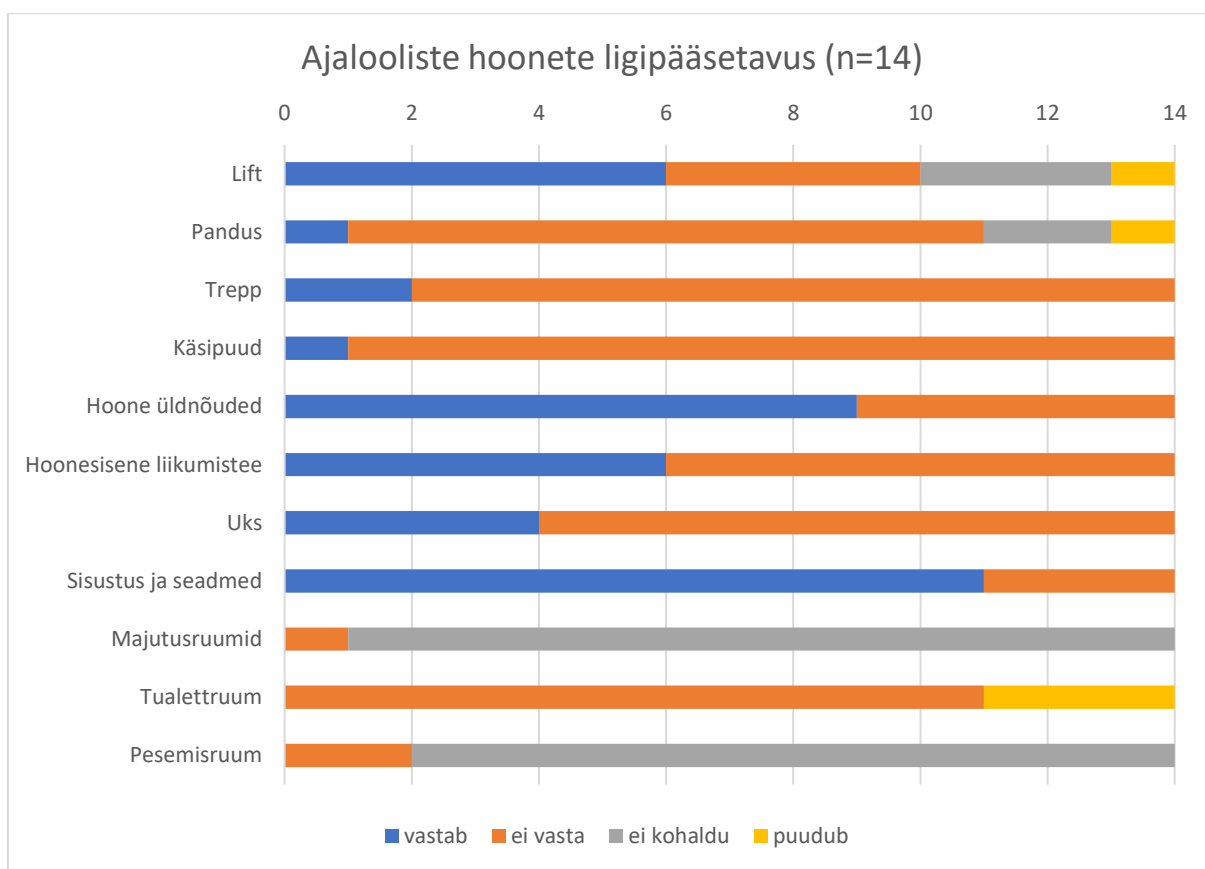
- 1) Elo Sova (ES), SOVA ARHITEKTID OÜ, juhatuse liige, arhitekt
- 2) Endrik Mänd (EM), arhitekt, end. Tallinna peaarhitekt; olnud ligipääsetavuse rakkerühma riikliku korralduse töögrupi juht;
- 3) Liis Keskküla (LK), OÜ Restor, arhitekt
- 4) Merle Kinks (MK), Muinsuskaitseamet, ehituspärandi nõunik
- 5) Juta Saarevet (JS), Õiguskantsleri Kantselei, puuetega inimeste õiguste valdkonna juht
- 6) Jaanus Kiili (JK), Eesti Mõisate Ühendus, juhatuse esimees
- 7) Tõnu Kiviloo (TK), Eesti Mõisakoolide Ühendus, juhatuse esimees
- 8) Jakob Rosin (JR), Eesti Pimedate Liit, juhatuse esimees
- 9) Villu Urban (VU), Mittetulundusühing Ligipääsetavuse foorum, juhatuse liige

⁷⁶ T. Alumäe jt, Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. Human Language Technologies - the Baltic Perspective: Proceedings of the Eighth International Conference, Baltic HLT 2018. Amsterdam: IOS Press, 1–8. (Frontiers in Artificial Intelligence and Applications; 307). DOI: 10.3233/978-1-61499-912-6-1. (vaadatud 30.VII 2022)

3 Tulemused ja järeldused

3.1 Paikvaatlused

Paikvaatluste käigus kogutud tulemuste analüüs põhineb sellel, millised õigusaktidest tulenevad ligipääsetavuse nõuded kehtisid vaatluses olnud hoonetele väljastatud ehitusloa ajal. Silmas tuleb pidada, et alltoodud ülevaade ei arvesta mälestise eripärast ja muinsuskaitsealsetest nõuetest tulenevaid erisusi, vaid annab üksnes objektiivse hinnangu õigusaktiga sätestatud ligipääsetavuse nõuete täitmisele hoones, kus pakutakse avalikkusele suunatud teenuseid. Ülevaate tulemused on toodud illustratsioonil 2.

Illustratsioon 2. Ajalooliste hoonete ligipääsetavuse vastavus õigusaktidest tulenevatele nõuetele.

Liftid vastasid nõuetele kuuel objektil, puuduseid liftide osas tuvastati neljal objektil, ühel juhul ei olnud lift vajalik, kuna väidetavalt oli hoone teine korrus kasutusel vaid oma maja töötajate poolt. Kahel juhul olid lifti asemel kasutusel invatõstukid. Ühel juhul lift või tõstuk puudus, kuid oleks olnud vajalik. Mõnel objektil oli kasutusel mitu lifti, mõnel juhul oli neid kombineeritud invatõstukitega. Liftide puhul on tüüpilisteks puudusteks häälteavituse ja

silmusvõimendi puudumine, mis on olulised eelkõige nägemis- ja kuulmispuudega inimestele. Samas on lifti olemasolu vältimatult vajalik just liikumispuudega inimestele. Lifti asemel võib kasutada invatõstukit, millele kohalduvad leebemad nõuded ja mille paigaldamine on hinnalt soodsam. Nii lifti kui invatõstuki paigaldamine ajaloolisesse hoonesse on keeruline ning alati see ei olegi võimalik.

Pandused (kaldteed) vastasid nõuetele vaid ühel objektil, puudused tuvastati kümnel. Kahel juhul ei olnud pandused hoonesse pääsuks või hoone sees liikumiseks vajalikud ning ühel juhul hoonesse pääsemiseks pandus puudus. Mõnel keerulisemal juhul asendasid pandust ka teisaldatavad relsid või kaldteed. Tüüpsemad puudused on alguse ja lõpu tähistuse puudumine, puhkemademe puudumine, ääriste ja käsipuude puudumine, liiga järsk kalle. Teisaldatavate relsside ja kaldteede kasutamisega kaasnevad täiendavad ohud ning üldjuhul eeldab nende kasutamine abistamist ühe või kahe inimese poolt.

Trepid vastasid väikeste mööndustega nõuetele kahel objektil. Kõigil teistel objektidel tuvastati rohkem kui üks eksimus nõuete täitmise osas. Levinumad puudused on seotud puuduliku markeeringuga, vale astmekõrguse või -laiusega, vale astmekujuga (astmed lahtised või ninadega) ja puuduvate käsipuudega. Mitmel puhul on puudused seotud ajaloolise trepi eripäradega, milleks on näiteks ninadega või ebaühtlase kõrgusega astmed, kuid mõnel puhul on paigaldatud hoonesse uusi treppe, mis peavad vastama nõuetele, kui hoone arhitektuurne lahendus seda võimaldab. Näiteks peavad käsipuud paiknema mõlemal pool treppi ja pandust, kuid sageli eksitakse selle nõude vastu ka uute treppide ja panduste lisamisel ajaloolisele hoonetele.

Käsipuud on seotud nii panduste kui treppidega, kuid paikvaatluse täpsuse huvides on käsipuud vaadeldud eraldiseisvatena. Vaadeldud objektidest vastasid käsipuud tänakehtivatele ligipääsetavuse nõuetele vaid ühel. Levinumad puudused on seotud sellega, et käsipuu ei ulatu üle astme tõusu või panduse kaldeosa, otsad ei ole alla painutatud, puuduvad nõuetekohased piirdepulgad või ei ole käsipuu kõrgus ja profiil nõuetekohased. Ka siin tuleb arvestada ajaloolise hoone eripäradega, kus sekkuda saab üksnes seal, kus see on seotud ohutusega või kus on võetud kasutusele kaasaegsed, kuid nõuetele mittevastavad käsipuud (näiteks uute treppide või panduste puhul).

Hoone üldnõuded olid täidetud üheksal objektil ning ei vastanud nõuetele viiel objektil. Valdavaks probleemiks on raskused sissepääsu leidmisel (enne määruse 28 jõustumist juhtteede või muu tehnilise lahenduse nõue puudus), invaparkimiskoha puudumine või puudulik tähistus,

samuti astmeteta ligipääs hoone sissepääsule (näiteks võis sisenemisel olla takistuseks kõnnitee äärekiivi). Kui füüsilised takistused puudutavad eelkõige ratastooliga liiklejat, siis hoone sissepääsu leidmine on suurimaks probleemiks just sügava nägemispuudega inimesele.

Hoonesisene liikumistee vastas nõuetele kuuel objektil, kuid puuduseid esines kaheksal objektil. Valdavaks probleemiks oli hoone sees paiknevate juhtteede puudumine, kuid ka mittepiisav tähistus, vähene kontrastsus ja ebatasasused liikumisteel. Juhtteed ja kontrastsus on vajalikud nägemispuudega inimesele, kuid tähistused, viidad ja ootamatud ebatasasused mõjutavad eelkõige liikumispuudega inimest, kelle jaoks on suunavad juhised ja alternatiivsete liikumisteede väljapakkumine väga olulised.

Uksed vastasid nõuetele neljal objektil, kuid kümnel objektil esines probleeme. Sagedasti on ajalooliste hoonete puhul probleemid seotud kõrge lävepakuga ning kitsaste ja madalate ukseavadega. Kuid probleeme esines ka nõuetele mittevastavate fonolukkude ning uste ja klaaspindade puuduliku tähistuse osas.

Sisustus ja seadmed on üldjuhul ka ajaloolistes hoonetes lahendatud suhteliselt kliendisõbralikul viisil. Üheteistkümnel juhul olulisi puuduseid ei tuvastatud ning kolmel juhul olid puudused seotud eelkõige teeniduslettidega, mis ei arvestanud ratastoolikasutaja vajadustega ning olid liiga kõrged. Sageli on teenidusletti madalam osa mittesihipärasel kasutusel.

Majutusruumid olid esindatud ainult ühes valimisse võetud ajaloolises hoones. Üldjuhul olid need majutusruumid kasutatavad ka liikumispuudega inimesele, kuid esines väiksemaid puuduseid, mis olid seotud kasutusmugavuse, turvalisuse ning tualett- ja pesemisruumile seatud nõuetega.

Tualettruumide puhul esines probleeme kõigil objektidel. üheteistkümnel objektil olid invatualetid küll olemas, kuid kõigis neis esines vähem või rohkem puuduseid. Ühel objektil tuvastati vaid üks puudus, teistel objektidel esines puuduseid korraka mitu. Kolmel objektil invatualetid puudusid, kuigi peaksid olema. Enamlevinud puudusteks on ruumi väikesed mõõdud, vale kõrguse ja vahega poti käetoed (mõeldud kodukasutajale), ligipääs potile on tagatud vaid ühest küljest, kraanikauss ja peegel paiknevad liiga kõrgel, puudub käsipuud, puudub nagi, puudub ukse lisakäepide, puudub kontrastne ja reljeefne tähistus uktsel, puudub hääresignalisatsioon või see ei ole töökorras. Arvestades invatualettidele kehtestatud nõuete nüansirikkust, esineb ka uute objektide hindamisel enim probleeme just invatualettide osas. Ajalooliste hoonete puhul on peamiseks takistuseks sobiva ruumi leidmine invatualetile.

Pesemisruumid olid esindatud kahel objektil, ülejäänud objektidel ei olnud pesemisruume ette nähtud. Ühel juhul ei olnud pesemisruumide puhul arvestatud puudega inimeste erivajadustest tulenevate nõuetega, teisel juhul oli pesemisruum küll olemas, kuid mittesihipärases kasutuses. Sagedasemaks probleemiks on pesemisruumides ratastooli manööverdamisruumi tagamine, ukseavade laius, dušiotsiku kättesaamine, dušiistmete paigutus, takistused sauna ja leiliruumi kasutamisel jne. Üldjuhul ei sõltu ka need puudused ajaloolise hoone eripärast, kuigi ajaloolistesse hoonetesse on pesemisruume keerulisem paigutada.

3.2 Intervjuud

Intervjuude kokkuvõtted on jagatud nelja teemaploki vahel, mis üldjoontes ühtib intervjuu ankeedis toodud kolmesele jaotusele, millele on neljanda teemaplokina lisatud need aruteluteemad, mida autor pidas vajalikuks eraldi esile tuua. Käsitletavaid jutupunkte on uuringus hõlmatud vähem, kui oli intervjuus küsimusi. Põhjuseks on see, et mõned teemad sai koondada suuremaks tervikuks, mis annab selgema ülevaate intervjuueeritavate seisukohtadest ja parema sisendi järeltunde tegemiseks. Sageli peitub vastus intervjuueeritava küsimusele mõne teise arutelupunkti sees või on kerkinud spontaanselt üles mõnes muus kontekstis. Sellisel juhul on autor võtnud endale vabaduse siduda intervjuueeritava mõttekäik selle küsimuse alla, kus konkreetset teemat käsitletakse.

3.2.1 Intervjuude sissejuhatav osa

1 Milline on teie senine kokkupuude ligipääsetavuse / ehitismälestiste ja muinsuskaitse valdkonnaga üldiselt?

Sellele vastasid kõik intervjuueeritavad, et neil on olemas varasem kogemus nii ajalooliste hoonete ja linnaruumiga kui ka üldised teadmised ligipääsetavuse valdkonnast. Tegelikult oli see valiku tegemisel üheks aluskriteeriumiks, et kõigil intervjuueeritavatel oleks kokkupuude kas ligipääsetavuse, muinsuskaitse või soovitatavalt mõlemaga. Kuid ühest küljest oli tegemist niioelda soojendusküsimusega, mis aitas pingeid maha võtta ning teisest küljest andis rohkem informatsiooni intervjuueeritava tausta ja hoiakute kohta. Vastuste alusel võiks 4 intervjuueeritavat liigitada ligipääsetavuse eksperdi kategooriasse ning 4 puhul võib hinnata nende teadmisi ligipääsetavusest pigem headeks. Vaid üks intervjuueeritav tunnistas, et tema hindab oma teadmisi ligipääsetavuse valdkonnas pigem kõhnaks. Kuna tegemist oli arhitektiga, siis paneb autor selle pigem intervjuueeritava tagasihoidlikkuse arvele, kuna intervjuust tuli siiski välja, et see teema ei olnud ka talle sugugi võõras.

2 Kas ligipääsetavus / ehitismälestiste kaitse on teie hinnangul oluline? Miks?

Kõik intervjueeritavad kinnitasid, et nii ligipääsetavus kui ka ehitismälestiste kaitsmine on nende hinnangul olulised teemad. Kõige paremini võttis selle kokku arhitekt Endrik Mänd (edaspidi EM) järgmiste sõnadega:

Meie eesmärk on tegelikult kõigile ühiskonna liikmetele pakkuda väarikat iseenesega toimetulekut siis nii linnaruumi kui siis hoonete kasutamisel ja me peame vaatama seda siis alates sisuliselt juba eelkooliealistest lastest kuni eakateni välja ja lisaks sellele siis [lisanduvad] ka kõik need, kelle erivajadused tulenevad kas füüsilistest või ka vaimsetest iseärasustest.

Ka riigiasutuste esindajate hinnangul on ligipääsetavust vaja ajaloolistel objektidel kindlasti arvestada. Muinsuskaitseameti esindaja Merle Kinks (edaspidi MK) sõnul peaksid mälestised võimalusel olema kõigile inimestele kättesaadavad ja selles osas tehakse Muinsuskaitseameti poolt ka tööd.

Kuigi eraomanikke peetakse mõnikord muinsuskaitse, aga ka ligipääsetavuse nõuete täitmisel või nendest arusaamisel pigem probleemseteks või väheteadlikeks, siis kummutavad selle stereotüüpse arvamuse väga ilmekalt mõisaomanike esindaja Jaanus Kiili (edaspidi JK) sõnad:

No tänasel päeval või praegusel ajal on ju üldine lähenemine selles, et luua võimalikult paljudele inimestele juurdepääsu võimalus. Eraldi juurdepääsu võimalus muidugi enamasti on seotud sellise füüsilise puudega selles mõttes, et liikumispuudega ja paljudel juhtudel ka nägemisvõimega või siis kuulmisega. Aga kas seda vaja on... ikka on vaja, me võime kõik ühel hetkel jalutuks jääda selles tähenduses, et ratastooli sattuda, selleks pole palju vajagi, aitab ühest autoõnnetust. Ja siis me saame kõik väga hästi aru, mida see tähendab. Noh, võib muidugi öelda, et a neil polegi vaja käia, aga 21. sajandil vist enam nii ei räägita, see aeg on möödas.

Eeltoodud küsimus ja sellele antud vastused tõendasid, et tegelikult valitseb ühiskonnas võrdlemisi suur konsensus selles, et kõigil ühiskonna liikmetel on ühesugused õigused osaleda kõikides tegevustes, mis toimuvad avalikus ruumis, sõltumata sellest, kas tegemist on lastega, eakatega või puuetega inimestega. Väarikas iseenesega toimetulek, millele viitab EM, on kindlasti see märksõna, mis kehtib igas olukorras, sõltumata sellest, kas on tegemist modernse või ajaloolise keskkonnaga.

3 Kas arhitektuuripärand, kus pakutakse avalikkusele suunatud teenust (näiteks kool, kultuurimaja, sotsiaalkeskus, hotell, restoran jne) peab olema kõigile teenuse kasutajatele ligipääsetav?

See küsimus tekitas pea kõigis vastajates hulgaliselt mõtteid. Võib-olla kõige nõudlikum oli ajalooliste hoonete ligipääsetavuse tagamise küsimuses Õiguskantsleri Kantslei esindaja Juta Saarevet (edaspidi JS), kelle sõnul on määrava tähtsusega hoones pakutav funktsioon:

See funktsioon, mis seal sees on, see funktsioon peab olema kasutatav. /.../ Osa [hooneid] tuleb hüljata, ma arvan. Osa tulebki hüljata. Et see on nagu ka paratamatu.

Arhitektide esindajad olid samuti seda meelt, et arhitektuur peab olema kättesaadav. Näiteks märkis arhitekt Elo Sova (edaspidi ES):

Peaks küll [olema kõigile ligipääsetav], sellepärast, et inimesed tulevad ju neid maju ikkagi ju vaatama ja arhitektuur, no selles mõttes, see ajalugu on ju huvitav kõikidele, ega see ei ole kinni puudest.

Mõningasele ettevaatusele totaalsete ligipääsetavuse nõuete peale surumisel ajaloolistele hoonetele manitses arhitekt EM, tuues olulise märksõnana välja vajaduse säilitada hoone arhitektuurilist identiteedi, ilma milleta kaotaks see hoone suure osa oma ajaloolisest väärtusest:

Et me ei saa võtta nüüd aluseks sellist tänapäevast, kuidas öelda, totaalset ligipääsetavuse kontseptsiooni ja püüda seda siis vägisi suruda ka ajalooliste hoonete peale, sest sellega me võime kaotada midagi, mis ajalooliste hoonete puhul on väärtuslik. Samas kindlasti tuleb jällegi leida võimalus kuidasmoodi need hooned siis maksimaalsel viisil ilma seda ajaloolist väärtust kaotamata ikkagi kõigile gruppidele võimalikult ligipääsetavaks teha. /.../ Ja see on tegelikult ju selle hoone identiteedi osa ja kui me selle nüüd ära nudiksime või nulliksime, siis kaotaks [hoone] oma väärtust nagu päris tõsiselt...

Omanike esindaja JK sõnul ei tuleks kõne alla, et näiteks hotell, kus pakutakse teenust, ei ole teatud hulga avalikkusele ligipääsetav. Üldjuhul on tema hinnangul need nõuded omanike jaoks elementaarsed, kui hoonesse kavandatakse restorani, hotelli, spaad vms, kuna see on asutuse pidaja huvides. Ta jõudis vestlusel olulise tõdemuseni, et iga hoone peab oma eksistentsi õigustamiseks kohanema ajastu nõuetega:

Ajalooline maja on sellepärast alles, et ta on eluga kaasas käinud. Ta on kogu aeg uue aja nõudmistele, vaadetele kohanenud, mitte ei ole jäänud seisma sellesse

ehitusaastasse ja nüüd istub selle koha peal, kus ta on. /.../ ajalooline maja on sellepärast alles, et teda on koguaeg upgrade-tud ja uuendatud vastavalt hetke ühiskonna nõuetele. Vastasel juhul oleks ta mahajäetud maja. Ta ei saa muidu olla lihtsalt.

Puuetega inimeste esindajad on üldjuhul üsna paindlikud ja valmis otsima erinevaid kompromisse. Ühelt poolt on nad harjunud raskustega toime tulema ja teisalt saavad nad aru, et on terve rida selliseid mälestisi, kuhu ei ole võimalik kõigil kas füüsilise puude, vanuse või mõne muu põhjuse tõttu ligi pääseda. Enamasti on need erinevad vaatamisväärsused. Eesti Pimedate Liidu esindaja Jakob Rosina (edaspidi JR) sõnul tuleks seaduses avardada mänguruumi alternatiivsete lahenduste osas ning lisab: „*võib-olla seda mänguruumi on lihtsalt ajaloolistes hoonetes rohkem vaja, et kuidas sa neid asju lahendad*“.

3.2.2 Arutelud ajaloolise hoone ligipääsetavuse teemadel

1 Milliseid uusi võimalusi (näiteks kasutajatele) või väljakutseid te näete ligipääsetavuse nõuete kohaldamisel ajaloolistes hoonetes?

Väljakutsetest rääkimine kutsub alati esile huvitavaid mõtteid. Mõnel puhul seostati seda kasutajapoolse väljakutsena, mõnel puhul ruumiloome alase väljakutsena. Huvitava mõtte avaliku ruumi väljakutsetest tõi välja arhitekt EM:

Ei ole olemas sellist nõuet, mis ütleks, et ehitatud keskkond peaks olema põnev, väljakutseid pakkuv, inspireeriv või midagi taolist. /.../ Aga teisest küljest, et kas ligipääsetava linnaruumi kõrval võiks olla ka selliseid nii-ütelda väljakutseid pakkuvat ja võib-olla ka paljudele gruppidele väljakutseid pakkuvat keskkonda? Kas seda peaks piirama või keelama või mitte? Et noh, minu meelest on oluline, et oleks mõlemat ja see kehtib ka ajalooliste hoonete kohta.

Tõepoolest, nii ajaloolisest linnaruumist kui ajaloolisest hoonest ei tohiks eemaldada seda mängulisust ja eripära, mida pakub tavapärasest erinev keskkond. Avastamisrõõmu ja põnevust peab jääma neilegi, kes naudivad väljakutseid. Eriti vajavad seda lapsed, kes seeläbi õpivadki maailma tundma. Seejuures ei tohi unustada, et võrdsed võimalused avalikus ruumis viibimiseks oleksid tagatud ka puuetega inimestele. Enese proovilepanek väljakutseid pakkuv keskkonnas peab olema nende jaoks vabatahtlik ja teadlik valik, mitte pealesunnitud reaalsus. Inimeste võimed on erinevad. See, mille üks sooritab mängleva kergusega, võib teise jaoks olla ületamatu takistus.

Ruumiloome alase väljakutsena toob EM välja uudsed lahendused, millega puudub varasem kokkupuude:

Arhitekt oskab sageli pakkuda välja erinevaid lahendusi, aga neid aktsepteerida on paljudel ka päris keeruline. Arendaja kardab sageli lahendusi, mida pole varem proovitud. Ja ehitajad eelistavad kasutada kindlaid, juba välja töötatud konstruktsioonitüüpe, materjale, kõike taolist, eks ole, sellepärast et selle kohta on kindlus olemas, et see toimib.

Arhitekt Liis Keskküla (edaspidi LK) märgib, et mälestiste puhul ei saa võtta ühtegi asja „ühe kulbiga“, mis temale selle töö juures just meeldibki. LK sõnul on igal majal oma hing ja väikesed nüansid, millega tuleb kohaneda, kuid alati on võimalik leida mingisugune lahendus:

Et mina ütlen alati seda, et alati leidub mingi lahendus. Kas see on nüüd ideaalne, aga alati noh... et alati tegelikult leidub see mingi lahendus, eks, et sa leiad mingi koha, eks, küll tihti pead sa tegema kompromisse igalt poolt. Aga päris siukest... mina ei ole tegelikult kokku puutunud, et me peaaegu mitte midagi ei suudaks teha. Et kui ikkagi soov on, siis tavaliselt mingi asja oleme ikkagi leidnud.

JR sõnul on mälestiste ligipääsetavuse lahendamine kindlasti koht väljakutseteks:

Ma arvan, et see on pigem nagu noh, ühelt poolt on see väljakutse koht, et aga äkki kuidagi ikka saab, onju, mitte see, et põhjendus selleks, et noh, siis me ei hakka üldse tegema. Et ma arvan, et see peaks olema just selline väljakutse koht, et kuidas me seda võiksime pakkuda.

Tema sõnul peitub mängu ilu selles, et „ligipääsetavus ei pea olema nende konkreetsete reeglite täitmine täpselt millimeetri pealt, vaid see, et sa tagad selle võrdse kogemuse kõigile“. Võrdse kogemuse tagamine, millele JR viitab, on järjekordne oluline märksõna selles töös. Ka puudega inimesed külastavad kontserte, näituseid ja ajaloolisi paiku, mis tekitavad positiivseid emotsioone ja panevad end tundma osana normaalsest ühiskonnast. JR jätkab seda mõtet ning toob ka ühe näite, mida võiks lugeda arhitektuurseks või ka ekspositsiooniliseks väljakutseks võrdse kogemuse saavutamisel:

Mina nagu lähtun tegelikult natukene sellest, et see kogemus peaks olema samal hetkel võimalikult võrdne. Et noh, näiteks, kui me räägime maketidest, eks ole, et ma paneksin näiteks tornimaketi kuhugi võib-olla välja, kust nägija inimene näeb seda torni ja pime inimene samal ajal saab katsuda seda torni, milline ta välja näeb. Sul näiteks ei ole

torni maketti mõtet panna torni tippu, sest sealt tegelikult mitte keegi seda torni tervikut ei näe, ta on torni sees. Aga sinna võib panna maketi sellest, milline on see vaade siit praegu... tunnedki sõrmega, seal on mingisugused need majad ja... noh, et sul on nagu see... Selle maketi võiks ju tegelikult... lihtsalt ma praegu fantaseerin, mismoodi võiks teha... sa võid selle kujundada ka näiteks piirdeks. Et noh, näiteks, et ütleme idaküljes, kust paistab meri, on piire näiteks siledam või on nagu laineline, onju, paremal pool on seal mingisugused teised tornid näha, siis sa tõmbadki... piire ongi kujutatud selliseks, et seal on tornid näiteks.

JR sõnul on liiga palju keskendunud visuaalsele meelele, samas, kui on võimalik võtta appi ka teised meeled:

tahaks nagu näha rohkem nagu muudele meeltele keskendumist ka peale visuaalsete. Et see, et noh, ma ei tea... kuidagi nagu on hästi sageli tunne, et midagi jääb nagu puudu võib-olla, minule, ja siis ma mõtlen seda, et kas teistele jääb sama tunne, et äkki ei peagi olema nüüd nagu nii reaalne, et võib-olla ma lihtsalt ootan nagu rohkem. ... et meeli, mille peale nagu rõhuda või millega koos seda aidata luua, on hästi palju.

Uuringu autor on nõus, et see on nii sisekujundusarhitektidele, kuraatoritele kui ka paljude teiste ametite esindajatele väga suureks väljakutseks mõista, millised on erinevate ühiskonnagruppide vajadused ja ootused. Üksnes nägemismeelele keskendudes jäävad tähelepanu alt välja kõik need inimesed, kes ei näe, näevad halvasti või ei mõista seda, mida nad näevad. Sama kehtib ka kuulmispuude korral. Seetõttu on oluline, et igasugune keskkond ja edasiantav informatsioon oleksid tajutavad enam kui ühe meele abil. Klassikaliselt on eristatud viit meelt: nägemine, kuulmine, kompimine, haistmine ja maitsmine. Kuid lisaks neile tajub inimene ka temperatuuri, valu, tasakaalu jne. Temperatuuritaju kasutamisele ekspositsioonis viitab ka JR.

2 Milliseid ohtusid või probleeme te näete ligipääsetavuse nõuete kohaldamisel ajaloolistes hoonetes?

Ühe võimaliku ohuna mainitakse arhitektide poolt arhitektuurse vormi rikkumist, seda näiteks juhul, kui nõuded muutuvad ajaloolistele objektidele kohustuslikuks. Näiteks võib ajaloolise hoone rikkuda fassaadile paigaldatud lift, juhul kui nõuded on kohustuslikud, kuid lifti paigutamiseks teisi võimalusi ei ole. Seega oleks arhitektide ES ja LK hinnangul vaja paigutada selliste võimalike konfliktolukordade tekkimisel esikohale mälestis. Samale seisukohale jõuab ka Muinsuskaitseameti esindaja, kes samuti nimetab ohtudena väärtuslike konstruktsioonide hävimist ja hoone välimuse rikkumist.

Mõnevõrra huvitava pöörde võttis arutelu arhitekt EM-iga. Uuringu läbiviija otsustas intervjueeritavat provotseerida ning tõi mõttearendusena välja asjaolu, et läbi aegade on omanikud lähtunud uutest moevooludest ja tehnoloogiatest ning tõenäoliselt oleks näiteks mõisnike perekondade käes tänaseni püsinud hoonetes liftid ning moodsad kütte- ja ventilatsioonilahendused. Ehk et võib-olla on arhitektuuripärandit liigselt surutud museaali staatusesse.

EM: Ma ei välistagi, et minu meelest tuleb ka ajaloolisi hooneid kaasajastada. Aga oht on nagu selles, et nagu sa ise selle välja küsimuses tõid, et kui see kaasajastamine on toimunud evolutsiooniliselt, järk-järgult põlvkondade jooksul, siis see on nagu loomulik protsess. See on nagu niisugune teatud mõttes kasvuprotsess. /.../ ühel hetkel ikkagi reeglina saab hoonete kasutusiga või see eluiga otsa. Ja noh, väga paljude muinsuskaitsealuste hoonete puhul tegelikult ongi nagu kunstlikult seda eluiga hakatud pikendama, kuni sinnamaani välja, et ühel hetkel on see füüsiline kehand alles, aga kaasaegseid funktsioone pole nagu enam võimalik sisse panna. Ma arvan, et selles mõttes on see nagu õige ja mõistlik, et ka ajaloolisi hooneid tuleb kaasajastada, aga oht ongi selles, et kui vahepeal seda evolutsioonilist protsessi, kus kasutuse käigus on pidevalt tehtud uuendusi ja parendusi, et kui see on vahele jäänud mingisuguse pika etapi vältel, ja siis üritatakse paketi rakendada mingisuguseid uusi põhimõtteid, siis selline revolutsiooniline lähenemine võib tegelikult tuua kaasa olukorra, kus see füüsiline objekt muutub sõna otseses mõttes mõttetuks.

Sellest lõigust tulevad välja kaks olulist märksõna – evolutsiooniline versus revolutsiooniline lähenemine. Ligipäätavuse seisukohalt on väga oluline teha neil kahel asjal vahet. Kui mingi protsess on läbinud normaalsed arenguetapid ning läbi paljude väiksemate kohanduste jõudnud tänasesse päeva (üleminek küünlavalguselt hõõgpirnide kasutamisele, hüpokaustahjudelt moodsamatele küttelehendustele jne), siis on ta muutunud lahutamatuks osaks selle hoone identiteedist ning kõneleb hoone ajaloost, omaniku uuendusmeelsusest, välismaareisidelt kaasa toodud teadmistest jne. Kui hoone loomulik areng on katkenud riigistamise, sõdade või hülgamise tagajärjel, või on hoonet käsitletud aastakümneid museaalina, on sekkumisel revolutsiooniline iseloom, mis võib kaasa tuua mõne väärtusliku kihi või detaili kas osalise või täieliku kahjustamise.

EM peab oluliseks, et nõudeid ei rakendataks sellisel kombel, et see „välistaks selle elu säilimise samal kujul seal edasi“. Tema sõnul ei tohiks nõuded viia asja niikaugemale, et näiteks toimivat kooli ei saa ühel või teisel põhjusel selles hoones enam pidada:

Et nagu sa mõisakoolide kohta ütlesid, et kui seal täna on toimiv kool, siis ei tohiks nõuded viia asja nii kaugemale, et seal ei saa enam toimivat kooli pidada ühel või teisel põhjusel. Et pigem on meie selle siis ajaloolise pärandi nagu kõige suurem probleem kasutusest väljalangemine, ja pärandi renoveerimise juures nagu kõige olulisem on see, et ta oleks kasutuskõlblik.

Ta peab oluliseks, et ka muinsuskaitset nõuded ei tohiks ligipääsetavust liialt piirata:

ka muinsuskaitset nõudeid tuleb ettevaatlikult rakendada väärtuslikele hoonetele, nii paradoksaalselt kui see võib-olla ei kõla, just samal põhjusel, et kui me läheme liiga konservatiivseks muinsuskaitset mõttes, siis mõnele objektile ei olegi võimalik kasutust anda ja ta saabki töötada ainult museaalina. Ja kui siis tuleb välja, et mingil põhjusel museaalina töötamine sellele objektile kuidagimoodi ei sobi, või noh, ühesõnaga, ei taga tema eluea kestust mõistlikult samamoodi, siis tuleb teha mööndusi, tuleb kaasajastada selliselt, et väärtused maksimaalselt säiliks, aga et hoone oleks ka kasutatav.

EM jõuab oma arutelus järgmise olulise teemani:

minu jaoks ongi nagu selle ligipääsetavuse üks olulisemaid teemasid see, et seda ruumi ei saa hinnata ainult füüsilise ruumi seisukohast, vaid peab teda jälgima ka, et kuidas ta toimib sotsiaalse ruumina ja millist isoleeritust ta võib tekitada nagu just sotsiaalses ruumis, mitte niivõrd füüsilises ruumis. Et kui ma ei pääse mingisse hooneossa, kuhu keegi nagunii ei lähe, siis ei ole see eriline probleem. Kui ma olen ära lõigatud mingisugusest kohast, kus toimuvad põhisündmused, siis on probleem.

Tõepoolest on see väga oluline igasuguse, sealhulgas ajaloolise ruumi puhul, et seda tuleb hinnata nii füüsilise kui ka sotsiaalse ruumina. Kui sellest füüsilisest ruumist sotsiaalne pool maha arvata, kaotab mälestis suure osa oma väärtusest. Kui me lähtume sellest, et väärtuste omistamine põhineb subjektiivsel hinnangul ning kultuuripärand on sotsiaalne konstruktsioon, siis mõistame, et ilma kasutusväärtuseta võib avalik ruum kergesti kaotada ka oma kultuuriväärtuse. Pärandi kui sotsiokultuurilise konstruktsiooni käsitus ei näe pärandit loomulikult olemasoleva, universaalse ja igavikulise nähtusena, vaid millegi sellisena, mida

inimesed pidevalt loovad ja kujundavad.⁷⁷ Kui me omistame (arhitektuuri)pärandile museaali staatuse, kuid ei suuda leida talle kasutust, on selline pärand määratud kaduma.

Arhitekt LK näeb probleemina seda, et erasektor pigem ehitab uue hoone kui tahab tulla vanalinna, kus kõik on muinsuskaitse all. Sageli on eraettevõtja esimene kogemus muinsuskaitsega asju ajades negatiivne, kuna puudub see kogemus, millise nurga alt läheneda. Liiga sageli kiputakse ütleva, et ära tule siis vanalinna. Ka praktika erinevates maakondades on erinev. Erinevale praktikale nii ametite kui ka nende halduspartneritega asju ajades viitasid mitmed intervjuueeritavad. Uuringu autori jaoks on see oluline tähelepanek, mis veelgi enam kinnitab, et vajadus ajalooliste hoonete ligipääsetavuse teadvustamiseks ja juhendite väljatöötamiseks on äärmiselt suur.

Omanike poolelt ei näe JK ohtu seni, kuni asjadele lähenetakse mõistuspäraselt ja tasakaalu otsides.

Iga nõude kohaldamisel, kui terve mõistus on alles, siis ei ole probleeme, ei teki. Kui terve mõistus kaldub ühele või teisele poole, siis tulevad automaatselt konfliktid. Noh, näiteks kui öeldakse, et ei, mitte mingil juhul, ainult üle meie laiba, mitte mingil juhul mitte midagi ei tohi teha, sest siin on see ja see ja see, siis lihtsalt noh, omanik jääb lõksu ja ka avaliku hoone kasutaja jääb lõksu.

JK viitab samuti sellele, millele eespool viitas ka arhitekt EM, et ajalooline maja on elus ainult seetõttu, et on pidevalt ajaga kaasas käinud:

Nagu ma korduvalt olen öelnud, ajalooline maja on tänaseni elus sellepärast, et ta on pidevalt ajaga kaasas käinud ehk teda on tegelikult uuendatud ja noh, nii-öelda moderniseeritud... Et niisuguseid maju, millele viimane nael löödi sisse seal 1790 ja kuni tänaseni pole midagi tehtud... ma tahaks näha neid tervel kujul, kus nad, need niuksed majad on? Kivikatus ka ei pea nii kaua vastu, rääkimata muust.

Puudega inimeste esindajad näevad ohtusid ja probleeme mõnevõrra teise nurga alt. JR hinnangul on laialdaseks probleemiks see, et ei mõisteta ligipääsetavuse vajadust:

mis on võib-olla suurem ja laiem probleem, mis ma näen ka, on tegelikult see, et tegelikult ei mõisteta, et see ligipääsetavus ongi kahjuks realselt see, noh, sa pead

⁷⁷ K. Konsa, Milleks meile pärand? – Researchgate, 2014, https://www.researchgate.net/publication/304346818_MILLEKS_MEILE_PARAND (vaadatud 30.VII 2022)

mingeid asju ümber ehitama näiteks, just eriti ajaloolistes hoonetes, või et sa pead mingisuguseid seadmeid ostma või mingisuguseid materjalile ostma.

3 Kust läheb teie hinnangul piir ligipäätavuse nõuete täitmise ja muinsuskaitse nõuete täitmise vahel? Millise piirini on võimalik teha kompromisse?

ES hinnangul tehakse küll kompromisse, sest ajalooliseid hooneid on hakatud viimasel ajal teistmoodi vaatama. Ta viitab piiri tõmbamisel funktsionaalsusele:

Tegelikult materjal ei olegi nii tähtis kui see, et elu oleks majas. Et funktsioon toimiks ja maja ei jääks kasutuseeta. Sest nii palju on olnud halbu näiteid, et ei saa, keelatakse, et jube väärtuslik. Ja siis maja jääb seisma, käib käest kätte, vaata, ühelt omanikult teisele. /.../ Äkki see [piir] on kuidagi selle funktsiooniga seotud või. Kui on ikkagi mingi kool, lasteaed, selline tõesti siuke ametiasutus, kuhu peavad kõik pääsema. Ja siis on sellised kirikutornid a la, kuhu ikkagi ei pea kõik pääsema, et muidugi, mitte ei pea, vaid lihtsalt, kus see ajalooline substants ikkagi kaalub selle võib-olla nüüd purustused üles.

Õiguskantsleri valdkonnajuhi JS hinnangul sõltub samuti piiri tõmbamine hoone funktsioonist: „meil ei ole mõtet öelda, et me hoiame avalikes hoonetes mingeid funktsioone, mida seal avaliku raha eest tegelikult ei saa olla“ ning lisab:

Minu jaoks on seal muidugi nagu kaks asja, et üks on see asi, kui sa lihtsalt lähed kuhugi tutvuma objektiga lihtsalt, või sa siis lähed sinna majja kasutama mingit teenust, noh, nimetame teda tinglikult perearstiks. Et seal on nagu... et kui sul on seal hoones teenus, siis see peaks olema nagu minu meelest oluliselt rohkem kättesaadavam ja ligipäätavam kui lihtsalt see, noh, turism. /.../ Mina ise usun, et haridus ja tervishoid on need kaks asja, mis ülioluliselt peavad olema kättesaadavad. /.../ Sest mulle endale meeldib see mõte, et ta tuleb sellest funktsioonist. Ja see nagu nii-öelda õigustab ja selgitab.

Arhitekt ES jaoks on piiri tõmbamisel oluline ka materjali, ajaloolise substantsi vanus. Kui seda on säilinud piisaval määral, on ka ligipäätavuse nõuete täitmisel natuke vabamad käed:

vaata, see on seotud sellega, et kui sul on väga vana substants, siis teda on võrreldamatult vähem järgi kui seda nõukaaegset silikaattellist, eks ole. Kui teda on nii palju, siis me saame teda säilitada ju valitud kohtades. Me ei pea teda säilitama igal pool, ja siis tekib juba see, et aga mul on just siin vaja... see funktsioon kaalub üles selle materjali vajaduse, et mul on funktsioon, mis tõesti vajab selles kohas lammutusi ja siis

okei, lammutame seal selle silikaadi ära ja mõnes teises hoones siis hoiame rohkem seda silikaati alles. Midagi sihukest. Natuke on see materjali vanadus küll seotud sellega minu arust.

Arhitekt EM toob taaskord välja selle, et ligipäasetavate lahenduste loomine mitte ei vähenda, vaid suurendab ajalooliste hoonete väärtust. Tema hinnangul alahinnatakse inimeste suutlikkust vahet teha ajaloolisel substantsil ja kaasaegsel lisandusel:

sa saad aru, miks seda tehtud on, kui sa oled teadlik ühiskonna liige ja sa suudad... Ja selleks on inimesele aju antud, et sa suudad eristada nagu uut ja vana, ja panna nad omavahel konteksti. Ja kokkuvõttes saab hoone nagu väärtust juurde, mitte ei kaota väärtust. /.../ Et mõnikord teatud muinsuskaitsealustes käsitlustes kipub seal niimoodi natukene olema, et kuidagi nagu alahinnatakse inimeste intelligentsi või seda vahet tegemise võimet, et siis püütakse kirjutada, et kõik sekkumised peavad olema sellised, mis nagu... või ütleme niimoodi, et inimesed aru ei saaks, et see on lisandus, aga tegelikult nad ju saavad aru.

EM hinnangul võib pea pooltel juhtudel tulla ette olukordi, kus nõudeid ei ole võimalik rakendada. See aga ei tähenda millestki loobumist, vaid küsimus on pigem selles, kuidas nõudeid rakendada nii, et millestki ei peaks otseselt loobuma. EM sõnul on õhtumaises ühiskonnas puudus selles, et asjadele regulatsioone tehes unustatakse ära asjade taga olevad inimesed:

kirjeldame neid hooneid nii ilusasti, nagu oleks nad ise juba elusolendid, unustades ära, et ilma inimesteta, kes seal sees toimetavad või seda külastavad, sisulist väärtust võib-olla sellele asjale seal ei olegi /.../ me säilitame ajaloolisi hooneid nendesamade inimeste jaoks, kellele me ligipäasetavust teeme, et selles mõttes see, see oma eesmärkide koosmõju, et see, et sa vaegnägijana või liikumispuudega inimesena või eaka või lapsena või väikelapse emana ei pääse mõne ajaloolise hoone seda atmosfääri nautima, on sellele ajaloolisele hoonele suurem puudus minu meelest, kui see, et mingisugune detail, mille võib-olla sellist väärtust oskavad hinnata kitsa ringi spetsialistid, oma algses asukohas säiliks ilmtingimata.

LK jaoks on ühelt poolt oluline, et ajaloolises keskkonnas elu sees oleks, kuid teiselt poolt peavad kõik kasutajad saama aru, et tegemist ei ole tavalise hoonega, mida kergesti kohandada ja ümber ehitada saab:

siin on nagu see, et tuleb nagu paratamatult nagu arvestada sellega, et ka see inimene peab aru saama, et see hoone ongi eriline, see ei ole iga tavaline hoone, eks. /.../ Vaat siin on minu arust, kust tuleb tekitada see kooslus, et noh, ka selle inimese poolt peab olema arusaam, et see ei ole tavaline. /.../ sul ongi see, et sul on seal vankrirattajäljed juba sisse kulunud. Et kas sa võtad selle ülesse, et teha ligipääsetavust või sa jätad selle juupi sinna? Et ongi natuke kehvem, eks. Aga sa saad selle koha peal rääkida seda ajalugu. Et sa saad nagu näidata, et kuule, vaata, näed, see osa on nüüd see, mis on nagu algsest kloostriajast pärit, eks, mitte see, et kuule, et siin oli. Siin olid nüüd tegelikult need munakivid, aga me võtsime üles, nüüd vaata, on ilus ja sile.

Pimedate Liidu esindaja JR mõttekäik toetab arhitekt LK mõtet sellest, et ka kasutajad peavad olema valmis kompromisside tegemiseks:

selle ligipääsetavusega on ka see nagu piir kuskil, et ta ei hakkaks rikkuma nüüd seda ehitist või seda atmosfääri seal ennast, eks ole, et ta säilitaks selle kogemuselamuse, selle sõnumi, mis ta tahab edastada. /.../ Pigem on see, et ma ütleksin, et nad [mälestised] peaksid, peavad olema ligipääsetavad, aga ma arvan, et seda ruumi alternatiivide leidmiseks peab olema nendel hoonetel rohkem.

Eeltoodus sisaldub tegelikult väga oluline mõte. Kompromissi tuleb otsida mitte ainult muinsuskaitse, ligipääsetavuse või tuleohutuse asjatundjate poolt, vaid mõnikord peab kompromissideks olema valmis ka teenuse kasutaja. Juhul, kui ligipääsetavuse nõuete täitmise käigus läheb kaduma väärtuslik osa mälestise tunnustest, mis jutustavad selle hoone ajalugu mitte ainult täna, vaid ka tulevastele inimpõlvedele, siis tuleb olla valmis leppima ebamugavustega. See eeldab teadlikkuse kasvatamist ka nende sihtgruppide hulgas, kelle jaoks ligipääsetavus on oluline igapäevaseks toimetulekuks. JR sõnad tõendavad, et sellisteks kompromissideks ollakse valmis. Uuringu autor on nõus, et liiga kergekäeliselt ei tohi asjadest loobuda, pigem tuleb olla valmis erinevate alternatiivide, sealhulgas ka mittekonventsionaalsete lahenduste otsimiseks.

Muinsuskaitseameti esindaja MK hinnangul on muinsuskaitse püüdnud olla avatud ja mõistev ning nõudeid varasemaga võrreldes ka leevendanud. Siiski tuleb tema sõnul leppida, et igale poole ei saa.

Ka mõisakoolide esindaja Tõnu Kiviloo (edaspidi TK) hinnangul ei tee muinsuskaitse täna enam millelegi takistusi, kuid ta viitab, et kui lähedal on alternatiivid olemas, siis ei ole mõistlik hakata olulisi muudatusi hoones tegema:

kui sul on alternatiiv [teise kooli näol] lähedal olemas, siis ma ei pea küll mõistlikuks seda, et sa hakkad Vääna mõisas lifti panema kuskile, ilma, et sa kapitaalselt midagi pekki ei keera, muinsuskaitselist.

Uuringu autor nõustub, et ka läheduses paiknevate alternatiivide olemasolu on üks teguritest, mida tuleb pidada silmas piiride tõmbamisel ja tasakaalupunkti otsimisel.

4 Kas nõudmiste osas tuleks teha vahet eraomandil ja riigile / kohalikule omavalitsusele kuuluval omandil?

Siin jagunesid arvamused enam-vähem pooleks. Arhitekt ES hinnangul võiks küll vahet teha, kuna enamus ajalooliseid hooneid, kus pakutakse teenuseid, kuuluvad niikuinii riigile või kohalikule omavalitsusele. ES arvamuse kohaselt paneb turg ise paika selle, et ka eraomanikul oleks huvi tagada oma teenusele ligipääs:

Me teeme vahet küll jah, sest et see omanik ikkagi peab ise seisma hea selle eest, kui ta tahab, et tal klient läheb muidu ära. Kui ta ei muretse selle pärast, et klient läheb ära, siis las tal olla siis õigus mitte muretseda nende asjade pärast või? Sest põhilised kultuuriväärtused, millest me räägime, et mis võiksid olla kättesaadavad nagu kõigile, et need on ikkagi kas munitsipaalomandis, on riigi omandis või siis on vähemalt mingisugune pädev asutus, kes teadvustab seda probleemi.

Omaette küsimus on selles, kui eraomanik pakub teenust ainult mõnel korral aastas. ES arvates võiksid nõuded olla siis lödvemad:

kui sa teed kord aastas, üks ole, oled heasüdamlik, teed kord aastas mingid lahtiste uste päevad, siis ei saa keegi sind sundida, et sa sinna need relsid ikkagi maha paned. Tuleb see, kes saab.

Viimase seisukohaga nõustub ka uuringu autor. Oleks ebaoproportsionaalne nõuda näiteks unustatud mõisate mängu või avatud talude päeva osalistelt täielikku ligipääsetavust, kuna tegemist ei ole tüüpilise avalikkusele suunatud teenuse pakkumisega, vaid pigem võimalusega tutvuda selliste paikadega, kuhu igapäevaselt ei pääse.

Ka arhitekt LK leiab, et vahet tuleks siiski teha. Mõisakoolide esindaja TK leiab, et kui mööndused on kõigile võimalikud, siis ei ole vahet. Küll aga tuleb ettevõtete puhul arvestada nende tasuvuspunktiga. Tema sõnul on ettevõtete valulävi sealmaal, kus iga uus ettekirjutus võib tähendada ettevõtte sulgemist. Järgmist, kes ettevõtet jätkaks, ei ole kerge leida. Ta toob välja veel ühe valusa koha, mis on seotud rahaga:

Need [nõuete täitmisega seotud kohandused], mis on elementaarsed ja loogilised, need tehakse ära. ... Rahal on hind. Erasektori rahal on üks hind. Täna on avaliku sektori raha suht maybe, võib-olla on hind, suurelt kohalt ei ole. Ja toetusrahadel ei ole üldse hinda, ehk nimetatakse odavaks rahaks. Tegelikus elus peaks olema kõik raha hinnaga ehk väärtusega.

Uuringu autori hinnangul on nii ettevõtete tasuvuspunkti kui ka raha väärtusega arvestamine olulisteks teguriteks, mida tuleks nõuete kehtestamisel või nende täitmise kontrollimisel arvestada. Eelkõige on oluline vaadata, kas ligipääsetavuse tagamiseks tehtud investeering on ettevõtja jaoks mõistlik ja proportsionaalne. Kui nõuetega vastavusse viimisest odavam lahendus ettevõtja jaoks on teenuse lõpetamine ka kõigile senistele tarbijatele, tuleb otsida võimalusi, mis aitaks ajaloolist hoonet siiski käigus hoida.

Arhitekt EM ei näe erinevust teenuse pakkumisel avaliku või erasektori poolt juhul, kui alusdefiniitsioon on see, et tahetakse kõigile ühiskonna liikmetele teha liikumine eneseväärikust tagades jõukohaseks:

Eneseväärikust inimestele tagada on võimalik ainult siis, kui kogu see süsteem töötab või kogu see kett töötab. Ei piisa sellest, kui lõppteenus juures on kõik tipp-topp, kui ta sinna lõppteenuseni eneseväärikalt ei pääse. Nii et selles mõttes ma ei näe mingisugust vahet tegemise võimalust ja see avaliku teenuse kaudu sõnastamine on minu jaoks täiesti arusaamatu.

Mõisaomanike esindaja JK ei näe olulist vahet omandisuhtes, vaid peab oluliseks seda, milleks hoone mõeldud on:

kui ma teen spaa, siis on mul vee sanitaarnõuded ühised, ükskõik, kas omanik on riik, kohalik omavalitsus või Juku. Kui on avalik restoran, siis on ka nõuded ühesugused. /.../ Ma ei tea, mina ei kujuta ette, ma ei tea, mis need argumendid võiks olla, et ühel peaksid olema nõrgemad [nõuded]?

JK leiab, et kui küsida arvamust riigi või kohaliku omavalitsuse käest, siis ka nemad ei tahaks kulutada oma vahendeid ligipääsetavuse nõuete täitmisele, kuid neil puudub võimalus seda mitte teha:

Aga kui küsime riigi käest, siis ta ka ei taha. Kui me küsime riigi käest arvamust, kas tal on hirmus tahtmine kulutada invalifti peale, siis ta ütleb, et tahtmist ei ole, aga me peame lihtsalt pakkuma teatavat teenust. Ja vald, ma arvan, et ka ei ole erilises

vaimustuses, et kuidagi muidu olla ei saa, kui ehitan invalifti. Kindlasti saab olla ilma. Tal lihtsalt pannakse näpud sahtli vahele, öeldakse, peab olema.

Ligipääsetavuse Foorumi esindaja Villu Urban (edaspidi VU) ei pea samuti omandisuhet määravaks:

Me oleme võtnud selles mõttes, et mitte omandisuhte mõttes, vaid kasutusotstarbe suhtes. Kui ta on kontorihoone, no ei ole seal trepikojas seda ühte käsipuud, jumal sellega. Aga kui ta on hooldekodu, me peame leidma selle teise käsipuu sinna, selle võimaluse teise käsipuu panemiseks, seda me oleme vaadanud.

5 Kas ligipääsetavuse nõuded võivad seada ohtu mälestise säilimise või autentsuse? Või muinsuskaitse nõuded ligipääsetavuse tagamise? Kuidas huvide põrkumisel saavutada kompromiss?

Arhitekt ES hinnangul tema otsesest ohtu ei näe. Kuigi ta leiab, et käsipuud ja liftid keskaja juurde ei sobi, siis näiteks funktsionalistliku stiiliga, millele on omane laeva-esteetika, sobivad kokku igasugused reelingud ja käsipuud. On palju tänapäevaseid asju interjööris, millega ollakse harjunud ja millest on õpitud mööda vaatama:

kui mina vaatan ajaloolist maja, siis mina haaran seda mahtu, stiili ja kõike sellist, eks ole, ja siis on need vidinad, mis tegelikult mind üldse ei häiri. On see ka, mida keskajal ei olnud, need valgustid on näiteks maja küljes, mingisugused sildid, mida kindlasti ju ka keskajal... need ei ole ka ju autentsed. Lisaks kui sa lähed interjööri, siis on sul lõputult juhtmeid, ventilatsioonitorusid, eks ole, me ei saa ilma vendita üldse ju hakkama. /.../ Valgustid samamoodi, et meil ei ole ju sellist küünla interjööri mitte kuskil enam. Ja kuidagi hakkadki vaatama mööda nendest. Ja siis ei häiri need käsipuud ka enam tegelikult, et seda lisandust lihtsalt ongi nii palju, seda puhast interjööri sa pead endale ette kujutama, kui oskad kujutada. Kui ei oska, siis võtadki sellisena, nagu ta on.

Muinsuskaitseameti esindaja MK nimetab ära erinevaid ohtusid eelkõige UNESCO kaitse all olevale vanalinnale:

Et ka Tallinna linnavolikogu hoone lifti paigaldamist arutati, et noh, võimalus on sisse või välja. Ühed arvasid, et välja sobib, teised jälle et sisse, lõpuks vist kooskõlastati variant, et sisse. Et väljas väliruumis oleks ta... ikkagi UNESCO kaitse all olev

vanalinn, eks ole... siin peab eriti tähelepanelik olema, et kui lubad ühe lifti välja, siis tahavad teised ka kohe, näete, mis te olete teinud, pretsedent on loodud.

Mõisaomanike esindaja JK on veendunud, et moderniseerumisega peab kaasas käima:

kui keegi ütleb, et ei saa, siis mul alati tuleb meelde Peetruse Katedraal Roomas, kus on noh nagu päris kunst ja maailma kunsti asjad, ja sinna sai lifti ehitada. Ja kui keegi räägib, et meie erakordselt väärtusliku standardprojektiga kirikus ei saa, või mingis kohas... või see on ennekuulmatu jama... siis noh, see on pigem mõtlemise küsimus. /.../ Ma ei oska öelda, kuidas ta selle mälestise hävitab? Minu meelest Peetruse Katedraal on endine, kuigi seal on lift.

JK kordab veelkord mõtet:

Ta [mälestis] on elav keha, kes areneb ja uueneb ja ta ei saa olla niimoodi, et ta nagu kivistub. Iga arengu peatamisel järgneb surm. Neid nimetatakse maha jäänud hooneteks. Või varemeteks.

JK peab oluliseks, et moderniseerumisprotsessis osataks eristada püsivat ja mittepüsivat osa:

üks asi on ikka nagu noh, selline, kuidas öelda, elu moderniseerumine või progress või ajastu niukene tendents. Ja teine asi on, et kuidas selles tendentsis säilitada mingisugust nii-öelda püsivat osa ja mittepüsivat osa.

6 Mida teha selliste ajalooliste hoonetega, kus ei ole võimalik saavutada nõuetekohast ligipääsetavust?

Arhitekt LK leiab, et mõnikord tulebki leppida selle tõdemusega, et sa ei saagi igale poole. Sageli ei olegi vahet, kas tegemist on puudega inimesega või mitte. Sellisel juhul tuleb leida alternatiivsed võimalused, näiteks virtuaaltuur. Ka mõisaomanike esindaja JK leiab, et „*mõne koha peal tuleb käed üles tõsta*“. Eelnevalt on juba mainitud ka Õiguskantsleri Kantsleji esindaja JS seisukohta, mille kohaselt osa hooneid tulebki hüljata, mis ei vasta teenuse pakkumise nõuetele.

7 Kas on mõni tüüpiline ligipääsetavuse probleem, mis mälestistel sagedamini kordub?

Arhitektide, ametnike ja omanike esindajate hinnangul on kõige probleemsemad just kõrged uksepakud, liiga järsud, kitsad ja kõrgete astmetega trepid ning puuduvad liftid, mille lahendamiseks tuleb kõige sagedamini kokku puutuda. Teisi tüüpilisemaid probleeme, millega igapäevaselt peaks tegelema, ei nimetatud. Lisaks tõi MK välja selle, et tellija tahab sageli

midagi (näiteks lifti) paigutada sellisesse kohta, kuhu ta ei sobi ning sellisel juhul tuleb teha tööd sellega, et otsida koos tellijaga seda kohta, kuhu ta sobiks.

Märksa enam kõnetas see küsimus puudega inimeste esindajaid, kes nende probleemidega igapäevaselt kokku puutuvad. JR tõi välja, et nägemispuudega inimeste jaoks on väga levinud probleemiks madalad uksepiidad ja halb valgustus:

Et kui see keskaegne... kui nad hakkavad üksteist segama, et ühelt poolt tahetakse selle valgusega anda seda keskaegset miljööd, onju, aga teiselt poolt sa oled ikkagi muuseumisse tulnud. Ja kui sa muuseumi kogemust ei saa, siis pigem oled nagu pahane. Sul jääb pigem meelde see, et oli pime ja ma ei saanud nagu eriti midagi lugeda ja teha ja vaadata. Et sa ei ütle, et seal oli väga hea keskaegne miljöö.

Samuti on nägemispuude puhul suureks probleemiks juhtteede puudumine välisruumis ja hoone sissepääsu leidmine:

juhttee olemasolu korral on lihtne, sest juhttee, eeldan, viib inimese selle ukse juurde. Aga kui juhtteed ei ole, siis mul on nagu alati selline... käid mööda seina ja vaatad, et kus on uks, siis hakkad mõtlema, et kustpoolt see link on, ja kas ja kui kõrgel ta on, ja kas tal üldse link on ja nii edasi. Et noh, see on nii-öelda... sissepääs on tegelikult alati nagu väga suur, keeruline sihukene harjutus olnud jah. /.../ Et oled juba kuskile sisse saanud, siis on natukene juba lihtsam.

JR peab juhttee puhul oluliseks seda, et see saaks alguse loogilisest kohast – invaparkimiskohalt, peatusest või tänavaoatsast:

Aga ma arvan, et siin on hea lahendus ikkagi see juhttee mõtestada kuskilt loogilisest kohast, kuhu inimene tuleb, kas siis tõesti, kui tuleb autoga, siis invaparkimiskoha pealt või siis, kui ta tuleb ühistranspordiga, siis vaadata, mis oleks nagu loogiline algpunkt, et kas siis peatusest, kui see on lähedal või mingist tänavaosast. Aga lihtsalt see juhttee on õues kõige tähtsam.

Evakuatsiooniteede osas kinnitab JR vastus uuringu autori senist oletust, et liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste evakuatsioonile tuleks rohkem tähelepanu pöörata nii ligipääsetavuse kui tuleohutuse nõuetes:

Evakuatsiooniteed... nad on nagu väga olulised, ma ütleksin, et need on ka sageli need, mis on jäänud nagu tähelepanuta, et ütleme, et kui ma olen hoones, siis 99 protsenti... üldiselt jah, 99 protsenti kordadest ma ei tea, kuhu, kus see evakuatsioonitee praegu

peaks minema või kus see minu suhtes asub või kuhu mina peaksin minema. Et see on tegelikult koht, mis ma arvan, et tuleks ka nagu kuskil mingisuguses standardis, seaduses läbi mõtelda, kuidas seda võiks lahendada. Sest et tegelikkuses on see, et kui ma olen näiteks üksi hotellis, siis ma ei tea, kas nad on nii targad, et nad arvestavad, et selles toas on pime inimene. Et kui meil nüüd on tõesti jama, et me läheme, et keegi läheb vastu. /.../ See oleks jällegi nagu osa koolitusest teenindajale onju, kui ta juhatab sind tuppa, siis ta ütleb, et a la uksest välja ja paremale on siis tuletõrje väljapääs ja sealt lähete trepist alla, siis jõuate ukseni, mis teid õue saadab, juba sellest piisab onju, näiteks.

Veel toob JR olulise asjana välja ruumi akustika, kuna pime inimene orienteerub ruumis lisaks kompimisele ka kuulmise abil:

Hästi sageli loeb päris palju ruumi siukene akustika, ütleme siis niimoodi, et väga kajavas ruumis on väga raske orienteeruda... või kuna inimene, kes ei näe, omandab väga palju sellest ümbritsevast läbi kuulmise. Siis, kui see ruum kajab, siis mul on väga keeruline seal orienteeruda. Et see on asi jälle, mida võiks mõtelda materjalide valikul. Jällegi, et ajaloolises hoones sa ei saa teha seda, et me tegime seinapaneelid helineelavast materjalist, onju, aga sa saad, ma ei tea, mingid kardinad panna igale poole või kuskile vaibad ja nii edasi, eks ole. Et selle peale mõtelda.

Ligipääsetavuse Foorumi esindaja VU toob välja ratastoolikasutajate jaoks suuremad probleemid, mis on seotud viletsate ligipääsuteedega ja parkimisega:

Ligipääsuteid ei ole korralikke. Kas on siis halb kruusatee, killustiku, jämeda killustikuga, munakivid, murtud täringukivid, laiad vuugivahed... tihti peale ei tehta korralikke ligipääsuteid. See on üks põhjustest. Parkimine on nagu on. Kui väga tahta, saab igale poole parkida, et elab selle võib-olla ka üle, võiks olla parem.

Lisaks soovitab VU ajalooliste hoonete puhul esmalt vaadata, mis on sellised probleemid, mis võtavad absoluutse ligipääsu ära ning need esmajärjekorras ära lahendada. Seejärel saab juba vaadata teisi probleeme ja püüda leida ka nendele lahendus.

8 Milliseid huvitavaid ja tavapärasest erinevaid ligipääsetavuse lahendusi olete kohanud (või ise rakendanud, soovitanud, nõudnud) ajaloolistes hoonetes?

Arhitekt ES toob välja tõstukid, mis tema hinnangul on „tänapäeval nii mõnusad diskreetsed, et nad isegi ei häiri“. Ta julgustab omanikke ja arhitekte sellega julgelt katsetama:

masinad jõuavad nagu ka ju järgi, see tehnoпарк, eks ole, et vähem on siukest risu. Sest et vanasti, ütleme, need tõstukid, mis liikusid veel mööda trepi käsipuud nagu, nad olid kuidagi nii jube kobakad ja siuksed, noh, nagu ebameeldivad, aga arhitektid pole tahtnudki muud panna, kõik püüdsid nihverdada eemale. Aga kui see on nii ilus, eks ole ja veel kasulik ka, siis miks mitte ikkagi kasutada ja üritada neid panna.

Arhitekt LK kirjeldab kogemust ajaloolisest kloostrihoonest Taanis, kus oli hästi palju erinevaid trepiastmeid, erinevaid tasapindasid:

iga selle trepi juures olid seinad peal, rippusid relsid, ja relsside küljes tegelikult olid lihtsalt põhimõtteliselt nagu kruvid ja trepi juures olid augud. Et sa lihtsalt said need võtta, panna paika, mis sest, et sul see kaldenurk oli... et noh, et sul peab keegi aitama. Aga see oli see, et sul olid need sealsamas olemas. Ja nii lihtsa lahendusega, et sul on lihtsalt kaks auku, paned sisse, ja sul ei libise ta mitte kuhugi.

Muinsuskaitse esindaja MK toob välja näite ühest mõisahoonest Norras, kus ta kohtas treppi, mida sai kerge vaevaga tõstukiks muuta:

Ja siis olid seal mingid ajaloolised müürid ühes tiivas ja nupule vajutades kolm või neli astet trepp muutus platvormiks ja langes alla. Vaat seda ma ei ole Eestis näinud, see on mingi erilahendus. Ta ei ole mitte see tavaline liftiplatvorm, vaid ta on põrand ja tõuseb niimoodi ja läheb. Et see oli väga huvitav, aga no need erilahendused on kallid, neil on suur rahakott võrreldes eestlastega.

Sellist trepilahendust ei ole ka uuringu autor Eestis kohanud, kuid on teada, et seda võimalust on kaalutud Muspeade maja saalide ligipääsetavuse parandamiseks.⁷⁸

Mõisaühenduste esindaja JK toob näite kaldteedest ajaloolistes hoonetes, mis edukalt asendavad treppe ja aitavad külastajat häälestada muuseumi lainele:

Vatikanis, ja minu meelest on tehtud ka samasugune Louvre'is, sissepääsu keskus tehakse nagu majast eemale ja sinna tehaksegi selline treppide või liftide asemel sihukene pikk niukene kaldtee ülesse, kuhu suunatakse kogu seltskond, selle asemel, et nad mööda treppe kõnniksid. Nagu kasutatakse sellist suhteliselt madala langusega teed kasvõi nagu S-tähe- või spiraalikujuiselt. Et noh, nagu mingisugune püha käik

⁷⁸ K. Kröönström, Mustpeade maja ootab põnevaid muudatusi, keldrikorras leiab huvitava ajaloo ja müstilise olemisega ruume ning salakäike – Pealinn, 5. VII 2022, <https://pealinn.ee/2022/07/05/mustpeade-maja-ootab-ponevaid-muudatusi/?fbclid=IwAR2TKb15cGHZmETBIjInrN8xQQ3QzMRrfYbFT8nhQkh31FNPR75CTBcEnXg> (vaadatud 30.VII 2022)

mingisuguse objektini, et sa elad nagu sisse, kui sa sinna lähed, või kui sa sealt ära tuled, mitte et kõik tõuklevad mingite ükskõik kui laiade treppide peal, mis lõppkokkuvõttes jäävad alati kitsaks.

Ligipääsetavuse Foorumi esindaja VU toob näite Liepajast Lätis, kus tema sõnul tegutseb väga tugev pimedate ühing:

meeletult on pandud juhtteid maha ja tegeletud... neil on rannas seal need pimedatele mingid süsteemid, et käe peale panevad kellad ja siis lähvad mere peale, saavad ujuma minna. Et siis teavitavad, kui midagi juhtub.

Eesti kohta toob VU näite Tervisemuuseumi trepitõstukist Laial tänaval:

see trepitõstuk on veidikene väiksem, ta on hästi tillukene, vaevalt mahub peale. Neil oli vist eraldi ratastool selle jaoks, mis peale mahub, minul läks ka hooratas üle serva. Aga näed, oli lahendus leitud, ta läheb napilt trepikäigust läbi. Et ongi, võtabki miinimumi, et ei saagi elektriratastoolis, siis tulebki arvestada... see on neil kodulehel kirjas ka... et tulebki arvestada, et sinna saab väikse tooliga ainult, möödud on peal, mis tooliga saab. Aga on olemas.

Autori hinnangul on väga oluline see, et kõik tavapärasest erinevad lahendused ja võimalused oleksid ära kirjeldatud kodulehel. Kui on teada, et kohapeal saab laenutada väiksemat ratastooli, millega mahub kitsasse trepikäiku paigaldatud tõstukile, siis osatakse selleks valmis olla. Juhul, kui ratastoolikasutajal on endal võimalik valida, millise abivahendiga tulla, siis saab ta juba külastust planeerides sellega arvestada. Oluline ongi ühelt poolt külastaja paindlikkus ja teiselt poolt ikkagi see lahenduse otsimine, mis ei ole kõige mugavam, kuid ta on olemas.

9 Milliseid omapoolseid soovitusi (arhitektile, ehitajale, kohalikule omavalitsusele, tellijale) oskate anda ajalooliste hoonete ligipääsetavuse parandamiseks?

Arhitekt ES annaks edasi sõnumi eelkõige rumalale tellijale, kes tema hinnangul peaks mõtlema avaramalt ja vaataks rahakotist kaugemale. Ta lisab:

Rumalate tellijatega on küll üks häda ja viletsus. Et ta peaks kuulama spetsialiste. Kui ta ei taha kuulata ühte arhitekti, siis kuulaku kolme, rääkigu mõne ametnikuga. Aga mitte nii, et ise tean, ise olen tark.

Arhitekt LK sõnul tuleb aeg-ajalt ette probleeme ehitajatega, kes ei lähtu tööde teostamisel arhitekti poolt koostatud projektist, vaid kipuvad ise lahendusi välja mõtlema:

Minul on väga tihti, kus me ütleme, et kuule vaata joonist. Siis on nagu see, et mis joonist? Oota, kas joonis oli ka? Ah nagu selle kohta joonis ka võib olla? Et selles suhtes, et see on hoopis teine teema, aga minul on küll tunne, et selles suhtes tihti ehitajad ei ole [projektiga tutvunud] /.../ ehitajal on juba oma nägemus peas olemas, et kustkohast tema saab kõik tuh-tuh-tuh... Ja siis, kui on hea järelevalve ... siis tavaliselt see tuleb väga kiirelt välja, et tegelikult ei ole ehitaja projekti lahti ka võtnud, vaatab võib-olla ära, et ahah, 100 ruutu, selge, 100-ruudune hoone.

Uuringu autor nõustub oma praktilise kogemuse põhjal, et tegemist ei ole mitte ainult ligipääsetavuse probleemiga, vaid probleemiga laiemalt. Juhtub, et objektil töid teostavad ehitajad ei ole projekti ega tööjoonistega jõudnud tutvuda ning kasutavad ajalooliste hoonete puhul sageli lubamatuid töövõtteid ja materjale.

Muinsuskaitse esindaja MK paneb nii omanikele kui arhitektidele südamele, et lahendus peab sobima kokku mälestisega või muinsuskaitsealal paikneva hoonega. Kui ligipääsetavuse lahendus paikneb hoonest väljaspool, siis ta peaks selle hoone väärtusele midagi juurde lisama.

Mõisaomanike esindaja JK toob välja selle, et alati ei tasu loota targale tellijale. Enamik tellijaid eeldab ikkagi seda, et arhitekt teab kõike ja tema lahendab. Tema sõnul peab arhitektil nii isikuna kui spetsialistina olema nii palju au ja väärikust, et ta saab tellijale öelda, milliseid nõudeid on vaja täita, kui tahad teha avalikku hoonet. Tellija sellepärast arhitekti võtabki, et ta ei ole ise arhitekt. JK hinnangul ei tohi arhitekt jätta tellijale rääkimata asju, mida tellija ei oska küsida.

Eraldi toob JK välja arhitektidele ühe soovituselise sisehoovide sillutamise kohta:

No mis on väga sageli... mina ütleks, et on viga tehtud, paljude arhitektide jaoks kindlasti ei ole viga, on see, et on tohutu suur sisehoov, kõik ühtlase sillutisega, aga sa saaksid ju tegelikult mängida natukene selle teekattematerjaliga, et tehagi näiteks need käigurajad ühe kiviga või mingisuguse ühe reljeefiga ja kõrvale natukene teistsugusega, või on mingisugused sellised väiksed äärekivid, mis juhatavad sind ikkagi sissepääsukseni.

Nägemispuudega inimeste esindaja JR tahab utsitada loovust, sest tema sõnul ei peaks ligipääsetavus olema „nii õudne ja nii kapitaalne“, kui see sageli võib tunduda. Näiteks juhtteede osas on tal pakkuda mitmeid soovitusi:

Et noh, me ei saa siia panna seda juhtteed... aga äkki teil ei ole vaja, sest teil on väga kitsas ruum. Või äkki me saame nihutada mingisugused asjad ühest seinast teise, et üks sein jääb vabaks ja see ongi juhttee onju. Või saame panna siia vaiba näiteks keset koridori ja see vaip on juhttee. Et ütleme niimoodi, et sellist... seda ma mõtlengi selle mänguruumina, et mingeid asju saame alati lahendada kuidagi lihtsamini. Et võib-olla seda mõtteviisi ma tahaks nagu kaasa utsitada, et ligipääsetavus ei pea olema kole ja kallis, vaid ta saab olla ka nagu väga sinna sellesse interjööri sulanduv ja samas mingeid olemasolevaid asju ära kasutades, natukene ümber nihutades või ümber mõtestades.

Loovusele saab JR ettepanekul tugineda ka juhul, kui mõnda ajaloolisesse torni ei ole liikumispuude tõttu võimalik pääseda või nägemispuude tõttu sellest tornist avanevat vaadet nautida:

Kui me välislifti näiteks ei tee, eks ole, või ütleme, kui see tõesti ei ole võimalik, eks ole. Aga me saame pakkuda talle noh, näiteks, mingit virtuaalset kogemust, virtuaalreaalset kogemust sealt vaadet ülevalt vaadata näiteks, eks ole. Et kui nägemispuudega inimesele samamoodi, et me vahel kas me teeme kirjeldusi või me teeme 3D maketi. Või öeldakse, et maketti ei jaksa teha, aga kirjeldame. Ja samamoodi, et noh, et sa saad võib-olla mingigi väikse sellise kogemuse.

Ka arhitekt LK märgib ära võimaluse kasutada tehnoloogilisi lahendusi (virtuaaltuuri) seal, kus ei ole võimalik tagada ligipääsu:

sa kasutad tehnoloogiat, sa saad tagada teistsuguse ligipääsu. /.../ Sa saad küll, eks, aga sa pääsed natuke teistlaadi, -moodi sellesse hoonesse ja sa näed täpselt kõike, sa saad hiireklõpsuga liikuda kõik ruumid läbi, kõik on, ilma, et sa kuhugi peaksid minema.

Virtuaaltuuri võimalusele viitas ka arhitekt ES, kes ei olnud küll päris kindel selles, kas see ikkagi täielikult suudab asendada vahetut kogemust. Sellegipoolest on uuringu autor nõus JR, ES ja LK seisukohaga, et see on liiga vähe kasutust leidnud võimalus, mis oleks abiks mitte ainult puudega inimesele, vaid igale kultuurihuvilisele, kes soovib saada kiiret ülevaadet hoone arhitektuurist. Hiljuti näiteks oli uuringu autoril vaja saada kiire ülevaade Tallinna vanalinnas

asuva Mustpeade maja ligipääsetavusest ning kodulehel olev virtuaaltuur⁷⁹ aitas sellele oluliselt kaasa.

Ligipääsetavuse Foorumi esindaja VU peab oluliseks lahendada esmajärjekorras astmed, läved, ukse laiused ja tekitada mingisugune võimalus vertikaalseks liikumiseks:

mulle meeldib ka ajalugu, mulle meeldib, et seda säilitatakse võimalikult autentselt, aga mingisugune lahendus... ukse laiused, mingisugune vertikaalne tõstuk ratasabivahenditele. /.../ Et need astmed, servad, läved, ukse laiused, et need oleks ära lahendatud, ja siis hakata vaatama nagu järgmine samm, et mis siis veel tuleks lahendada, mida veel on võimalik lahendada. Aga kui need on juba tagatud, siis on ju põhimõtteliselt ratasabivahenditega ligipääs tagatud.

VU jagab nõuded kolme kategooriasse:

Et on mingid miinimumlahendused, mis tuleks sisse punnitada, mis otseselt siis ütleme seda maailmapärandit ei lõhu, aga edasi on juba järgmine aste, et siis et leida ka nagu lahendused, et oleks turvaline ja võimalikult palju kaetud seda ala. Ja siis kolmas oleks siis noh, iseseisvalt hakkama saamine. Kolm astet.

Ja teiseks toob VU ära vajaduse tagada alternatiivide olemasolu neis kohtades, kuhu ligipääs on raskendatud:

kui ei saa sinna astmete taha, et mul on veel mingisugune ala, kuhu ma saan alternatiivselt minna. Või kui ma ei saa sellesse kohvikusse, ma tean, et seal vastas on teine kohvik olemas, jumal sellega, siis ma lähen sinna, mis muidugi ei ole ilus, aga kui seal majas on... majas tuleb vähemalt üks piirkond tuleb ära lahendada, et oleks kindlasti mingi alternatiiv olemas.

3.2.3 Arutelud seadusandluse ja õiguloo teemadel

1 Kas ajaloolisele hoonele peaks tegema seadusest tulenevaid mööndusi ligipääsetavuse osas? Näiteks seoses muinsuskaitsete piirangutega. Kui jah, siis milliseid?

Arhitektide esindajad on üldiselt seisukohal, et mööndused on teatud olukordades mõõdapääsmatud. Arhitekt ES sõnul ei saa igas olukorras vastu tulla:

⁷⁹ Mustpeade maja: Virtuaaltuurid. – Filharmoonia, <https://www.filharmoonia.ee/mustpeademaja/galerii/virtuaaltuurid> (vaadatud 30.VII 2022)

Ei saa niimoodi, et kõik peavad pääsema. Ja siis teeme igale poole meetrised ukсед ja igale poole paneme relsid põrandale? No ei saa. Tuleb teha mingeid mööndusi, igale poole ei pääse. Jube kahju. /.../ Seal, kus saab, seal tuleks õudset seda ikkagi vaadata.

Arhitekt EM sõnul tuleb mööndusi kindlasti teha, kuid oluline on mõelda inimese peale tervikuna ja vaadata, et nii muinsuskaitsetelised kui ligipääsetavuse nõuded oleksid rakendatud eesmärgipäraselt. Tema sõnul ei tohiks loobuda ligipääsetavusest liiga kergekäeliselt:

kui ta [ajalooline detail] on väga väärtuslik, siis tõenäoliselt see kaalub üles ligipääsetavuse nagu. Aga kui ta on lihtsalt olemas, aga sellest võiks ka loobuda ja midagi suures pildis ei juhtu, siis ma arvan, et see, et asi on muinsuskaitse all, ei ole ligipääsetavusest loobumise põhjus, möönduste tegemise põhjus küll.

Seega tuleb siin eristada kahte asja – möönduste tegemist ja ligipääsetavuse nõuetest loobumist, mis on uuringu autori hinnangul oluline tähelepanek.

Arhitekt LK leiab, et mööndused peavad olema. Isegi uute detailide lisamisel tekivad ajaloolistes hoonetes erinevad probleemid, mistõttu peavad mööndused rakenduma ka neile:

ruum, kuhu mul see trepp, uus trepp läheb, on igalt poolt vanade müüridega piiritletud ja ma ei saa seda suuremaks teha. Et ma paratamatult pean selle trepi kuskilt poolt võtma kokku, et ta mahuks mul nende müüride vahele ära, eks. Või et ta ei läheks mulle kuhugi teise käigutee ette või niimoodi. /.../ on küll uus detail, aga see detail on seotud mul vanade asjadega, mida ma ei saa ikka muuta, mis sest, et ta ei ole mul nagu otseselt selle trepiga seotud. Et kuidas sa reguleerid siis seda, et noh, mina ei tea, ma ei kujuta ette, et seal ongi see ... et sul peaks olema üldsõnaliselt, et sa nagu peaksid rakendama võimalikult palju määruses toodud nõudeid.

Muinsuskaitse esindaja MK hinnangul on mööndused kindlasti vajalikud:

No ühesõnaga juba hoone iseloomust või algsest arhitektuurist tulenevalt ei olegi võimalik igale poole seda ligipääsetavust tagada, eks ole, nagu kirikutornid, kuigi on ka erandeid, Niguliste ja Narva Aleksandri kirik ja võib-olla tuleb neid veel.

Tema hinnangul on siseministri määruses nr 17 antud päris hea määratlus – kultuuriväärtuslikud ehitised:

ja selle all mõeldakse nii mälestisi, muinsuskaitseala hooneid kui ka lihtsalt kultuuriväärtuslikke hooneid. Meil on ju palju hooneid, mis ei ole üldse kaitse all ja on

võib-olla väärtuslikumad kui mõni mälestis. Et võiks olla selline määratlus... ja siis seletuskirjas lahti kirjutatud, et kui arhitekt ikka ütleb, et see on väga kultuuriväärtuslik hoone, et siis tuleb seda aktsepteerida, kuigi ta ei ole mälestis. Ja miljööväärtuslikud hooned olid ka veel seal kirjas nagu... et mitte ainult mälestistest ei peaks juttu olema.

MK sõnul peaks määruses olema üldine punkt, mis ütleks, et ajaloolistes / kultuuriväärtuslikes hoonetes tuleb ligipäätavus „lahendada parimal võimalikul moel, aga säilitada kultuuriväärtuslikud detailid ja avad, avade kõrgused, laiused, kujundused“.

Eelnevast tasub muuhulgas kaasa võtta selle olulise mõtte, et ligipäätavuse erisuste kaalumisel võiks lisaks mälestistele ja muinsuskaitsealal paiknevatele hoonetele laiendada leevendused ka sellistele kultuuriväärtuslikele hoonetele, mida ei ole võetud kaitse alla, kuid mis on hinnatud miljööväärtuslikeks või on (sh potentsiaalselt) väärtuslikud näiteks arhitekti hinnangul.

Mõisaomanike esindaja JK hinnangul tuleb siingi lähtuda tervest mõistusest. Esmalt tuleb tagada minimaalsed nõuded – sissepääs hoonesse. Aga mõnikord on hoone ehitatud nii, et esimene korrus on majanduskorrus ja teine elukorrus, siis ei pruugi see võimalik olla. Ta ei pea heaks lahenduseks seaduse tasandil detaile kirjeldada, vaid siduda see pigem käiku andmise nõuetega, mille vastavust hindab näiteks vastuvõtukomisjon. Jõuga ei tohiks tema hinnangul ajaloolistele hoonetele läheneda:

Ma ütlen sulle kohe niimoodi, et ajaloolistele hoonetele ei tohiks minna ligipäätavuse nõuetega peale noh niimoodi mehaanilise jõuga, lihtsalt olgu olla, meid ei huvita. Noh, lihtsalt sel põhjusel, et need on ikkagi teatavas mõttes spetsiifilised hooned.

JK tõmbab paralleele muinsuskaitseliste eritingimustega, mille eeskujul võiks avalikus kasutuses olevale ajaloolisele hoonetele koostada ligipäätavuse lahenduse:

Muinsuskaitseseaduses ei ole öeldud eritingimuste kohta detailid, vaid on öeldud, et kehtestatud on eritingimused ja need tehakse iga hoone jaoks eraldi. Noh, kui me selle võtame, siis see tähendab seda, et ligipäätavusele avatud kasutuses olevatele hoonetele koostatakse noh, nii-öelda ligipäätavuse lahendus, arvestades hoone noh, niimoodi omapära ja eelkõige ehituslikku ja funktsionaalset omapära, iseärasusi või ainulaadsust või kuidas seda nimetada.

Siinjuures uuringu autor nõustub, et selline audit (või audit + strateegia + lahendus) on üks võimalikest lahendustest ligipäätavuse nõuete hindamisel ja tagamisel, mida vähesel määral

on Eestis ka praktiseeritud (eespool oli toodud näide Tervisemuuseumi ligipääsetavuse auditist).

Mõisakoolide esindaja TK peab välistusi seaduses vajalikuks ning soovib lähtuda talupoja mõistusest. Tema hinnangul peaksid riigiasutused muutma oma suhtumist:

See on see, et ametnikkond peaks olema ka vähemalt ütleme talupojastandardis, mitte sulase standardis. Seal ongi see vahe. Reguleerivad ja kontrollivad ja järelevalvet pidavad organisatsioonid, nad peaksid olema tähendab teistsuguses dimensioonis, mitte karistavas, vaid nõuandvas, suunavas ja aktsepteerivas.

TK rõhutab vestluse käigus korduvalt, et ajalooliste hoonete ja eriti erasektorile kuuluvate ajalooliste hoonete käsitlemisel peab riik olema paindlik:

seda teemat ei saa võtta black and white. On viiskümmend halli varjundit seal vahel. Kahjuks. Ja seda peab aktsepteerima. Vastasel korral kolib, otsib kapital endale riigi, kus ta saab edasi majandada. Ja noored emmed-issid lähevad oma lastega Soome, Inglismaale või isegi veel lähemale Lätti, kus on regulatsioonid natukene teistsugused. ... ei ole must ja valge, kogu lähenemisel peavad olema toonid. Kui lähenetakse mustvalgelt, siis see kapital Eestist kõnnib minema.

Märksõnadena toob ta regulatsioonide tegemisel välja vajaduspõhisuse, argumenteerituse, mõistetavuse ja kompromissivalmiduse:

Vajaduspõhisus. Kõik piirangud peaksid olema vajaduspõhised, argumenteeritud, arusaadaval kujul. Sellele, kelle käest midagi nõutakse. Ja kompromissid ja üksteise ja teineteise aktsepteerimised. Kõige lihtsam on teha ettekirjutust.

Nägemispuudega inimeste esindaja JR arvab, et mööndusi ei peaks tegema, küll aga erisusi:

Ma arvan, et seal võib teha nagu selles mõttes erisusi ikkagi, et anda võib-olla suuremaid numbrilisi vahemike või anda mingisuguseid muid, et noh, ütleme neid kriteeriume või sellist, seda võiks nagu rohkem olla. Aga ma ei teeks mööndusi. Et need, ütleme, need ligipääsetavuse kategooriad peaksid jääma. Et nad [hooned] peaksid olema ligipääsetavad, aga ütleme jällegi noh, seesama mõte, et see, kuidas neid lahendatakse, võib-olla see ei peaks olema nii kitsalt piiritletud.

Ligipääsetavuse Foorumi esindaja VU väga suurt juriidilist probleemi ei näe ning peab piisavaks, et järelevalve tegemisel oleks ametnikule antud mänguruum:

Natukene jätta sinna seda mängimisruumi nagu sellele siis järelevalve ametnikule ka, et... aga praegu jah, selles mõttes rikutakse seadust, kui nii võtta. Aga mina kui mingi lihtsa spetsialistina selles probleemi ei näe, see on ainult juriidiline probleem... Tihtipeale ei näe. Ma näen siis, kui tõesti saab lahendada, aga ei lahendada, vaata siis ma näen probleemi.

Õiguskantsleri Kantselei esindaja JS kordab taaskord mõtet, et määrus võiks olla suunise põhine, mitte millimeetripõhine. Tema sõnul on eesmärk, et hoones saaks täita ettenähtud funktsiooni ning mõnikord võivad liiga detailsed reeglid hakkama piirama selle funktsiooni täitmist:

Minu meelest igasuguseid lollusi ei pea määrusesse kirjutama, selles mõttes, et see, mis on määrusesse kirjutatud, see on ikkagi mõeldud. Ja kui me ei mõtle, siis pole mõtet kirjutada. /.../ Sest noh, see on minu meelest küll väga selge, et kui on kehtestatud reeglid, siis neid reegleid tuleb ka järelevalvata. See küsimus minu jaoks on, et mil moel sa neid reegleid kehtestad. Et kas sa kehtestad need eesmärgist tulenevalt või millimeetrist tulenevalt. Et ma ise ei ole suurem asi millimeetri fänn, ma arvan, et kohati see millimeetri asi ajab asjad... noh ta võimaldab teha vigu. /.../ mingites kohtades see objektiivne näidik on ka ikkagi oluline. Mida saab mõõta spetsialist joonlauaga. Aga kõige lollim on see, kui juhtub, et kusagil on mingid millimeetrid või midagi kehtestatud, mis tegelikult ei toeta seda funktsiooni. /.../ reaalses maailmas ei ole asjad ideaalsed, mistõttu tuleb vaadata, et mis on nagu reaalses maailmas reaalne. Ja noh, ei tohi luua neid eksimise võimalusi liiga palju, sest lihtsalt eksimine selle mingi millimeetri vastu, et see tegelikult ei anna meile mingit efekti. Peale selle, et ta loob meile võimaluse eksida.

Eelnev jutt puudutab tegelikult ligipääsetavuse regulatsioone üldisemalt, kuid eriti oluline on see ajalooliste hoonete kontekstis, kus on mõnikord väga raske saavutada nõuetele vastavat tulemust, eriti neil juhtumitel, kus kriteeriumid on väga selgete arvnäitajatega piiritletud (uksepaku kõrgus, trepiastme mõõdud, piirdepulkade vahed jne). Sellest vaatenurgast on funktsioonipõhine lähenemine ajaloolistes hoonetes kindlasti õige, võimaldades suuremat mänguruumi seal, kus funktsioon ei tee selleks takistusi, ning kitsendades mänguruumi neis hoonetes, kus funktsioon eeldab tingimusteta head ligipääsu kõigile erivajadusega inimestele (eelkõige tervishoid, haridus, sotsiaalvaldkond jne). Uuringu autor on nõus, et liiga detailsed

nõuded ei taga tingimata head ligipääsetavust, kui nad ei kanna funktsioonist tulenevat eesmärki.

2 Kas või millisel määral peaks ligipääsetavus võtma arvesse objekti / detaili vanust ja talle omistatud väärtusi?

Sellele küsimusele oli vastus ühene – detaili vanus ja väärtus on olulised. Selles osas olid ühel nõul nii arhitekt ES, Muinsuskaitseameti esindaja MK kui ka mõisakoolide esindaja TK. Ka teiste intervjuueritavatega vesteldes ei kohanud uuringu autor vastuväiteid. Eespool on juba juttu olnud sellest, et mida vanem on substants, seda vähem on teda üldjuhul säilinud ja seda suurema ettevaatusega tuleb teda ligipääsetavuse nõuete täitmisel käsitleda:

ES: Minu jaoks küll, kipub olema, minu jaoks küll natuke. Et see, noh, see ikkagi see materjal, see vanus on seotud. /.../ vaata, see on seotud sellega, et kui sul on väga vana substants, siis teda on võrreldamatult vähem järgi kui seda nõukaaegset silikaattellist, eks ole. Kui teda on nii palju, siis me saame teda säilitada ju valitud kohtades.

TK: Omandisuhe ei ole määrav. Aga vanus ja omistatud väärtus on selle koha pealt, et kas on võimalik või ei ole, millest ka rääkisime. Et kui sul on ajaloolises hoones ümberehitus tehtud 48. aastal, siis tänase loogika järgi on võimalik seda asja ümber ehitada.

Omandisuhet käsitleti eespool ning sellel siin pikemalt ei peatuta.

3 Kas mälestiste ligipääsetavuse tagamisel oleks abi analüütilisest tõendamisest, muinsuskaitse eritingimustes sõnastatud ettepanekutest vms?

Arhitekt ES hinnangul on eritingimused arhitekti jaoks esmane dokument, millest peaks välja tulema projekteerimise aluseks olevad erinõuded:

Kui minul eritingimused ei ütle, et ma pean sellega [eritingimustega] arvestama, kui minule mingi ametnik ei ütle, et vot siit maalt me projektiga enam edasi ei lähe, sest meil on vaja, et vot-vot, need ja need kõik pääseksid siia, kuidas, majja. Ja kui minule omanik ei ütle, et tal on selline spetsiifika, tema tahab, et sinna tuleb lift, sinna tuleb tõstuk, siis üldiselt ma ei tegele selle küsimusega. Aga kui keegi ikkagi ütleb, et oleks ikka vaja ja mõtleme... aga keegi peab olema see initsiaator. Seadus siis, näiteks mööndustega seadus. /.../ minule on eritingimused A ja O ja mina võib-olla ei tulegi selle peale, mis määrusi ma kõike pean lahti lööma, eks ole, alati. Et see peaks kindlasti

olema eritingimustes vähemalt ühes punktis viidatud sellele, et see tuleks, ja mis võimalused sellel on, et seda tuleks uurida, kas on võimalusi ikkagi sellise ligipääsetavuse parandamiseks, onju. Et kui eritingimused seda nagu juhiksid minu tähelepanu... arhitekti tähelepanu on vaja juhtida, sest tema mõtleb muidu ainult kunstilisele plaanilahendusele, onju... ja hea on, kui on veel restaureerimisega kokku puutunud, siis mõtleb natukene restaureerimisele ka, et mis on siis nagu lahe ja hoiaks natuke seda substantsi ka. Aga muidu ei mõtle ju või ei topi nina sinna seadusesse.

Ta lisab veel, et neid nõudeid ei saa eritingimustesse kohustusena sisse panna, vaid et eritingimused pööraksid tähelepanu ja suunaksid arhitekti otsima neid võimalusi, aga „siis peab olema jällegi muinsuskaitse tingimuste koostajale mingisugune lähteülesanne, et meil on vaja sinna majja lift sisse panna, et nüüd tuleb otsida see koht, kas koostöös arhitektiga või nii“.

Edasi arutleb intervjuueritav selle üle, kes peaks olema suuteline välja töötama selle metoodika ja hindama sobivat lahendust:

See peaks olema kindlasti inimene, kes on väga otseselt selle asjaga ikkagi ka seotud, sest et igasugused eksperdid ja mina, ma üldse ikkagi ei kujuta ette, mis on need reaalsed puudujäägid või mis on need reaalsed hädad, mispärast inimesed ei pääse majas liikuma. Et seal peaks olema võib-olla siis jah, mingisugune komisjon, kus oleks ametnikke ja kus oleks igasuguseid, ütleme siis puuetega inimesi ja noh, see peab ikkagi olema niisugune tiimitöö. See ei ole niimoodi, et üks ekspert tuleb ja teeb selle kokku.

Samas leiab ES, et mingisuguste variantide kaalumisel oskab arhitekt ise sobiva lahenduse kõige paremini ära põhjendada:

Miks ma valin ühe sellise võimaluse või kaalun teist, või et heidan kõrvale mingeid variante? Seda ma oskaks ka ise ära põhjendada. Et mul ei ole võib-olla selleks vaja mingit auditit või mingit seadust.

Uuringu autor saab aru, et eelkõige on abi vaja arhitektil selles osas, kas üks või teine arhitekti poolt välja pakutud alternatiivne lahendus on puuetega inimestele kasutamiseks jõukohane, kuid mitte selles, kuhu arhitektuurselt on võimalik paigutada näiteks lifti või tõstukit.

Lisaks tuleb intervjuust välja ka see, et arhitekt ei tahaks võtta endale vastutust selles osas, kui ajaloolist objekti ei ole võimalik muinsuskaitse nõuete tõttu muuta täielikult ligipääsetavaks või seal tuvastatakse järelevalvetoimingute läbiviimise käigus puudusi. ES hinnangul peaks selles osas olema vastutus Muinsuskaitseametil:

Kui järelevalve näeb, et on sellised-sellised puudujäägid, siis ei saa sellele asjale vastata arhitekt, et näed, et meil on siin jube suur muinsus ja kõik ja meie seda kaitseme, vaid seda peab tegema ikkagi Muinsuskaitseamet, kes ütleb, nii on, see on jube väärtuslik ja meie seda kaitseme. Ja siis ongi ikkagi see ametlike kirjade vahetamine, mis muidugi pikendab kõiki neid protsesse nii meeletult. Aga no ma ei näe muud võimalust, sellepärast et Muinsuskaitseamet vaatab seda siis objektipõhiselt, juhtumipõhiselt ju. Juhtumipõhiseid asju me ei saa panna tegelikult seadusesse.

Eelpool oli uuringu autori hinnangul päris mitu olulist mõtet. Esiteks see, et arhitekti jaoks on tööd alustades esmaseks dokumendiks muinsuskaitse eritingimused. Need võiksid asjakohasel juhul sisaldada arhitekti jaoks suuniseid ligipääsetavate lahenduste otsimiseks avalikus hoones. Teiseks oleks arhitektil abi nõustavast organist, mis oskaks talle vajadusel ligipääsetavuse alast nõu anda. Arhitektuursete valikutega saab arhitekt ise hakkama. Sellest on mitmel puhul töös juba juttu olnud, et vajadus sellise kompetentsikeskuse järele on olemas. Kolmandaks peab Muinsuskaitseamet suutma põhjendada olukordi, kus detailiväärtus kaalub üles ligipääsetavuse tagamise.

Arhitekt EM hinnangul analüütiline tõendamine ongi „*põhimõtteliselt ainukene kriteerium, kus peaksid tulema nagu vastavate valdkondade volitatud spetsialistid kokku ja suutma üheskoos leida konsensus selles küsimuses*“. Seejuures ta leiab, et arhitektil peaks jääma keskne roll erinevate valdkondade kokkusidumisel:

Kindlasti siin võiks arhitektidel olla päris suur roll nende lahenduste väljapakumise juures. Aga see roll eeldab ka vastavasisulist koolitust või haridust põhimõtteliselt, et noh, me jõuame sinnamaani, et tegelikult neid teemasid peab komplekselt käsitlema juba kõrgemates õppeasutustes, teatud koolides. Et kindlasti ei ole arhitekt tulekaitse spetsialist, muinsuskaitse spetsialist, energiatõhususe spetsialist või veel mõni muu spetsialist kõige nagu sügavamal moel ja kõige sügavamate teadmistega, aga kindlasti võiks arhitekt olla see, kes neid distsipliine suudab siduda loogiliselt ja neid kompromisse hinnata.

Jäikade nõuete seadmisel näeb ta ohtu selles, et neid on küll lihtne järgida, aga tahaplaanile jääb see, miks neid asju tehakse ehk eesmärgipärasus. Seetõttu ta leiab, et analüütiline tõendamine aitab jõuda tulemuseni kõige paremini:

analüütiline tõendamine on tegelikult üks peamisi meetodeid kuidasmoodi tegelikult jõuda kõige parema tulemuseni, eriti ajalooliste hoonete puhul. Selline paberi peal normeerimine, seda saab teha ikkagi ainult teatud tasemeni.

EM peab vajalikuks, et kõik probleemid oleksid seletuskirjas lahti selgitatud koos alternatiivsete lahenduste äratoomisega:

Analüütiline tõendamine nõuab ka mitte ainult kooskõlastust kohaliku omavalitsuse poolt, aga tegelikult ta nõuab probleemi... lahtikirjutamist seletuskirjas, et jah, need trepiastmed ei vasta määrusele 28, aga käisime, vaatasime, ja see on parim lahendus, mille me tegime praeguses situatsioonis ja seda kompenseeritakse selle, teise või kolmandaga, üks ole.

EM on nõus sellega, et muinsuskaitse eritingimused juba võiksid ligipääsetavust käsitleda, mis aitaks suunata lahenduste leidmisele:

Jah, muinsuskaitse eritingimused võiksid sisaldada juba ligipääsetavuse peatükki. See tähendab seda, et enne veel seda, kui on hakatud lahendusi looma, tulevad kaks spetsialisti, valdkondlikku spetsialisti, minimaalselt kaks, kokku ja räägivad mingisugused asjad läbi. Et hiljem nagu ei tuleks... et neid lahendusi otsitakse siis juba sarnases vaimus.

Arhitekt LK peab seletuskirjas probleemide selgitamist väga oluliseks. Tema hinnangul on see vajalik ka arhitektile endale:

Aga noh, mõnes mõttes see on projekteerijale ka see minu tegelikult see tagala. Et kui keegi tuleb ütlema mulle, et kuule, et see ei ole ära lahendand, siis ma ütlen ka, et aga palun võta seletuskiri lahti, loe. Et see asi on nagu sisse toodud, üks.

Sarnaselt arhitekt EM-ile leiab ka LK, et analüütilise tõendamise juures on võtmeroll arhitektil endal. Tema hinnangul arhitekt juba täna kirjeldab seletuskirjas lahti erinevad ligipääsetavusega seotud teemad, kuid möönab, et seda ei tee mitte kõik arhitektid. LK ei ole kindel, kas täiendava eksperdi kaasamine aitaks sellele oluliselt kaasa. Pigem näeb ta analüütilises tõendamises täiendavat võimalust:

See on nagu arhitektide tegelikult pärusmaa ära lahendada see üks. Jah, ehk siis ongi see, et siis järelikult on arhitekt see, kes peab sulle tegelikult kirjutama. Et kui mina olen ise arhitekt, üks, ja kui on öeldud, et noh, et ma pean võtma siis eksperdi, kes mulle see on, ma ei saa võtta, see ongi minul lahendada ju see asi. Et mina pean nagu tegelikult

selle lahti siis kirjeldama, et näed, noh, mis tegelikult me teeme ka praegu, et kui me ei saa asja lahendada, siis me ju samamoodi tegelikult seletuskirja kirjutame sisse, et tegelikult ei ole hoonele tagatud nõuetekohane ligipääs.

LK ei ole ka kindel, kas muinsuskaitse eritingimustes ligipääsetavuse reguleerimine asja oluliselt parandaks, kuna uuringute tegemine jääks niikuinii arhitektide ülesandeks:

Muinsuskaitse ei oska elu sees seda... üldse see süsteem, et nemad eritingimusi teevad, noh, see on minu arust ka täiesti kehv asi. Et noh, kui meie kunagi tegime eritingimusi, siis meie eritingimused oligi see, et sa töötasid selle maja läbi, Sa käisid kõik ajaloo läbi ja kõik. Ma tunnen õudselt puudust sellest... et siis oli see, et sa tegid eeltöö ära, sa said selle maja nagu tausta ja kõik, et sa juba elasid sinna sisse... ja kui sa hakkasid projekteerima, sa juba teadsid, mis sul on. Noh, nüüd on see, et sa saad selle ühe A4 muinsuskaitse käest, kus on nagu põhimõtteliselt need copy-paste punktid, eks, ja mis ei anna nagu tegelikult... või on see noh, muinsuskaitse ütleb, et tee nüüd need uuringud noh, et lükkab põhimõtteliselt sellesama asja ikkagi projekteerija nagu kaela.

Samas on LK nõus, et kuigi arhitekt peab olema kõigi õigusaktidega kursis, siis alati see nii ei ole:

Et arhitekt peaks olema kursis, eks, määrustega, tema peaks projekteerimisel lähtuma sellest ja kui tema sellest lähtuda ei saa, siis peaks tema nagu ära põhjendama, miks ta ei saa. Et see, kes nagu loeb ja niimoodi, et ta saab aru, et ahah, et see lahendus ei ole tehtud, et sellel on nagu, mis taust on. Et aga nüüd on nagu jah, et ... kas kõik arhitektid on pädevad selles? Jah, ma arvan, et tegelikult ei ole.

Intervjuu käigus arutletakse ka selle üle, milline pädevus peaks olema inimesel, kes oskab pakkuda välja ligipääsetavuse lahendused ajaloolisele hoonele:

Et kui on nagu arhitektile kutse väljastamine, ja kui seal nagunii eks, komisjonis, või arhitekt nagu näitabki, et näed, ma olen selle teemaga kokku puutunud, eks, nendes, selles, selles eks, hoones. Ja siis on nagu see noh, komisjoni ees ka suudad ära tõestada, et sul on see pädevus. Et sa oled selle asjaga kursis.

LK arutleb selle üle, et kui arhitektile omistatakse näiteks seitsmes volitatud tase, siis peaks olema arhitekt juba selle teemaga kursis. Samas jõuab LK tõdemuseni, et see võiks olla ka seotud muinsuskaitse tegevusloaga ehk töödega mälestisel:

võib-olla õigem on tõesti see, et ta on selle muinsuskaitse tegevusloaga seotud kuidagi. /.../ Või on siis see, et tõesti on eraldi koolitus, mis siis annab sulle õiguse, kui sina oled selle koolituse läbinud, et siis on nagu see, et siis on sul õigus saada sellele asjale ka linnukene, eks. Aga samas see koolitus oleks, jah, õigem oleks see, et sul on see seotud ikkagi muinsuskaitse, mälestisega.

LK rõhutab seda, et koolitus peab kindlasti olema seotud mälestistega, mitte puudutama ligipääsetavust üldiselt, kuna siis on sellest ajalooliste hoonetega tegelemisel vähe kasu. Sellega nõustub ka uuringu autor.

LK peab oluliseks, et arhitektil on võimalus vajadusel konsulteerida ligipääsetavuse küsimuses asjatundjatega:

Siis peaks olema tõesti see, et sul on näiteks Puuetega Inimeste Koja juures, eks, inimene, kelle poole saad pöörduda konsulteerimise mõttes, eks. Et sa saad pöörduda ja öelda, et näed, et mul oleks vaja selle projekti puhul abi. Et kuidas ja mis nagu, et mina arvan, et see peaks olema nagu konsultatsiooni korras.

Muinsuskaitse esindaja MK sõnul on eritingimustes ligipääsetavusega üldjuhul arvestatud, kuid tunnistab, et kui ei küsita, siis eritingimused ligipääsetavust ei käsitle:

üldiselt ikkagi on see [eritingimustes] seepärast, et kui see... kui küsitakse ja on lifti vaja, siis me ikkagi arutame, kuhu see sobiks ja isegi ütleme, et noh, kui me ise ei oska seda kohta pakkuda, siis me ikkagi pakume kaks kohta välja, ja uuritakse, ja siis, kui projekti hakatakse koostama, siis konsulteeritakse uuesti, et ikka, see on nagu sisse kirjutatud üldiselt. /.../ küsitakse ikkagi koolide ja avalike hoonete puhul. Et niisuguste väiksemate objektide puhul ei küsita, ja no ütleme, ega me siis ei paku ka, kui ei küsita.

MK kinnitab, et muinsuskaitse püüab alati ligipääsetavuse teemadega arvestada, aga ta ei ole kindel, kas eritingimuste koostajatel on vastavat pädevust:

Aga kas nüüd just nii rangelt öelda, et muinsuskaitse eritingimustes... Vaat, me ei ole ka ise projekteerijad. Noh, mina olen küll arhitekt ja ma näen ka, kuhu ta võiks sobida, aga alati isegi sinna ei sobi. Aga meil teevad neid [eritingimusi] jah, ajaloolased ja need restauraatorid, ja ega meie ei peagi vist muinsuskaitse eritingimustes väga täpselt ütlema, kuhu see või teine asi peab tulema. Aga noh, meil on siamaani see ikka niimoodi, et kui on tõesti kogunemishoone, kool, teater, mis iganes muuseum, et siis küsitakse ja siis me vaatame, kuhu sobib.

Uuringu autor on nõus, et tänane eritingimuste väljastamise protseduur ei võimalda ligipääsetavust detailselt käsitleda. Samas on oluline, et eritingimuste koostaja omaks ülevaadet ligipääsetavuse nõuetest ning juhiks neile tähelepanu avalikele hoonetele eritingimuste väljastamisel, sealhulgas nende väärtuslike detailide kirjeldamisel, mida ligipääsetavuse nõuete täitmine võiks puudutada. Eritingimused peaksid suunama arhitekti otsima vajadusel alternatiivseid lahendusi ja need projekti seletuskirjas ära kirjeldama.

Mõisaomanike esindaja JK hinnangul võiks võtta eeskju muinsuskaitse eritingimustest:

ligipääsetavusele avatud kasutuses olevatele hoonetele koostatakse noh, nii-öelda ligipääsetavuse lahendus, arvestades hoone noh, niimoodi omapära ja eelkõige ehituslikku ja funktsionaalset omapära, iseärasusi või ainulaadsust või kuidas seda nimetada.

Mõisakoolide esindaja TK peab esmaseks muinsuskaitse eritingimusi, kus ligipääsetavust tuleks käsitleda ning tõmbab analüütilise tõendamise juures paralleele teostatavus- ja tasuvusanalüüsiga (TTA):

See [TTA] on tegelikult see, kust peab tulema see tasakaalupunkt välja. Kus ei ole musta-valget. Kaasa arvatud alternatiivide võrdlusega. /.../ Teostatavus-tasuvusanalüüs, tähendab, et noh, kas ta on teostatav, mis raha eest, kas ta on omanikule liigselt koormav või mitte.

Tema hinnangul on kindlasti vaja arvestada kõigi alternatiivide juures ka rahalist mõõdet. Kui alternatiivid lähevad ebaproportsionaalselt kalliks, tuleb seda tõendamisel arvestada.

Pimedate Liidu esindaja JR pakub omalt poolt välja lähenemise edukriteeriumite sõnastamise kaudu ja seostab selle analüütilise tõendamisega:

võib-olla on mõtet siin nagu välja mõelda ka mingisugustele asjadele sellised edukriteeriumid, et a la trepp peab olema, trepi algus ja lõpp peavad olema märgistatud. Ja see märgistus peab olema tajutav mitme meelega, onju. Aga me ei ütle, et sa pead panema nii palju mummusid või nii suure selle, nii mitme sentimeetrise teibi, vaid jällegi ongi see, et kui sul näiteks enne trepi algust muutub põrandakate puidust kiviks, siis see näiteks juba mingis mõttes on piisav. /.../ lifti korruse number peab olema jälle tajutav mitme meelega abil, üks ole, mitte ainult nägemismeelega abil, üks ole. See, et kas sa paned automaatsed teavitused igale poole rääkima või on sul seal tõesti töötajast liftisaatja, noh, aga tulemus on see, mis on oluline, üks ju. ... äkki see oleks natukene

avaram variant kui see, et kõik hakkavad järsku millimeetreid mõõtma. /.../ tegelikult see [analüütiline tõendamine] on seesama edu kriteeriumite osa, et lihtsalt see, et ma tänase seaduse järgi ei saa teha nii nagu seadus ütleb, aga ma tegin näete niimoodi, et kas see on okei, eks ole. Lihtsalt siis keegi peab selle ümber hindama, tähendab hindama selle adekvaatseks, eks ole.

3.2.4 Muud esilekerkinud teemad

Siin teemaplokis käsitleme põgusalt mõningaid selliseid aspekte, mida töid välja puuetega inimeste esindajad ja mis autori hinnangul väärivad eraldi esiletoomist, et ilmestada probleeme, mida võib puuetega inimestel tulla ette eelkõige ajaloolises keskkonnas. Ühtlasi on see sisendiks ettepanekute tegemisel ja juhendite väljatöötamisel. Lisaks toome ära muud olulised tähelepanekud, mis eelnevate teemaplokkide alla ühel või teisel kaalutlusel ei mahtunud.

Pimedate esindaja JR hinnangul on ligipääsetavus sageli „ära peidetud“ või raskesti avastatav, kuna seda ei osata alati ei pakkuda ega ka küsida:

Ja miks ma ei oska küsida, on kahjuks ka see, et väga paljudes kohtades on ligipääsetavus puudulik ja problemaatiline, ma juba automaatselt eeldan, et noh, niikuinii, ega seal ma ei usu, et siin midagi on.

Sageli on info edastamisel põhitähelepanu pööratud visuaalsele meelele, kuid teistele meeltele (kuulmine, kompimine jne) on tähelepanu osutatud vähem.

JR: see ligipääsetavus peaks tähendama ikkagi seda, et minul võiks ka tekkida sama või sarnane emotsioon, mis teistel, või vähemalt võiks seda püüda edasi anda ka selliste teiste meelte abil...

Juhtteede osas pakub JR välja mitu nutikat alternatiivi (seinad, vaibad jne). Alati ei pea olema juhttee täpselt selline nagu juhendites või õigusaktides kirjas on:

juhttee on minu jaoks kui nagu ka kasutaja jaoks kõige hädavajalikum igasugustes hästi suurtes, laiades, avarates ruumides. Või nagu olukordades, kus ma pean käima mingisugust kindlat teed pidi. Et kui mul on kõrval... keset koridori, mis on suhteliselt kitsas, ma võib-olla isegi ei hakkaks nagu juhtteed panema, sest et ma saan ka mööda seinu serva kõndida, seal võib-olla tuleb ära lahendada probleemi sellega, et lihtsalt seinu äärde ei panda mingisuguseid olulisi asju.

Kodulehel on nägemispuudega inimeste jaoks väga oluline tuua ära sõnaline kirjeldus selle kohta, kuidas hoonele ligi pääseb, kuhu saab autoga, kus on uks, kuidas oleks võimalik saada esimene kontakt jne.

JR: *Et noh, näiteks, ma läksin [nimetab vanalinnas paikneva riigiasutuse nime] koosolekule taksoga. Taksojuht ütles, et nüüd oleme kohal, õige aadress on... läksin, uks oli lukus, tükk aega seal koputasin ja vajutasin kõiki nuppe... siis tuli mingi kuri tädi ja ütles, et hoovist saab sisse ju. Aga seda infot, et hoovist sisse saab, ei olnud mitte kuskile nagu kirjutatud.*

Ajaloolistes hoonetes on pimedal inimesel sageli isegi lihtsam liikuda, kuna ruumid on suhteliselt kitsad ja neis on mugavam orienteeruda. Samas võib ajaloolises hoones varitseda erinevaid ohtusid, millega pime inimene ei oska arvestada.

JR: *ajaloolises hoones eeldadki rohkem selliseid ohtusid, et järsku tuleb mingi aste, järsku tuleb mingisugune... ei pruugi isegi uks olla, aga lihtsalt seinast ulatub mingi, ma ei tea, kivi välja, noh, igasuguseid asju tehakse või on. Et just selline nagu takistuste pool, mis võib olla probleemiks.*

JR sõnul tuleks puudega inimest alati eelnevalt teavitada (sealhulgas kodulehel) võimalikest probleemidest või ohtudest. See aitab inimesel ebamugavustega arvestada ja ennast selleks eelnevalt häälestada:

kui sa inimest hoiatad, siis esiteks, ta oskab seda ette näha, ta oskab sellega arvestada enda erivajadustest lähtuvalt. Ja noh, puhtalt juba kas või see, et siis ta võib-olla ei ole nii pahane, kui pärast midagi juhtub. Ja ettevõtte saab öelda, et me ju hoiatasime või et me ütlesime ju.

Õues liikumisel ei pea alati kasutama traditsioonilisi taktiliseid teekatteid, vaid selleks on väga palju erinevaid võimalusi, kuidas pimedal inimesel aidata õiget teerada valida. Oluline on sellest kodulehel teavitada.

JR: *õues liikumisel õpetatakse tegelikult inimestele, kes ei näe, liikumisel ikkagi järgima näiteks teeserva, et kruusatee ja mingisuguse mururiba... muru sellist joont, üleminekujoont, järgid seda, ja see viib sind siis näiteks trepini. Aga ma pean teadma seda, muidu ma arvan, et ma lähen valesse kohta. ... Ja sellepärast on seda hea ette teada, ette rääkida enne. /.../ miks on soovitatud igal pool krobelist näiteks juhtteed,*

sest tee üldiselt on sile. Aga kui meil tee on krobeline, siis teeme sileda juhttee, väga lihtne.

Vaegnägijate jaoks on olulised selged kirjatähed ja kontrastsus. Siin ei ole väga palju vahet, kas valged tähed on tumedal põhjal või tumedad tähed valgel põhjal, kui eesmärk saab täidetud.

JR: miks pimedad loevad valgeid tähti paremini, sellepärast et see tekitab kontrasti tumeda põhjaga, onju. Oi, aga meil on põhi hele. Aga teeme siis hästi tumedad tähed, lihtne onju.

Ligipääsetavuse Foorumi esindaja VU käest küsiti intervjuus, kas ja kuidas ta kogub eelnevalt informatsiooni hoone ligipääsetavuse kohta:

Aga kui ma niimoodi kodust hakkam endale plaane paika panema, siis ma kindlasti vaatan nende kodulehte. Siis vaatan LIPS-i [Ligipääsetavuse Infosüsteemi]⁸⁰, kas seal on... näiteks Tallinnas on palju hooneid. Olen ka helistanud. /.../ üks infoallikas on veel, on Google'i tänavavaated. See on väga hea infoallikas, mulle meeldib see. ... kusjuures ma kontrollin üle, vaatan, kui ikka 2011 on, siis peaks ikka veel lisaks kuskilt uurima, seda küll. Aga kui 2021 on, siis peaks ikka jutt õige olema, pilt õige olema.

Tema sõnul määrab aja veetmise pikkus ära selle, kui põhjalikku eeltööd peab enne tegema: „kui ikkagi teatrisse lähen ja ma ei tea selle olukorda, siis ikkagi küsin üle“.

Ta toob välja ka probleemid kruusa- ja killustikukattega teede osas. Halvimal juhul võib selle tõttu jääda mõni koht küllastamata, kuna tooli rattad vajuvad kruusa sisse ning tooli ja käed saavad tolmuks. Ühe tuntud ajaloolise objekti küllastamist kirjeldas intervjuueeritav järgmiselt:

Mina jäin... mina vaatasin eemalt ja teised käisid seal sees ära, mina ei hakanud seal läbi... ma teadsin, mis ma olen pärast üleni... kõik mu hoorattad ja kõik need oleks kuradima seda killustiku tolmu täis, ja see on paha. Loobusingi täiesti sellest... teised käisid sees ära.

Juhul, kui trepitõstukid, liftid ja muud tehnilised lahendused töötavad võtmega, kaardiga või puldiga, unustatakse neid sageli pakkumast, või ei oska kasutajad neid sisenemisel infolauast küsida.

⁸⁰ LIPS ehk Tallinna Ligipääsetavuse Infosüsteem annab kompaktse ülevaate ligipääsuvõimalustest erinevatele Tallinnas paiknevatele hoonetele. Teiste seas leiab infot ka mitmete ajalooliste hoonete kohta. LIPS annab ülevaate võimalustest, kuid ei hinda vastavust nõuetele. <https://lips.tallinn.ee/est/> (vaadatud 01.VIII 2022)

VU: *nad ei andnud pulti kaasa ja siis ei saanud sinna sellesse kirikusse sinna alla. Tal peab olema pult kaasas, siis saab selle tõstukiga sõita. No niisugune tööõnnetus. Ma lõin käega, kuna ma olen seal kirikus käinud.*

Trepitõstukite asemel soovivad liikumispuudega inimesed kasutada pigem lifti või invatõstukit. Kui ratastoolikasutajal tuleb leppida trepitõstuki kui paratamatusega, siis teiste abivahendite kasutajad sageli püüavad hakkama saada muul moel, mis võib tuua kaasa õnnetusi.

VU: *trepitõstuk on selles mõttes ikkagi halb, seda lapatakse ainult siis välja, kui tõesti ei saa. Ikka hakkavad lapsevankrit üles tõstma, keegi ei hakka seda lahti lappama lapsevankri jaoks. Ja siis see kõndija tuleb... selle proteesiga kõndija jaoks ei hakka seda lahti lappama... ta hakkab ronima, siis ta kukub. Et seal peab ikka viimane lahendus olema, et seda trepitõstukit panna.*

VU sõnul tunnevad ka puudega inimesed ennast sageli täiesti tervete normaalsete inimestena, kuigi mõned tegevused on neil raskendatud. Tema sõnul on kõik kinni mõtlemises:

Ma olen nagu iseseisev ja põhiline on see mõtteviis. See on seesama, et vanglas saab ka ennast vabana tunda ja vabaduses saab ennast vangina tunda. See on ikka ajudes kinni.

Üldjuhul saavad puudega inimesed päris hästi hakkama. Aktiivne eluhoiak, ligipääsetav kodu ja sobivad abivahendid on need, mida VU sõnul kõige enam vaja läheb:

Kui mul kodu on juba ligipääsetavaks tehtud, siis inimene saabki rohkem ise väljas käia. Kui tal on tehnoloogiat, tal on abivahendid olemas. Polegi enam abistajat väga vajagi. Tulebki tunde hoopis vähem, riigile odavam. /.../ Aktiivne inimene on riigile odavam, tuleb võimalikult aktiivseks lasta tal teha, anda talle kätte õng ning las ta püüab.

Paar olulist mõtet toob autor välja ka intervjuust arhitekt EM-iga, mis väärksid eraldi esiletoomist. Üks päris oluline mõte, millest ligipääsetavuse kontekstis on teenimatult vähe räägitud, toob täiendava mõõtmena sisse sotsiaalse enesemääratlemise koht:

põhimõtteliselt seal on nagu hästi oluline, nagu teada, et kuskohas siis toimub see selline sotsiaalne kui selline enesemääratlemine või promineerimine või et kas see on selle trepi peal, sisenedes või on see kuluaarides, kui me oleme juba sisenenud ja kui seal on kahe vaatus vaheaeg, üks ole. Et kui see, kui see on, see protsessioon toimub juba nagu sisenedes, et kui vaadatakse, kes mis kleidiga tuli, kes tuli armukesega või abikaasaga, kõik see, siis me peaksime eeldama, et olenemata oma võimetest kõik saavad kasutada seda platvormi võrdselt.

Uuringu autori jaoks on see väga oluline aspekt, mida tuleks arvestada, kui kaalumisel on alternatiivsed võimalused hoonesse sisenemiseks. Kui tegemist on hoonega, kus toimuvad olulised kultuurisündmused ja vastuvõttud, siis tuleb ligipääsetavuse lahendustes ka seda arvestada. Pidulikule vastuvõtule kutsutud ratastoolikasutaja ei peaks sisenema tagaukse kaudu, vaid tal peaks olema võimalus sotsiaalseks suhtlemiseks võrdsetel alustel. Kui tegemist on büroohoone või muuseumiga, siis saab valikutes olla vabam.

Oluline on ka see mõte, et kui me tahame, et meie kultuuriruum jagaks sarnaseid väärtusi, tuleks lapsi juba maast madalast õpetada probleeme nägema, ülesandeid püstitama ja neid lahendama. EM hinnangul on tegemist pikaajalise, aga väga olulise protsessiga:

kui õpetada juba lasteaia lapsi märkama, et siin on äärekivi nii kõrge, et siin on raske peale saada, talle jääb see meelde ja tulevikus ükskõik mis valdkonna ta valib, ta ise selliseid ruumiotsuseid nagu tõenäoliselt intuitiivset juba enam ei langeta, sest ta on kogenud, õpetatud märkama ja kogenud, mis see tähendab tegelikult.

Eespool on juba käinud läbi idee kompetentsikeskusest, see ettepanek sisaldub ka rakkerühma aruannetes. EM näeb selles võimalust nõustada ja toetada analüütilist lähenemist objektipõhiselt. Ühtlasi aitaks see jagada ressursi, kuna kõik riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutused ei ole võimelised mehitama ennast kõigi valdkondade spetsialistidega. Alustuseks oleks juba abi sellestki, kui ühte kultuuriruumi kokku tullakse:

kui need inimesed, kes selle ruumiloomega ja ehitatud keskkonna loomisega tegelevad, et kui nemad alguses suudavad ühte nagu sellisesse kultuuriruumi kokku tulla ja üksteisest piisavalt hästi aru saada, mis on eri valdkondade eesmärgid ja vajadused ja kuidas neid oleks võimalik siis kombineerida, selle asemel, et neid üksteise vastu mängida, siis see oleks juba suur samm edasi.

EM toob välja ka selle, et riiklikud toetused muinsuskaitse all olevatele objektidele võiksid muu hulgas katta ka investeeringuid ajaloolise hoone ligipääsetavusse:

muinsuskaitse riiklikud toetused muinsuskaitsele objektidele võiksid ka ligipääsetavuse tagamist katta muuhulgas, kuna see kaudselt on muinsuste säilimise seisukohast tegelikult üsna oluline. /.../ kaudselt ma tõstan selle hoone renomeed, kasutatavust. Ligipääsetavusega tõenäoliselt pikeneb sellega siis ka tema selline... hoonete puhul võib sellist terminit kasutada, siis tervelt elatud eluaastad.

Eelneva mõttega haakub ka muinsuskaitse esindaja MK arvamus, kes küll ei ole nõus, et täna jagatavast ja peamiselt avariitoetusteks kuluvast summast oleks võimalik teha väljamakseid ligipääsetavuse parandamiseks, kuid kui selline meede ja võimalused oleksid, siis võiks seda teha:

kui tuleks selline meede, kui tehakse sellised ettekirjutused, et arhitektuurimälestistele peab olema hea ligipääs, siis peaks olema, et anname lifti jaoks raha ja projekteerimiseks.

4 Arutelu ja ettepanekud

Uuringu eesmärk oli välja selgitada, milliseid probleeme esineb ligipääsetavuse tagamisel ajaloolistes hoonetes, millised on võimalused nende probleemide vältimiseks või mõjude vähendamiseks ning saada erinevate osapoolte hinnang ligipääsetavuse olukorrale Eestis. Eesmärgi täitmiseks analüüsis autor 14 hoones läbi viidud ligipääsetavuse hindamise tulemusi, mis andis küllaltki laiapõhjalise ülevaate ligipääsetavuse nõuete täitmise kohta ajaloolistes hoonetes. Kõik paikvaatlused on uuringu autori poolt viidud läbi ajavahemikus 2020-2022 erinevais Eesti paigus. Lisaks viis autor läbi poolstruktureeritud intervjuud erinevate valdkondade ja sihtgruppide esindajatega, et saada teada, millised probleemid tõusevad esile nii arhitekti, riigiameti esindaja, omaniku kui puudega inimese vaatenurgast ning milliseid võimalikke lahendusi nendele probleemidele nähakse. Täpsema ülevaate paikvaatluste ja intervjuude tulemuste kohta leiab 3. peatükist „Tulemused ja järeldused“.

Saadud tulemuste põhjal püüab autor järgnevalt tuua välja olulisemad probleemkohad ning sõnastada ettepanekud ajalooliste hoonete ligipääsetavuse käsitlemiseks ja õiguslike regulatsioonide kohandamiseks, mis arvestaksid ajalooliste hoonete eripäraga. Seega on uuringu rakenduslikuks väärtuseks mõningase sisendi andmine valdkonna arendamise, õigusloomesse ning juhendmaterjalidesse. Viimane oleks abiks nii omanikule, tööde teostajale kui ka lihtsalt inimesele, kes tunneb huvi ajaloolise keskkonna ligipääsetavuse vastu.

Olgu siinkohal lisatud, et kõiki intervjuudes puudutatud probleeme ei võimalda magistritöö maht käsitleda. Autor on teinud teemadest oma selektsiooni ning käsitleb neist olulisemaid, mis tema hinnangul võiksid kõnetada ühiskonda ja loodetavasti ka kõiki neid, kes seda uuringut loevad.

4.1. Üldised tähelepanekud ja soovitused ajalooliste hoonete ligipääsetavuse käsitlemisel ja valdkonna arendamisel

Selles alajaotuses käsitleb autor peamiselt intervjuudest kõlama jäänud mõtteid, seob neid paikvaatluste käigus omandatud kogemusega ning teeb nende põhjal üldistusi. Selleks, et teha ligipääsetavusega seonduvaid otsuseid ajaloolistes hoonetes, on vaja arvestada väga paljude teguritega. Tuleb leida nii-öelda tasakaalupunkt, mis arvestab nii hoone kasutajate vajadustega kui ka arhitektuuriliste ja muinsuskaitseliste piirangutega. Autor pakub siinkohal välja 12

kriteeriumit (vt ill. 3), mis erinevate märksõnade ja mõttearenduste kaudu pikkamööda koorusid välja intervjuudest ja paikvaatlustest ning mis võiksid aidata kaasa tasakaalupunkti leidmisel.

Samas ei pretendeeri autor selle mudeli täiuslikkusele ning on üsna veendunud, et iga mälestis ja ajalooline hoone on oma ajaloolt, arhitektuurilt ja teistelt omadustelt täiesti ainulaadne, mistõttu ka ühtset metoodikat on väga keeruline, kui mitte võimatu, rakendada. Põhjendatud juhtudel võib lisada kriteeriumitele kaalud, mis avardaksid selle mudeli kasutusvõimalusi veelgi.

1. Arhitektuuriline väärtus

Igal ajaloolisel hoonel on rääkida oma lugu, neil on oma arhitektuuriline identiteet, millele viitab intervjuus ka arhitekt Endrik Mänd. Ligipääsetavuse võimaluste loomisel ajaloolises hoones tuleb veenduda, et see tegevus ei kahjusta hoone arhitektuurilist identiteeti ega ajaloolist väärtust. Väärtused omistavad hoonetele aga inimesed. Seega on ka mälestiste puhul tegemist sotsiokultuurilise konstruktsiooniga. See on põhjus, miks mälestistest rääkides tuleb vaadata selle taga olevat inimest. Nii saame ajaloolist ruumi vaadelda korraga nii füüsilise kui sotsiaalse ruumina. Ilma kasutusväärtuseta võib avalik ruum kergesti kaotada ka oma kultuuriväärtuse. Pärandi kui sotsiokultuurilise konstruktsiooni käsitus ei näe pärandit loomulikult olemasoleva, universaalse ja igavikulise nähtusena, vaid millegi sellisena, mida inimesed pidevalt loovad ja kujundavad.⁸¹ Kui me omistame (arhitektuuri)pärandile museaali staatuse, kuid ei suuda leida talle kasutust, on selline pärand määratud kaduma. Seega, nii paradoksaalne, kui see ka ei ole, peab iga hoone oma eksistentsi õigustamiseks kohanema ajastu nõuetega, sealhulgas ligipääsetavuse nõuetega.

Ajaloolises hoones tuleb sageli ette, et põhjus, miks seda hoonet lähedalt ja kaugemalt vaatama tullakse, on ühtlasi ligipääsetavust takistavaks teguriks. See käib ennekõike selliste hoonete kohta, kus tegutsevad muuseumid või eksponeeritakse keskaegseid või veelgi vanemaid kihistusi (näiteks linnused, hiliskeskaegsed elamud, kirikud jms). Siis võib juhtuda, et kõrged raidkivist uksepakud, kitsad ja madalad ukseavad, kõrged ja kulunud trepiastmed või ebaühtlane kivisillutus on oluliseks ekspositsiooni osaks, kus nende roll on rääkida selle hoone lugu, mille vaikivateks tunnistajateks on nad kümnete inim põlvkondade kestel olnud. Nende eemaldamine oleks mälestise tervikliku säilitamise ja kohaliku kultuuriloo seisukohalt äärmiselt kahetsusväärne ega läheks kokku muinsuskaitse aluspõhimõtete ega tänaste

⁸¹ K. Kõna, Milleks meile pärand? – Researchgate, 2014, https://www.researchgate.net/publication/304346818_MILLEKS_MEILE_PARAND (vaadatud 30.VII 2022)

väärtushinnangutega. Selliste olukordade lahendamisel tuleb kaaluda läbi kõik alternatiivid ning võimalusel eelistada selliseid, mis mälestist kõige vähem võiksid kahjustada. Näiteks tuleb otsida alternatiivseid juurdepääsuteid, kasutada teisaldatavaid kaldteid või rampe, paigaldada täiendavaid hoiatussilte, ümbersuunavaid viitasid jne. Selliste olukordade puhul on mõistlik alati täiendavalt põhjendada (nii kodulehel kui ekspositsioonis), miks selle koha peal on ligipääsetavus takistatud ja pakkuda välja alternatiivsed võimalused liikumiseks. Üldjuhul inimesed siis mõistavad, et väärtuslikke detaile tuleb säilitada nende algses asupaigas ning ei tee väikesest, kuid põhjendatud ebamugavusest endale probleemi. Arhitektuurilise väärtuse kriteerium on ajaloolise hoone juures tehtavate kohanduste juures kõige olulisem.

2. Sekkumise iseloom

Ajalooliste hoonete ligipääsetavuse käsitlemisel on oluline teha vahet evolutsioonilisel lähenemisel ja revolutsioonilisel lähenemisel. Kui mingi protsess on läbinud normaalsed arenguetapid ning läbi paljude väiksemate kohanduste jõudnud tänasesse päeva (üleminek küünlavalguselt hõõgpirnide (või LED valgustite) kasutamisele, hüpokaustahjudelt moodsamatele kütelahendustele jne), siis on need kohandused muutunud lahutamatuks osaks selle hoone identiteedist ning kõnelevad hoone ajaloost, omaniku uuendusmeelsusest, välismaareisidelt kaasa toodud teadmistest jne.

Kui hoone loomulik areng on aga katkenud riigistamise, sõdade, hülgamise vms. tagajärjel, või on hoonet käsitletud aastakümneid museaalina, võib igal sekkumisel olla revolutsiooniline iseloom. Võime olla üsna kindlad, et kui rüütlimõisaid ei oleks noore Eesti Vabariigi poolt 1919. aastal riigistatud ning need oleksid saanud olla toleaegete perekondade käes tänaseni, oleksid liftid, tõstukid ja muud tehnilised lahendused leidnud evolutsioonilisel teel koha enamikesse neist hoonetest. Nii nagu võisteldi omavahel parima põllumajandustehnika soetamisel, moodsa viinavabriku sisseseade hankimisel või moderniseeritud tootmishoonete rajamises, nii tekkisid mõisatesse esimesed autod, veeti esimesed telefoniliinid ning tõenäoliselt oleks paigaldatud ka esimesed liftid. Toiduliftid olid selleks ajaks juba paljudes hoonetes olemas. Sellisel juhul oleks see osa tänasest autentsest mõisapärandist. Sekkumine juhul, kui ligi sajandi jooksul ei ole hoonet järjepidevalt hooldatud ja arendatud, on igal juhul revolutsiooniline ning eeldab põhjalikku eeltööd ja pieteeditunnet. Mida jõuliem on sekkumise iseloom, seda olulisemat kaalu kriteerium omab.

3. Materjali vanus

Kust tõmmata piir, millal võib sekkuda julgemalt, millal aga peaks tõstma esikohale väärtusliku detaili säilitamise muutmata kujul? Arhitekt Elo Sova nimetab selleks ajaloolist substantsi ehk materjali vanust. On selge, et keskaegse ja vanema kihistusega tuleb ringi käia ülimalt ettevaatlikult, sest teda on säilinud vähe. Iga võlvi läbimine ja iga ukseava suuremaks lõhkumine hävitab arvestatava osa sellest materjalist, mida on tänaseni vähe säilinud. Ka oskuslik rekonstruktsioon või ümberpaigutamine teise kohta on poolik lahendus, sest originaal on hävitatud ja tagasi teda tema autentsel kujul ja algses asupaigas enam kunagi ei saa. Küll võib julgemalt käia ringi hilisemate kihistustega, mida on säilinud rohkem. Sellisel juhul tuleb hinnata, kui palju on säilinud ka mujal sarnast materjali ja sarnast arhitektuuri (sealhulgas materjalikäsitlust, näiteid erinevatest tövõtetest, tuntud meistri käekirjast jne) ning seejärel langetada kaalutletud otsus selle kohta, kas sekkumine on võimalik. Autori hinnangul on materjali vanuseväärtus otsuste tegemisel üks olulisemaid kriteeriume.

4. Hoone funktsioon

Alati peame vaatama otsa ka hoone funktsioonile ehk sellele, milleks seda hoonet kasutatakse või milleks teda on võimalik tulevikus kasutada. Eelkõige puudutab see neid ajalooliseid hooneid, kus pakutakse sotsiaal-, tervishoiu- ja haridusteenuseid. Nendes hoonetes eeldame, et uksepakud, avade laiused, kalded jms. vastaksid miinimumnõuetele, mis võimaldavad teenust osutada. Mõnikord tuleb kaaluda funktsiooni muutmist, kui vajaduspõhiseid nõudeid ei ole võimalik saavutada, näiteks tulenevalt teenuse osutamise standardist, tegevuslubade väljastamise tingimustest jne. On ka hooneid, mille ainus funktsioon ongi olla säilitatud muuseumieksponaadina (näiteks vabaõhumuuseumis), kuid selliseid hooneid ei ole palju ja nende ülalpidamine on jõukohane vähestele.

Seega, enamuse hoonete jaoks on funktsiooni omamine eksistentsiaalselt tähtis. Kui funktsioon kaob ja uut funktsiooni on hoonele keeruline või lausa võimatu leida, muutub väärtuslik hoone väga kiiresti mahajäetud hooneks ning on määratud kadumisele. Seetõttu ei tohi funktsiooni täitmist piirata liiga detailsed nõuded, millele juhtis intervjuus tähelepanu ka jurist Juta Saarevet. Kui nõuded ei kannu funktsioonist tulenevat eesmärki, siis nad ei taga tingimata head ligipääsetavust. Seetõttu peab ajalooliste hoonete puhul jälgima, et täiendavate nõudmiste seadmine ei tooks tingimata kaasa teenuse kadumist ja hoone hääbumist. Mõnikord käib selline hoone mitu korda käest kätte, kuid õiget funktsiooni talle enam ei leita. Autori arvates loobuvad liiga kergekäeliselt ajalooliste hoonete kasutamisest ka riik ja kohalikud omavalitsused, lükates

vastutuse ajalooliste hoonete edasise saatuse eest erasektorile. Kui erasektor lähtub valikute tegemisel suuresti majanduslikust efektiivsusest ja turukonkurentsist, siis avalik sektor peab näitama eeskjuju selles, et kultuuripärand oleks hoitud. Hoone funktsiooni kriteerium on eriti oluline situatsioonides, kus ajalooline hoone võib ilma kohanduste tegemiseta langeda kasutusest välja ja hävineda.

5. Majanduslik tasuvus

Majanduslik tasuvus ja rahaline mõõde tulevad sisse erinevatest intervjuudest. Kui ühelt poolt viitab Õiguskantsleri Kantselei esindaja Juta Saarevet sellele, et avalikes hoonetes ei saa hoida funktsioone, mida avaliku raha eest seal olla ei saa, siis teiselt poolt viitab erasektori kuludele ja tasuvuspunktile mõisakoolide esindaja Tõnu Kiviloo, kelle sõnul on ettevõtete valulävi sealmaal, kus iga ettekirjutus võib tähendada ettevõtte sulgemist. Ta viitab teostatavus- ja tasuvusanalüüsile, mida sageli nõutakse investeringuprojektide finantseerimistaotluste esitamisel ja mis peavad andma vastuse küsimustele, kas projekt on sotsiaalmajanduslikult tasuv, efektiivselt teostatav ja majanduslikult tasuv. Lisaks toob mõisakoolide esindaja välja selle, et erasektori rahal, avaliku sektori rahal ja toetusrahal on erinev hind.

Uuringu autori hinnangul on nii majandusliku tasuvuspunkti kui ka raha väärtusega arvestamine olulisteks teguriteks, mida tuleks nõuete kehtestamisel või nende täitmise kontrollimisel arvestada. Oluline on vaadata, kas ligipäätavuse tagamise tehtud investeering ennast ettevõtja jaoks ära tasub ehk et kas ta on mõistlik ja proportsionaalne. Kui nõuetega vastavusse viimisest odavam on selles piirkonnas teenuse lõpetamine, tuleb otsida võimalusi, mis aitaksid nii ajaloolist hoonet kui ka pakutavat teenust käigus hoida. Näha tuleks ette toetusmeetmed ligipäätavusele, mis arvestaksid ka ajalooliste hoonetega. Autori hinnangul tuleks vaadata üle mälestiste toetamise kriteeriumid Muinsuskaitseameti tähtjalises taotlusvoorus või näha ette täiendav meede mälestiste ligipäätavuse parandamiseks, mis ühelt poolt motiveeriks ettevõtjaid ja teiselt poolt aitaks pikendada mälestise kasulikku eluiga.

Siinkohal tuleb hinnata ka seda, millal nõue muutub ettevõtja jaoks liigselt koormavaks ehk ebaproportsionaalseks. Oleks ebaproportsionaalne nõuda täielikku ligipäätavust näiteks unustatud mõisate mängu või avatud talude päeva osalistelt, kuna tegemist ei ole tüüpilise avalikkusele suunatud teenuse pakkumisega, vaid pigem võimalusega tutvuda selliste paikadega, kuhu igapäevaselt ei pääse. Ka harva korraldatavad kultuurisündmused võiksid kuuluda erandite alla. Sageli on autor olnud silmitsi dilemmaga, kas nõuda maakohas paiknevalt toidupoelt, juuksuriteenuselt või turismitalult ligipäätavuse nõuete täitmist, kui see

võib tuua kaasa teenuse kadumise sellest piirkonnast. Seetõttu on majandusliku tasuvuse ja proportsionaalsuse põhimõttega arvestamine kaalutusotsuse tegemisel olulisel kohal.

6. Väärikuse tagamine

Ühiskonnas valitseb võrdlemisi suur konsensus selles, et kõigil ühiskonna liikmetel on ühesugused õigused osaleda tegevustes, mis toimuvad avalikus ruumis. Ometigi kohtab peaaegu kõikjal meie ümber ligipääsmatut linnaruumi või teenust, mis ei arvesta inimeste individuaalsete vajadustega. Kui mõnel puhul võibki väita, et tegemist on hoolimatu ja ükskõikse suhtumisega, siis hoopis sagedamini on tegemist lihtsalt teadmatusega. Nagu viitab intervjuus mõisaühenduste esindaja Jaanus Kiili, siis võime kõik ühel hetkel jalutuks jääda, ratastooli sattuda ning alles siis saame aru, mida see tähendab. Sõltumata sellest, kas inimene on eakas, kas tal on kaasasündinud või elu jooksul omandatud puue, tahab igaüks säilitada oma väarikuse. See tähendab muuhulgas seda, et inimene tahab võimalikult paljude asjadega ise hakkama saada, ilma et peaks selleks kellegi abi paluma. Olgu see siis teatri, kohviku ja kunstinäituse või hoopis perearsti ja juuksuri külastamine, kuid kõigi nende tegevuste juures on olulisel kohal, et inimene ei peaks ennast mõnes situatsioonis tundma ebamugavalt.

Eelnevaga haakub hästi ka sotsiaalse enesemääratlemise teema, mille tõi sisse arhitekt Endrik Mänd. Tema sõnul on arhitektuuris oluline see asukoht, kus leiab aset sotsiaalne enesemääratlemine ehk see, kus ja kuidas inimene saab suhestuda ümbritseva keskkonna ja teiste inimestega. Kui tegemist on hoonega, kus toimuvad olulised kultuurisündmused ja vastuvõttud, siis tuleb ligipääsetavuse lahendustes sellega arvestada. Pidulikule vastuvõtule kutsutud ratastoolikasutaja ei peaks sisenema tagaukse kaudu, vaid tal peaks olema võimalus sotsiaalseks suhtlemiseks teistega võrdsetel tingimustel. Kui tegemist on büroohoone või muuseumiga, siis saab valikutes olla vabam.

Mitmes intervjuus mainiti ka seda, et puudega inimene ei taha tekitada liigset tüli. Sisepääsul olev statsionaarne kaldtee on alati parem sellest valikust, mis sunnib otsima kedagi, kes aitaks teisaldatavate relsside paigaldamisel ja ratastooli turvamisel. Seetõttu on väarikuse ja iseseisvuse tagamine oluline aspekt, millega hoone ligipääsetavuse tagamisel arvestada.

7. Võrdse kogemuse tagamine

Pimedate Liidu esindaja Jakob Rosin tõi intervjuus välja, et puudega inimese jaoks on hästi olulisel kohal võrdse kogemuse saamine. Puuduseks on see, et sageli on suunatud kogu informatsioon ainult nägijatele, kuigi on veel terve rida võimalusi info edastamiseks. Sama

puudutab ka kuulmispuudega inimesi. Seetõttu on oluline, et igasugune keskkond ja edasiantav informatsioon oleksid tajutavad enam kui ühe meele abil. Klassikaliselt on eristatud viit meelt: nägemine, kuulmine, kompimine, haistmine ja maitsmine. Seega on info edastamiseks võimalusi rohkem, kuid see eeldab sisekujundajatelt, arhitektidelt või näituse kuraatoritelt suuremat loomingulist lähenemist.

Jakob Rosin viitab ka sellele, et võrdse kogemuse peaks saama võimalikult samaaegselt. Ehk et samaaegselt kui teised näevad, tahaks pime inimene kuulata ja kompida ning liikumispuudega inimene näha ja kuulda. Võimalik, et teatud olukordades saab kasutada ära ka haistmis- ja maitsmismeelt ning temperatuuritaju, et saada võimalikult terviklik ülevaade asjast. Võrdse kogemuse tagamise kriteerium puudutab ligipääsetavuse otsuseid niipalju, et kui tegemist on ajaloolise hoonega, mille kasutamine on piiratud või mõne puudeliigi korral ka ohtlik, siis tuleb kaaluda, kas seda hoonet saab muul moel eksponeerida või teenust muul moel osutada, et oleks siiski võrdne kogemus parimal võimalikul moel saavutatud. On võimalik kasutada mudeldamist, makette, virtuaalreaalsust, helisid jne.

8. Alternatiivide olemasolu

Mitmest intervjuust käis läbi see, et ligipääsetavuse osas võiks teha mööndusi juhul, kui: (A) tagatud on alternatiivne ligipääsuvõimalus või (B) läheduses on alternatiivne, sarnast teenust pakkuv koht. Näiteks Ligipääsetavuse Foorumi esindaja Villu Urban tõi ära selle, et kui ta ratastooliga igale poole ei pääse, aga kusagil selles hoones või selle koha läheduses on mõni teine koht, mida ta saab külastada, siis ei loe ta seda väga suureks puuduseks. Siiski ei tähenda see seda, et nõuete täitmisel peaks tegema automaatselt järeleandmisi. Pigem puudutab see olukordi, kui on vaja teha valik, kas ligipääsetavuse tagamisega saavad kahjustada ajaloolise hoone väärtuslikud detailid või tuleb loobuda teenuse pakkumisest. Siis võiks alternatiivide olemasolu arvestada leevendava asjaoluna. Mõisakoolide esindaja Tõnu Kiviloo tõi näite Harjumaal asuvast mõisakoolist, mille läheduses on olemas värskest valminud ja ligipääsetavuse nõuetele vastavad põhikool ja riigigümnaasium, mis loovad kõik võimalused liikumis-, nägemis- või kuulmispuudega lapsele hea hariduse omandamiseks. Sellisel juhul leiab ka uuringu autor, et mööndused on võimalikud. Seega tuleks iga kaalumisosuse puhul vaadata, kas ja millised on alternatiivid ning kaaluda sekkuvate ligipääsetavuse lahenduste üle otsustamisel ka alternatiivide võimalusi.

9. Mõistlikkus

Mõistlikkus on selline põhimõte, millele viidatakse intervjuudes kõige enam. Tegemist on kõikehõlmava määratlusega, mis haarab endasse väga palju erinevaid tähendusi. Näiteks viitab mõisaomanike esindaja Jaanus Kiili ka mõistuspärasusele ja tervele mõistusele. Õiguskantsleri Kantselei esindaja Juta Saarevetiga oli juttu talupojamõistusest. Enamasti seostatakse viimast eluterve ja ratsionaalse tarkusena, mis peaks andma vastuse küsimusele „miks mingid asjad on just nii ja mitte teisiti?“. Kui sellele küsimusele vastata ei oska, siis suure tõenäosusega pole asi mõistlik. Jaanus Kiili ütleb, et kui terve mõistus kaldub ühele või teisele poole, siis tulevad automaatselt konfliktid. Kui terve mõistus on alles, siis probleeme ei teki. Seega peavad mõistlikud asjad olema vajalikud ega tohi kaasa tuua mittesoovitavaid tagajärgi. Mõistlik ei ole näiteks pikendada trepikäsi käiguteele, kuna selle otsa võib ennast vigastada. Mõistlik ei ole paigaldada trepipõskesid, kui on leitud muu lahendus, mis takistab abivahendi libisemise üle serva. Mõistlik ei ole ka nõuda selliseid tehnilisi lahendusi, mida turg ja maaletoojad ei paku, vaid selliseid, mis on juba kasutusel erinevates arenenud riikides. Seega paigutab autor mõistlikkuse kriteeriumi ligipääsetavuse valikute üle otsustamisel olulisele kohale.

10. Eesmärgipärasus

Iga tegevuse jaoks leidub eesmärk. Antud kontekstis on eesmärgiks parem ligipääsetavus ajaloolistele hoonetele, kus pakutakse avalikkusele suunatud teenuseid. Milleks seda vaja on? Seda on vaja selleks, et kõik inimesed, nende hulgas lapsed, eakad ja puudega inimesed saaksid tunda ennast täisväärtuslike ühiskonna liikmetena ja saada osa kõikidest selle ühiskonna poolt pakutavatest hüvedest ehk teenustest. Milleks on vaja teenustele ligi pääseda? Tõttöelda on terve rida selliseid spetsiifilisi teenuseid, mille järele ei pruugi vajadust võib-olla kunagi tekkida. Aga on rida eluks vajalikke teenuseid, nende seas arstiabi, kooliharidus, sotsiaalhoolekanne, kaubandus, toitlustus, meelelahutus, ühistransport jne, mis on nii tavapärased, et me isegi ei oska oma elu ilma nendeta ette kujutada. Sama olulised on need ka puudega inimesele. Ligipääsetavuse Foorumi esindaja Villu Urban ütleb intervjuus, et aktiivne inimene on riigile odavam. Samale asjale viitab ka ligipääsetavuse rakkerühma lõpparuanne, mis ütleb, et mida paremini on rahvastiku vananedes võimalik tagada vanemaealiste pikaajalist aktiivsust toetav keskkond ühiskonnas ja tööturul, seda edukam on ka majandus. Vastasel juhul kasvavad riigi kulud ligipääsmatu ühiskonna kompenseerimisel, sest tagatud ei ole inimeste võrdne ligipääs ja võimalus ühiskonnaelust osa võtta.⁸² Seega on eesmärgipärasuse mõju

⁸² Ligipääsetavuse rakkerühma lõpparuanne. - Riigikantselei, <https://www.riigikantselei.ee/ligipaasetavus> (vaadatud 31.VII.2022).

ligipääsetavuse valikute üle otsustamisel oluline kriteerium, mis peab võtma arvesse, et mida parem on ligipääsetavus, seda vähem peame rakendama muid kompensatsioonimehhanisme, mis peavad tasakaalustama halvasti ligipääsetavat keskkonda.

11. Sihtrühma suurus ja iseloom, mõju ulatus

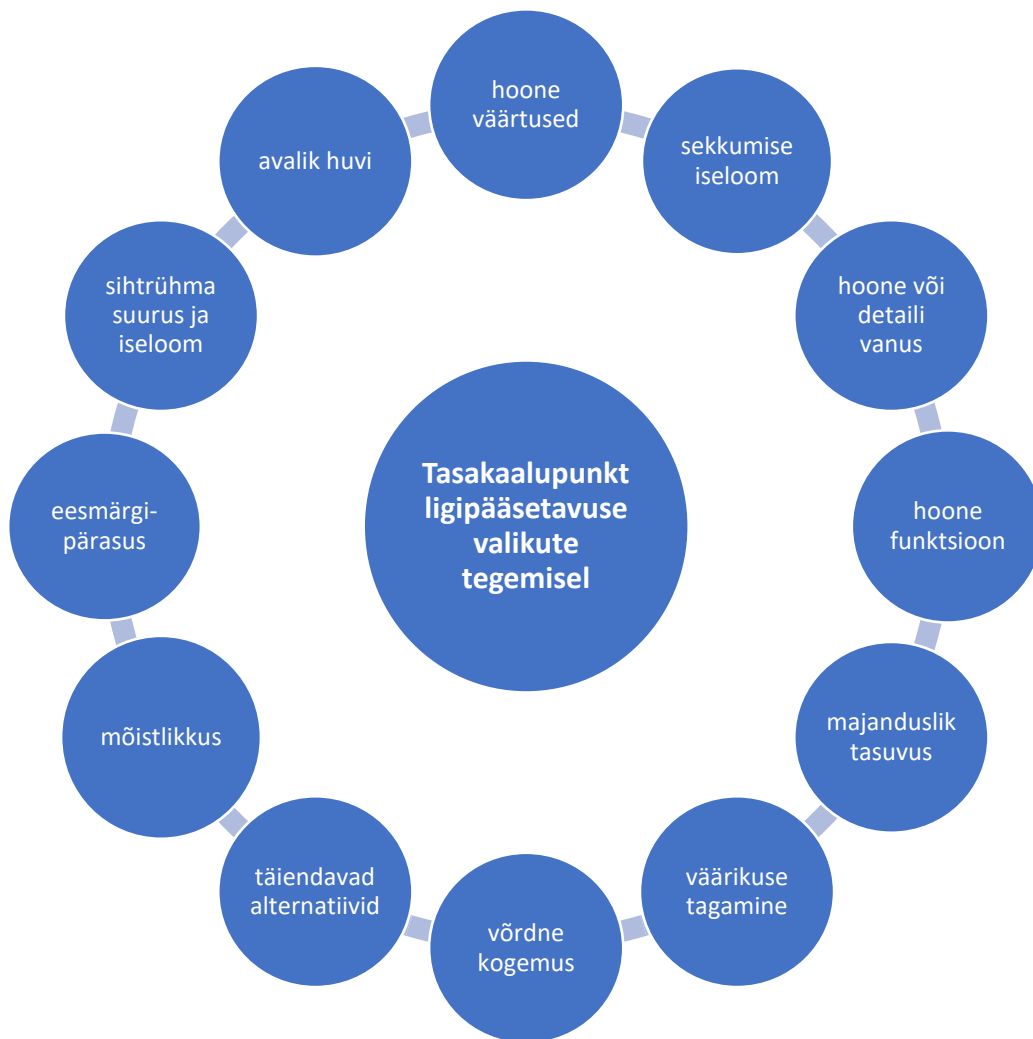
Kuigi intervjuudes seda teemat otseselt ei puudutatud, on see oluline kriteerium, mida on pidanud arvestama näiteks paikvaatluste läbiviimisel ja ligipääsetavusega seotud kaalutusotsuste langetamisel autori enda praktikast tulenevalt. Autori hinnangul on oluline teadvustada, kui suur on teenusetarbivate hulk, kes nende hulka kuuluvad ja milline on selle teenuse mõju sihtrühma vajadustele. Näiteks on asulas paikneva kaubanduskeskuse mõju kindlasti suurem kui kõrvaltänavas paikneva väikepoe mõju. Kindlasti on viiel korrusel paikneva tervisekeskuse mõju suurem kui naabruses paikneval ühe perearstiga vastuvõtul. Kuigi ka viimatinimetatu peab vastama nõuetele, et mitte kaotada Terviseameti poolt väljastatud tegevusluba. Samuti on selge, et tervisekeskuse, sotsiaalkeskuse, kultuurikeskuse või raamatukogu klientuuri hulka kuulub rohkem eakamaid või erivajadusega inimesi kui näiteks ööklubi või golfiklubi küllastajate ringi. Seetõttu on sihtrühma suurusel ja iseloomul arvestatav mõju ka ligipääsetavusega seotud otsuste langetamisel.

12. Avalik huvi

Viimasena, kuid mitte vähemtähtsana toob autor ära avaliku huvi, mis liigitub oma abstraktsuse ulatuse tõttu määratlemata õigusmõistete hulka, kuid mille alla tavapäraselt liigitatakse sellised teemad nagu riigi julgeolek, riigiasutuste toimimine, rahvuse ja kultuuri säilimine, avalik kord, majanduskasv, tööhõive, sotsiaalne õiglus, õigus elu ja tervise kaitsele jne. Avaliku huvina võib käsitleda ka konkreetsema huvigrupi huve (näiteks autoga liiklejate huvid), kuid ta ei ole taandatav konkreetsele isikule.⁸³ Ka Mikko Lagerspetz viitab kodanikuühiskonna lühisõnastikus, et tegevus kitsamalt piiritletud grupi heaks võib samuti olla avalikes huvides, näiteks kui see rühm on ebasoodsas olukorras võrreldes muu ühiskonnaga ja seega suurendab selle toetamine ühiskondlikku õiglust.⁸⁴ Seega tuleb nii muinsuskaitset kui ligipääsetavust avalikule teenusele käsitleda avaliku huvina ning parima kaalutusotsuse tegemisel vaagida kõiki argumente, mis räägivad ühe või teise poole kasuks ilma, et kumbki pool sellest kahju kannataks.

⁸³ A. Aedmaa, E. Lopman, N. Parrest jt, Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004.

⁸⁴ M. Lagerspetz, Kodanikuühiskonna lühisõnastik. Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit, 2007.

Illustratsioon 3. Tasakaalupunkt ja seda mõjutavad kriteeriumid ligipääsetavuse valikute tegemisel.

4.2. Täiendavad soovitusel

Selles alajaotuses toob autor välja mõned olulisemad mõtted, mis eelnevate punktide alla ei mahtunud, kuid mille esiletõstmine võiks aidata kaasa mõnede oluliste nüansside mõistmisel, mis on seotud ligipääsetavusega ajaloolises keskkonnas. Suurem osa pildimaterjaliga varustatud soovitustest on ruumi kokkuhoiu tõttu koondatud lissasse 5.

1. Informatsioon kodulehel

Puudega inimesele on vajalik, et enne hoone külastamist oleks tal võimalik kodulehel tutvuda informatsiooniga hoone ligipääsetavuse kohta. Kõik tavapärasest erinevad lahendused ja võimalused tuleks kodulehel välja tuua.

Informatsioon peab ratastoolikasutaja jaoks sisaldama infot parkimisvõimaluse, juurdepääsutee, sissepääsu, kallete, lifti, liikumisteede ja invatualeti kohta. Kui

ratastoolikasutaja peab kasutama abilit, siis peab olema kuvatud ka info abilise vajaduse kohta, samuti see, kas hoone omanik ise saab abistada ratastoolikasutajat (näiteks teisaldatava kaldtee paigaldamisel, mõne raskema teelõigu läbimisel jne). Kui hoone arhitektuur ei võimalda suuremõõtmeliste abivahendite ja ratastoolide kasutamist, tuleks täpsustada, milline ratastool on mõõtmelt sobiv ning kas vajadusel saab kohapealt sobivas mõõdus ratastooli laenutada.

Kuulmispuudega inimese jaoks peab olema leitav informatsioon silmusvõimendi, viipekeelse tõlgi ja visuaalsete infokandjate kohta. Kui klienditeenindus, fonosüsteem, lift ja ekspositsioon on varustatud kuulmist kompenseerivate abivahenditega, annab see kuulmispuudega inimesele suurema turvatunde.

Nägemispuudega inimesele peab kodulehel olema informatsioon hoone sissepääsu leidmise, välisukse, hoonesiseste juhtteede, pimekirjas tekstide ja taktiliste majaplaanide kohta. Kui hoones peab liikuma kiibi või magnetkaardiga, siis on vajalik teada, kus tavaliselt paiknevad kaardilugejad ukse suhtes (vasakul, paremal, ukse keskel jne). Kui kasutusel on pimekirjas tekstid, siis peab pimedat sellest informeerima ja kirjeldama, kus need paiknevad (tuulekojas uksest sisenedes paremat kätt, fuajees infolauast vasakul, ukselingi kohal, ukse keskel jne).

Oluline on külastajat hoiatada tavapärasest erinevate tingimuste eest (näiteks kõrged uksepakud, tavapärasest suurema kaldega pandus jne). Jakob Rosina sõnul aitab see inimesel varakult sellega arvestada ning hoiab ära ebamugavustest tingitud pahameele.

2. Evakuatsiooniteed

Evakuatsiooniteedele on ligipääsetavuse seisukohalt pööratud seni teenimatult vähe tähelepanu. Kuigi ligipääs ja evakuatsioon on ülekantud tähenduses „ühe vorsti kaks otsa“, siis on neid seni käsitletud teineteisest üsna lahus. Ka rakkerühma lõpparuanne toob probleemina välja, et ligipääsetavuse nõuete täitmine on raskesti ühildatav teiste erinõuetega, näiteks muinsuskaitse- või tuleohutusnõuetega. See tähendab, et valdkondade kokkupuutepunktid on läbi analüüsimata ning spetsialistidel (arhitektidel, projekteerijatel, menetlejatel) puuduvad head tööriistad erilahendusi nõudvate hoonete lahenduste loomisel ja hindamisel.⁸⁵ Uuringu autori kogemus kinnitab, et esineb olukordi, kus tuleohutuse nõuete täitmine ei võimalda tagada head ligipääsetavust, näiteks ei võimalda evakuatsiooniteede laiuse nõuet paigaldada trepile ligipääsetavuse nõuetele vastavaid käsipuusid. Sellisel juhul on vaja hinnata, kas käsipuu lisamine vähendab või hoopis suurendab ohutust. Intervjuudes mainiti ka raskesti käivaid evakuatsiooniuksi, mille avamisega

⁸⁵ Ligipääsetavuse rakkerühma lõpparuanne. - Riigikantselei, <https://www.riigikantselei.ee/ligipaasetavus> (vaadatud 31.VII.2022).

võivad eakad, lapsed või füüsilise puudega inimesed hätta jääda. Sageli on evakuatsiooniväljapääsud kohtades, kuhu ratastooliga ei pääse või kuhu võib ratastooliga lõksu jääda. Seetõttu tuleb erilist tähelepanu pöörata evakuatsiooniteede tähistamisele ajaloolistes hoonetes, kus on palju kitsaid koridore ja ühe-kahe astmega treppe. Ratastoolile mõeldud evakuatsiooniteed peavad olema sobivalt tähistatud. Sarnaselt ratastoolikasutajale tuleb mõelda ka pimedale inimesele evakuatsioonile. Jakob Rosin viitab inetrvjuus, et 99 protsendil juhtudest ta pimedana ei tea, kuhu tuleks evakuatsiooniolukorras suunduda. Seetõttu peab näiteks majutusasutustes sellele oluliselt suuremat tähelepanu pöörama, paigaldama tubadesse pimedale inimesele loetavad evakuatsioonikirjeldused ning tutvustama evakuatsioonivõimalusi ka suuliselt. Ainult joonisest ei piisa, kuna pimedana sündinud inimene mõistab sõnalist kirjeldust joonisest paremini.

3. Akustika

Pime inimene orienteerub lisaks kompimismeelele ka kuulmismeele abil. Kajavas või väga lärmakas ruumis on kuulmismeele abil orienteerumine raskendatud. Ajaloolises hoones ei saa ruumide seintele paigaldada helineelavaid seinapaneele, kuid on võimalik kasutada teisi helineelavaid materjale, näiteks vaipasid ja kardinaid, mida soovitab Jakob Rosin. Samavõrd oluline on tähtsus nii akustikal kui helikvaliteedil kuulmispuudega inimeste jaoks. Kuulmispuuet esineb kuni viiendikul elanikkonnast, mis võib väljenduda madalate või kõrgete helide kuuldavuse languses. Kui langus on üle 90 dB, siis võib inimest nimetada kurdiks. Tehnilisi abivahendeid kasutab 8-10% elanikkonnast.⁸⁶ Vaegkuuljad, kes kasutavad implantaati, on eriti tundlikud müra suhtes. Kuid ka neil, kes tehnilisi abivahendeid ei kasuta, on väga raske suhelda või jutust aru saada, kui tegemist on mürarikka keskkonnaga, kus erinevad helid võivad üksteist segama hakata. Selline keskkond väsitab ja hajutab tähelepanu. Seda tasuks jälgida näiteks erinevate ekspositsioonide juures ning asjakohasel juhul näha ette erinevad tehnilised lahendused (näiteks silmusvõimendi) kohtades, kus edastatava info kvaliteet on oluline.

4. Teadlikkuse kasvatamine

Nii muinsuskaitse kui ligipääsetavuse valdkonnas mängib olulist rolli kõigi ühiskonnaliikmete teadlikkuse kasvatamine. Eelnevalt on juttu olnud sellest, et lapsed, keda on õpetatud märkama probleeme, oskavad oma edaspidises elus teha paremaid ruumiotsuseid. Seetõttu tuleks

⁸⁶ Mis on kuulmispuue? - Eesti Vaegkuuljate Liit, <https://vaegkuuljad.ee/kuulmisabi/mis-on-kuulmispuue/> (vaadatud 01.VIII 2022)

ligipääsetavusega seotud teemasid põimida sisse juba lasteaedade ja koolide õppetöösse. Hädavajalik on ta integreerida rakenduskõrgkoolide ja ülikoolide õppekavadesse, kus valmistatakse ette arhitekte, insenere ja ehitajaid.

Autori kogemus näitab, et mitte alati ei ole arhitektid, ehitajad, omanikujärelevalve teostajad või kohaliku omavalitsuse ehitusvaldkonna spetsialistid kursis ligipääsetavuse nõuetega, mis toob kaasa hulgaliselt eksimusi, halvemal juhul üksteise süüdistamist. Põhjused on tavapäraselt järgmised: detailplaneering ja projekteerimistingimused ligipääsetavust ei käsitlenud, tellija ei osanud arhitektilt küsida, arhitektil polnud tellijapoolset sisendit, projekti ekspertiisi teostaja ei kontrollinud vastavust kõikidele õigusaktidele, ehitaja tegi täpselt projekti järgi, omanikujärelevalve kontrollis tööde vastavust üksnes projektile, kohaliku omavalitsuse ehitusspetsialist ei kontrollinud projekti vastavust seadusele jne. Kui selles ahelas on vähemalt üks osapool, kes on kursis kõigi ehitusseadustikust tulenevate nõuetega, siis viga parandatakse tööde käigus ning lõpptulemus saab hea. Pahatihti see nii aga ei ole. Vigade hilisem avastamine ja likvideerimine toob kaasa rahalisi kulutusi tellijale või täitjale ning selline tulemus ei pruugi enam sobida algse mõtte või sisearhitektuurse lahendusega. Ka intervjuudest tuli välja, et tellija pigem loodab arhitektile, kuid arhitekt omakorda heale sisendile tellija poolt. Seega tuleb pöörata tähelepanu õppekavadele, täiendkoolitustele ja juhendmaterjalidele, mis aitavad ligipääsetavuse teemat laiemalt tutvustada nii tellijale kui kõigile ehitusega seotud valdkondade spetsialistidele.

Teadlikkuse kasvatamisel on ka teine osapool, see on ajaloolises hoones pakutava teenuse kasutaja. Intervjuudest tuli välja, et puuetega inimesed on üldjuhul mõistvad, kui ajalooline keskkond seab ette piirid ligipääsetavusele. Probleeme nähakse siis, kui lahendused on olemas, aga neid lihtsalt ei viida ellu. Kui aga ligipääsetavuse nõuete rakendamise käigus läheb kaduma väärtuslik osa mälestise tunnustest, mis jutustavad selle hoone ajalugu mitte ainult täna, vaid ka tulevastele inimpõlvetele, siis tuleb olla valmis leppima ebamugavustega. See eeldab teadlikkuse kasvatamist ka nende sihtgruppide hulgas, kelle jaoks ligipääsetavus on oluline igapäevaseks toimetulekuks. Teadlikkuse tõstmiseks saab oma panuse anda iga ajaloolise hoone omanik, selgitades kodulehel ära ebamugavuste põhjused ja pakkudes omapoolseid lahendusi.

4.3. Nõuded ligipääsetavusele

Paikvaatluse tulemuste ja intervjuude põhjal paigutaks autor ligipääsetavuse nõuded prioriteetsuse järjekorras kolme kategooriasse:

- 1) **Esmased ehk „miinimumnõuded“**, mis on seotud turvalisuse, ohutuse ja elementaarse ligipääsetavusega. Need on nõuded, mis on kokkulepitud kriteeriumide alusel objektiivselt hinnatavad ning kus järeleandmisi saab teha vaid erandjuhtudel. Siia alla kuuluvad näiteks nõuded uksele, pandusele, trepile, käsipuudele, aga ka näiteks invatualetile ulatuses, mis tagavad selle ohutu kasutamise. Miinimumnõuete täitmine peaks tagama selle, et hoonesse on võimalik nii juurde kui sisse pääseda.
- 2) **Teised ehk „mugavusnõuded“**, mis on seotud eelkõige kasutusmugavuse, elukvaliteedi, esteetika ja hea avaliku ruumiga ning mille hindamisel on lubatud teatud subjektiivsus. Nende nõuete mittetäitmine ei kujuta ohtu elule ja tervisele, kuid võivad olulisel määral mõjutada elukvaliteeti ja väärikat toimetulekut kõrvalise abita. Sellised nõuded on seotud näiteks liikumisteede, ruumis orienteerumise, ruumide sisustuse ja seadmetega. Aga siia alla võib paigutada ka mitmed invatualetile ja pesemisruumile kehtestatud nõuded. Nende nõuete puhul on võimalik ajaloolistes hoonetes teha mõistlikke erandeid.
- 3) **„Vajaduspõhised nõuded“**, mis lähtuvad eelkõige mõne kitsalt piiritletava kasutajagrupi vajadustest. Sellised nõuded on seotud kohandatud keskkonnaga lasteaedades, koolides erihooldekodudes, haiglates, riigikaitsealistes hoonetes, kinnipidamisasutustes ja mujal, kus peamine sihtrühm vajab tavapärasest erinevaid tingimusi ligipääsetavusele. Vajaduspõhiseid nõudeid võib teatud määral seostada kaasavast disainist tuttavate aluspõhimõtetega. Erinevus seisneb selles, et sageli ei ole vajaduspõhiste nõuete kohaldamisel sihtrühma ennast kaasatud, vaid lähtutud on eksperthinnangutest, katsetest ja analüüsist, juhenditest, senisest praktikast jne.

Esmaseid ehk miinimumnõudeid tuleks ajalooliste hoonete puhul täita kindlasti vähemalt selles ulatuses, mis tagavad ohutuse inimeste elule ja tervisele, kuid ei sea ohtu mälestise säilimisele. Mugavusnõuete täitmisel võib lubada teatud leevendusi mälestistel ning vajaduspõhiste nõuete puhul tuleb igal üksikul juhul kaaluda, kas ja millises ulatuses on nende nõuete täitmine ajaloolises hoonetes vajalik ja võimalik. Mõnikord tuleks kaaluda hoone funktsiooni muutmist, kui vajaduspõhiseid nõudeid ei ole võimalik saavutada hoone ajaloolist substantsi rikkumata.

Arvestades eeltoodud hierarhiat, võttes arvesse alapeatükis 4.1 nimetatud kriteeriumid ja nende selgitused ning lisades sellele ka olulisemad õigusprintsipiidid, toome järgnevalt ära põhimõtted,

millega tuleks autori hinnangul arvestada õigusloomes ja riikliku järelevalve korraldamisel. Arvestatud on sellega, et neid põhimõtteid oleks võimalik rakendada ka ajaloolist objekti käsitledes.

Uuringu autori hinnangul peavad nõuded olema:

1. **Asjakohased ja funktsionaalsed**, mis tähendab, et nende rakendamisel on arvestatud võimaliku sihtrühma vajadusi, sealhulgas sihtrühma vanust ning füüsilist ja vaimset võimekust. Näiteks ei ole asjakohane nõuda lasteaia rühmaruumides riidekappe, kraanikausse või WC-potte, mis on valmistatud tavakasutaja jaoks, vaid lähtuda tuleb eelkõige väikelastele eakohasest sisseesest. Ööklubis ei ole asjakohane lähtuda samadest nõuetest valgustusele, mida eeldame klassiruumilt. Ajaloolises linnusetornis peab leppima ebaühtlaste, harjumuspärasest kõrgemate trepiastmetega, kuna nende asendamine tänapäevaste vastu hävitaks algupärase väärtusliku substantsi. Juhul, kui ligipääsetavuse tagamisel tundub, et asjakohane oleks kasutada muud lahendust, kui õigusaktides on kirjeldatud, tuleb vaadata, milline on seaduseandja tahe ehk seaduse mõte. Kui alternatiivne lahendus selles konkreetsetes situatsioonis vastab seaduse mõttele, siis on ta järelikult asjakohane.
2. **Üheselt mõistetavad / arusaadavad**, mis tähendab, et nendest arusaamiseks ei peaks omama erialast ettevalmistust ega pöörduma juristi või arhitekti poole. Seda võib käsitleda ka õigusaktide õigusselguse põhimõttena. Kuna ligipääsetavuse vajaduste mõistmine vajab mõnikord täiendavaid selgitusi, peavad ligipääsetavust reguleerivad õigusaktid ja nende seletuskirjad sisaldama põhjendusi ja vajadusel illustreerivat materjali, mis on abiks vajaduse mõistmisel ning nõuete rakendamisel ja järelevalve teostamisel.
3. **Mõistlikud**, mis tähendab, et nad on vajalikud ja täidetavad ning nende rakendamine ei too kaasa mittesoovitavaid tagajärgi. Mõistlikkuse põhimõtte on enim kasutusel angloameerika õigussüsteemis, samas kui mandrieuroopa õigussüsteem räägib pigem hea usu põhimõttest.⁸⁷ Ühe definitsiooni kohaselt on mõistlikud abinõud vajalikud ja asjakohased teisendused ja kohandused, mis ei ole ebaproportsionaalselt ega alusetuselt koormavad ning on konkreetsel juhul vajalikud, et tagada puudega inimestele kõigi inimõiguste ja põhivabaduste teostamine või kasutamine teistega võrdsetel alustel.⁸⁸ Seega võib

⁸⁷ Mõistlikkuse põhimõte. – Wikipedia,

https://et.wikipedia.org/wiki/M%C3%B5istlikkuse_p%C3%B5him%C3%B5te (vaadatud 31. VII 2022).

⁸⁸ Puudega inimeste ligipääsetavuse tagamine projektides. - Võrdõigusvoliniku kantselei Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika fondide võrdõiguslikkuse Kompetentsikeskus, 2016, <https://volinik.ee/wp->

mõistlikkuse all mõnikord käsitleda ka asjakohasust ja proportsionaalsust, kuid täpsuse huvides vaatleb autor neid siiski eraldiseisvatena. Mõistlik ei ole näiteks pikendada trepikäsi puud käiguteele, kuna see võib omakorda tuua kaasa erinevaid probleeme. Mõistlik ei ole paigaldada trepipõskesid, kui on leitud muu lahendus, mis takistab abivahendi libisemise üle serva. Mõistlik ei ole ka nõuda selliseid tehnilisi lahendusi, mida turg ja maaletoojad ei paku.

4. **Mõõdetavad**, mis tähendab, et kõik vältimatult vajalikud kvantitatiivsed parameetrid peavad olema objektiivselt hinnatavad. Kuigi ligipäätavust saab hinnata peamiselt kvalitatiivsete näitajate kaudu, siis on mõnel juhul arvnäitajad olulised. Näiteks ukse laiuse, astme kõrguse, reljeefsuse ja paljude muude ligipäätavuse kvaliteeti mõjutavate näitajate puhul ei saa eeldada, et tellija, arhitekt või ehitaja oskab igas olukorras ise hinnata, millised võiksid olla sobivad mõõdud erivajadusega inimesele. Samas ei tohi arvnäitajad olla liiga detailsed, vaid peavad andma ette soovitatavad vahemikud.
5. **Proportsionaalsed**, mis tähendab, et nad ei ole ajaloolise hoone omanikule liigselt koormavad ning võtavad arvesse kõik asjaolud, mis aitavad hinnata rakendatava meetme mõju erinevatele osapooltele. Haldusmenetluses eeldab proportsionaalsuse põhimõte, et riik ei piiraks isikute õigusi ega tekitaks neile muid koormavaid tagajärgi tühja-tähja pärast, vaid ainult siis, kui see on hädavajalik. Põhimõte nõuab, et otsus oleks piisava põhjalikkusega läbi mõeldud, et vältida tarbetuid ebameeldivusi isikutele. Proportsionaalsuse testimisel antakse hinnang meetme kohasusele (kas meede on oluline mingi eesmärgi saavutamiseks), vajalikkusele (kas eesmärk saavutatakse kõige leebemal võimalikul viisil) ja mõõdukusele (kas positiivne tulemus kaalub üles negatiivsed mõjud).⁸⁹ Näiteks võrdse kohtlemise seaduse⁹⁰ § 11 (abinõude rakendamine puuetega inimeste suhtes) lg 3 kohaselt arvestatakse tööandjale ebaproportsionaalselt suurte kulutuste tuvastamisel ka tööandja rahalisi ja muid kulusid, asutuse või ettevõtte suurust ning nende riikliku rahastamise või teistest allikatest rahastamise võimalust. Säte puudutab erivajadustele vastava töökeskkonna loomist, kuid seda võiks arvestada ka ühiskondlikes hoonetes pakutava teenuse ligipäätavuse tagamisel.
6. **Mittediskrimineerivad** – Isikute võrdsus on üks peamisi üldise õigluse elemente, mis on kaitstud Põhiseaduse §-ga 12. Võrdsuse põhimõte ei nõua, et kõiki isikuid peaks alati

content/uploads/2020/01/Puudega-inimeste-ligipäätavuse-tagamine-projektides.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

⁸⁹ A. Aedmaa, E. Lopman, N. Parrest jt, Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004..

⁹⁰ Võrdse kohtlemise seadus, 2008 [täiendatud 2021]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/122102021011?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

kohtlema ühetaoliselt, kuid erinev kohtlemine peab olema mõistlikul viisil põhjendatud – ratsionaalne.⁹¹

Autor teeb ettepaneku võtta eeltoodud kriteeriumid aluseks ligipääsetavuse nõuete hindamisel ja riikliku järelevalve teostamisel.

4.4. Soovitused ligipääsetavuse käsitlemiseks muinsuskaitse eritingimustes, õigusaktides ja kompetentsinõuetes

Lõpetuseks toob autor ära mõned sellised soovitused, mis puudutavad seadusandlust, isikute pädevust ja kutsenõudeid:

1. Muinsuskaitse eritingimused peaksid asjakohasel juhul sisaldama arhitekti jaoks informatsiooni või suuniseid, mis oleksid abiks ligipääsetavate lahenduste otsimisel. Eritingimused ei pea andma ette lahendust, vaid suunama arhitekti lahenduste leidmisele, kui seda eeldab hoone kasutusotstarve. Väärtuslike, säilitamisele kuuluvate detailide kirjeldamisel tuleks hinnata nende puutumust ligipääsetavuse tagamise nõuetega ning vajadusel anda hinnang, kas ja millises ulatuses on sekkumine lubatud. Üldjuhul puudutab see juurdepääsu hoonele, hoone sissepääsu, treppe, käsipuid, ukseavasid jms.
2. Kultuuriministri 13.06.2019 määruse nr 27 „Kinnismälestise ja muinsuskaitsealal asuva ehitise konserveerimise, restaureerimise, ehitamise ja teisaldamise ehitusprojekti koostamise nõuded ja kord“⁹² § 1 lg 2 kohaselt lähtutakse projekti koostamisel majandus- ja taristuministri 17. aprilli 2015. a määrusest nr 97 „Nõuded ehitusprojektile“, arvestades kultuuriministri määrusest tulenevaid erisusi.⁹³ Määruse nr 97 § 8 lg 10 kohaselt tuuakse eelprojekti seletuskirjas asjakohasel juhul eraldi peatükina välja ehitise ligipääsetavuse ja kasutamise lahendused, mis arvestavad puudega inimeste erivajadusi. See on ainus koht, kus ehitusprojekti nõuete all mainitakse ligipääsetavust, täpsustamata seejuures, mida mõeldakse asjakohase juhu all ning viitamata õigusaktile, mis seda reguleerib. Põhjus võib olla selles, et määruse nr 97 vastuvõtmise ajal oli määrus nr 14 kaotanud kehtivuse koos vana ehitusseadusega, kuid määrust nr 28 ei olnud veel vastu võetud.

⁹¹ A. Aedmaa, E. Lopman, N. Parrest jt, Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004.

⁹² Kinnismälestise ja muinsuskaitsealal asuva ehitise konserveerimise, restaureerimise, ehitamise ja teisaldamise ehitusprojekti koostamise nõuded ja kord, 2019. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/118062019026> (vaadatud 31. VII 2022).

⁹³ Tegelikult on kultuuriministri määruses toodud viide vigane, kuna määruse vastuvõtmise tegelik kuupäev on 17.07.2019, mitte 17.04.2019. Autor juhib siinkohal sellele tähelepanu ning loodab, et see normitehniline ebatäpsus viites peatselt parandatakse.

Seega teeb autor ettepaneku täiendada majandus- ja taristuministri 17.07.2015 määrust nr 97 „Nõuded ehitusprojektile“ § 8 lg 10 sõnastust nii, et oleks toodud korrektne viide kehtivale õigusaktile (käesoleval hetkel määrusele nr 28). Sõnastus võiks olla näiteks järgmine (täiendus on tekstis alla joonitud):⁹⁴

Eelprojekti seletuskirjas tuuakse asjakohasel juhul eraldi peatükina välja ehitise ligipäasetavuse ja kasutamise lahendused, mis arvestavad puudega inimeste erivajadusi. Asjakohasuse hindamisel ja ligipäasetavust käsitleva peatüki koostamisel lähtutakse ettevõtlus- ja infotehnoloogiainistri 29. mai 2018.a määrusest nr 28 „Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele“. Seletuskirjas põhjendatakse ära lahendused, mis hoone arhitektuursest või muinsuskaitsest eripärast tingituna ei vasta puudega inimeste erivajadustest tulenevatele nõuetele, näidates ära alternatiivsed võimalused ligipäasetavuse tagamiseks.

Seega peab projekti seletuskiri tooma ära põhjenduse ning pakkuma välja alternatiivsed lahendused. Valikute tegemisel aluseks olnud asjaolusid tuleb seletuskirjas selgitada, kuna see on vajalik tellijale, loamenetlejale, järelevalve teostajale ning mõnel puhul (näiteks vaidluste tekkimisel) ka arhitektile endale. Mõistagi eeldab autor, et alternatiivid on funktsionaalsed, mõistlikud ja proportsionaalsed, millele saaks vajadusel täiendavalt viidata eelnõu seletuskirjas ja erinevates juhendites.

3. Kohalikule omavalitsusele on ehitusseadustikuga (EhS) antud väga suur pädevus ehitustegevuse korraldajana ja järelevalvajana. Kohalik omavalitsus annab projekteerimistingimused (EhS § 28), väljastab ehitusloa⁹⁵ (EhS § 39) ja kasutusloa (EhS § 51). Kohaliku omavalitsuse üksuse ülesandeks riikliku järelevalve korraldamisel on ehitise või ehitamise nõuetele vastavuse kontrollimine, sealhulgas ehitise kasutamisele ohutuse kontrollimine, samuti ehitus- ja kasutusloa nõuetele vastavuse kontrollimine (EhS § 130 lg 2). Seega ei tohi kohalik omavalitsus väljastada ehitus- ja kasutusloa enne, kui projekt ja ehitise vastavad ehitusseadustikule ja kõigile teistele asjakohastele õigusaktidele.

Kuna paikvaatlused ja intervjuud kinnitasid, et kohaliku omavalitsuse poolt läbiviidava loamenetluse käigus ei pöörata ligipäasetavusele piisavalt tähelepanu, siis teeb autor

⁹⁴ Ettepanek määruse nr 97 sõnastuse täpsustamise osas on edastatud uuringu koostaja poolt juulis 2022 ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ehitus- ja elamuosakonnale.

⁹⁵ välja arvatud riigikaitse ja julgeolekuasutuse ehitise ning riigipiiri taristu ehitusloa, mille annab TTJA

ettepaneku vaadata üle kohaliku omavalitsuse töötajatele suunatud koolitusprogrammid ning pöörata senisest enam tähelepanu ligipääsetavust kajastavatele teemadele.

Oma töös on autor sagedasti puutunud kokku sellega, et ka kohalikule omavalitsusele endale kuuluvad objektid ei vasta ligipääsetavuse nõuetele (näiteks koolid, lasteaiad, rahvamajad, haldushooned). Kuna loamenetluse läbiviija, omanik ja järelevalve teostaja on siin üks ja seesama isik, siis tuleks riiklikul tasemel otsida lahendusi huvide konflikti vältimiseks. Näiteks võiks edaspidi kaaluda ligipääsetavuse auditi tellimise kohustust või riigipoolse kooskõlastuse nõuet kohaliku omavalitsuse omandis oleva ehitise loamenetluses, kui seal pakutakse avalikku teenust. See võib tähendada halduskoormuse suurenemist, kuid aitaks kaasa parema avaliku ruumi loomisele.

4. Siseministri 30.03.2017 määrus nr 17 „Ehitisele esitatavad tuleohutusnõuded“ § 3 lg 5 näeb kultuuriväärtuslike ehitiste tuleohutuse hindamisel ette analüütilise tõendamise võimaluse: *kultuuriväärtuslikus ehitises, nagu mälestis ja muinsuskaitseala ehitis, peab tuleohutuse tagama üldjuhul väärtuslikke ehitiseosasid muutmata. Sellise ehitise ümberehitamisel ei pea järgima kõiki ehitisele esitatavaid tuleohutusnõudeid, kuid sel juhul peab olulistele tuleohutusnõuetele vastavust tõendama analüütiliselt käesoleva määruse § 4 kohaselt.* Järgnevas paragrahvis (§ 4) tuuaksegi ära, et kõrvalekalle mõju hindamisel on aluseks kas (1) kvalitatiivne hinnang (põhineb statistikal, kogemustel, katsetel, teadus- ja arendustegevuste raportitel või muudel sarnastel dokumentidel), (2) kvantitatiivne analüüs (analüüsitakse riskide tõenäosust ja mõju arvuliselt ning arvutatakse projekti üldine risk), (3) nende kombinatsioon või (4) muu usaldusväärne tõendusviis. Märgitakse, et kvantitatiivne analüüs on prognoosimismeetod, milles kasutatakse üldjuhul modelleerimist ja eksperdihinnanguid. Analüütilist tõendamist viib läbi tuleohutuseksperdi tase 6 kutsetunnistust omav isik, kes kaasab erivaldkonda tundva või selles pädeva isiku. Analüütilisel tõendamisel kasutatakse rahvusvahelise organisatsiooni, erialaliidu või Päästeameti juhendeid või muid asjakohaseid dokumente. Eespool nimetatud dokumentide kasutamisel peab tõendama kasutatud tõendamisviisi usaldusväärsust.

Uuringu autor on ligipääsetavuse rakkerühma erinevates alatöörühmades olnud üks aktiivsemaid eestkõnelejaid analüütilise tõendamise võimaluse lubamisest ka ligipääsetavuse nõuete täitmisel ja hindamisel, pidades silmas eelkõige ajaloolisi hooneid ja rekonstrueeritavaid ehitisi, kus määrusest tulenevate nõuete täitmine on raskendatud. Ka rakkerühma lõpparuandes on märgitud: „Kaaluda määrusesse nr 28 põhimõtete lisamist,

mis lubaks kavandada ja kontrollida määruse nõuetest erinevaid ligipäasetavuse erilahendusi analüütilise tõendamisega“. Sellest tulenevalt teeb autor ettepaneku toetada ligipäasetavuse rakkerühma ettepanekut ja lisada analüütilise tõendamise võimalus ühe alternatiivina ligipäasetavuse nõudeid käsitleva regulatsiooni eelnõusse.⁹⁶

Omaette küsimus on see, kelle pädevuses oleks analüütilist tõendamist ligipäasetavuse valdkonnas läbi viia. Intervjuudest koorus välja seisukoht, et see pädevus peaks olema arhitektil, kes saab vajadusel kaasata lisapädevust mõnelt ligipäasetavuse valdkonna asjatundjalt või puuetega inimesi ühendavalt organisatsioonilt. Üldjuhul oskab ajaloolises hoones arhitekt hinnata võimalust lifti paigutamiseks või avade tegemiseks ehitise konstruktsioonidesse mälestist või väärtuslikke detailie säästes, kuid ta võib vajada abi probleemi mõistmisel ja lahenduste testimisel. Arhitekt Liis Keskküla hinnangul peaks see olema vähemalt volitatud arhitekt, tase 7, kuna diplomeeritud arhitekti kogemus ei pruugi olla piisav. Autor nõustub sellega ning peab vajalikuks täiendada volitatud arhitekt, tase 7 ja volitatud arhitekt-ekspert, tase 8 kutsestandardi kompetentsusnõudeid selliselt, et need sisaldaksid ligipäasetavusega seotud nõuete ja lahenduste head tundmist ning analüütilise hindamise läbiviimise võimekust.

5. Eespool käsitlesime pädevust seoses analüütilise tõendamisega, kuid vähemtähtis ei ole kompetentsi tõstmine kõigi arhitektide, ehitusinseneride, kunstiajaloolaste, restauraatorite ja ehitajate seas, kes töötavad mälestisega ja vajavad sellekohast pädevustunnistust. Pädevustunnistuse taotlemise üheks eelduseks on restaureerimisalase täiendkoolituse läbimine. Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja konserveerimise osakonna poolt korraldatava arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituse õppekava maht on 240 akadeemilist tundi, mis hõlmab erinevaid koolitusmoduleid (sh projekteerimine ja planeerimine, interjööri ajaloolises hoones, ajaloolise hoone restaureerimine, muinsuskaitse järelevalve, mälestis ja keskkond jne). Kursuse edukaks läbimiseks tuleb koostada ja kaitsta lõputöö.

Uuringu autor teeb ettepaneku lülitada ajalooliste hoonete ligipäasetavus arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituse programmi ning siduda teda erinevates koolitusmoodulites käsitletavate teemadega. Lisaks peab autori hinnangul jõudma ligipäasetavus kõigi arhitektuuri ja muinsuskaitse erialade õppekavadesse, et täita nii

⁹⁶ Kuna autor osaleb ise ka eelnõu koostamise töörühmas, siis on ettepanekuga eelnõu esmaversiooni väljaõõtamisel juba arvestatud.

ligipääsetavuse rakkerühma lõpparuandes kui teistes avalikku ruumi ja head arhitektuuri käsitletavates dokumentides seatud eesmärgid universaalse disaini põhimõtete rakendamisel ja parema ligipääsetavuse tagamisel.

Kokkuvõte

Käesolev magistritöö käsitleb ajalooliste hoonete ligipääsetavust ning selle tagamisega kaasnevaid väljakutseid. Tulenevalt ühiskondlikust trendist, teadlikkuse kasvust ja rahvusvaheliste lepingutega võetud kohustustest, on ligipääsetav avalik ruum saanud normaalseks ja lahutamatuks osaks igapäevaste toimingute ja valikute tegemisel. Ligipääsetavad peavad olma kõik hooned, kus pakutakse avalikkusele suunatud teenuseid. Seadus ei näe ette erinevat kohtlemist era- või avalikule sektorile, samuti ei tee seadus vahet sellel, kas hoone on võetud riikliku kaitse alla. Seaduseandja on lähtunud eeldusest, et teenuse iseloom ühemõtteliselt dikteerib tingimused hoonele.

Ligipääsetavuse senisel käsitlemisel on valdavalt lähtutud puudega inimeste erivajadustest tulenevatest nõuetest, kuid viimasel ajal on hakatud pilti nägema laiemalt ning mõistetud, et ligipääsetav avalik ruum on hea kõigile, sealhulgas lastele, eakatele ja ajutise erivajadusega inimestele. Seetõttu on ligipääsetavus pakkunud märksa enam kõneainet ruumiotsuste langetamisel.

Autori hinnangul on tänuväärse töö teinud ära ligipääsetavuse rakkerühm, kelle poolt Vabariigi Valitsusele esitatud lõpparuanne sisaldab mitmeid soovitusi edasisteks tegevusteks. Muuhulgas viitab lõpparuanne vajadusele arvestada rekonstrueeritavate ja muinsuskaitse all olevate hoonete eripäradega. Autor on oma igapäevases praktikas puutunud palju kokku hoonetega, mille kohandamine nõuetega on problemaatiline, mistõttu ta jagab ligipääsetavuse rakkerühma seisukohta, et selle teemaga tuleb riiklikul tasemel edasi tegeleda.

Eelnevast ajendatuna soovis autor lähemalt käsitleda ligipääsetavusega seonduvaid probleeme ajaloolistes hoonetes ning analüüsis 14 hoone (neist 13 on mälestised) vastavust nõetele. Lisaks sellele viis autor läbi poolstruktureeritud intervjuud 9 eksperdiga (3 arhitektiga, 2 riigiametnikuga, 2 ajalooliste hoonete omanikke koondava ühenduse esindajaga ja 2 puudega inimeste ühenduse esindajaga), mille käigus kogunes üle 19 tunni helimaterjali ja ca 300 lehekülge transkribeeritud teksti. Intervjuud aitasid asetada konteksti paikvaatluse tulemused ning olid hindamatuks alusmaterjaliks edasiste järelduste tegemisel.

Empiirilise uuringu kaasabil soovis autor saada teada, milline on ajalooliste hoonete ligipääsetavus, millised on peamised probleemid, mis ligipääsetavust takistavad, kirjeldada neid probleeme läbi enda ja intervjuueeritavate kogemuse, otsida neile probleemidele lahendusi

ja teha ettepanekuid ligipääsetavuse teema edasiseks käsitlemiseks ajalooliste hoonete kontekstis.

Eelkirjeldatud eesmärkide saavutamiseks analüüsis autor põhjalikult paikvaatluse tulemusi ning leidis, et ükski valimisse võetud ajalooline hoone ei vastanud seadusest tulenevatele ligipääsetavuse nõuetele, kuna isegi väga suurte jõupingutustega ei ole võimalik hoone arhitektuursest eripärast tulenevalt täita kõiki nõudeid. Suurimaks probleemiks osutusid ukсед, trepid, pandused, käsipuud ja tualettruumid, mille kohandamine nõuetega on keeruline ning mõnel juhul võib see kaasa tuua ka mälestise rikkumise. Ka intervjuud tõendasid ilmekalt seda, et ligipääsetavuse nõuete täitmine ajaloolistes hoonetes on arhitekti ja omaniku jaoks väga keeruline, kuigi kõik intervjuueeritavad kinnitasid, et see teema on oluline. Ühel meelel olid intervjuueeritavad selles, et ajalooliseid hooneid ei saa käsitleda sarnaselt uute hoonetega. Kompromisside ja alternatiivsete ligipääsuvõimaluste otsimine olid olulised märksõnad igas intervjuus. Intervjuudest tuli välja, et enamus vastajaid ei pea omandisuhet määravaks, vaid seab esikohale hoone funktsiooni. Hulgaliselt tõusis intervjuude käigus esile mõtteid, mis on seotud ajalooliste hoonete juurdepääsuteedega, informatsiooni kättesaadavusega, ruumi akustikaga, õigusloomega, ruumiloome alase pädevuse suurendamisega jne. Olulisemad intervjuudes kõlanud mõtted koos autoripoolsete kommentaaridega on toodud ära uuringu 3. peatükis. Autori hinnangul aitab see materjal lugejal paremini konteksti mõista ja annab uuringule olulist lisaväärtust.

Paikvaatlustest ja intervjuudest kogutud materjali analüüsidest sõnastas autor 12 kriteeriumit, mis mõjutavad ligipääsetavusega seotud otuste langetamist ajaloolises hoones. Nendeks kriteeriumiteks on: (1) arhitektuuriline väärtus; (2) sekkumise iseloom; (3) materjali vanus; (4) hoone funktsioon; (5) majanduslik tasuvus; (6) väärikuse tagamine; (7) võrdse kogemuse tagamine; (8) alternatiivide olemasolu; (9) mõistlikkus; (10) eesmärgipärasus; (11) sihtrühma suurus ja iseloom; (12) avalik huvi.

Eelnimetatud kriteeriumitega arvestamisel on võimalik saavutada tasakaalupunkt, mis arvestab nii hoone kasutajate vajadustega kui ka arhitektuuriliste ja muinsuskaitseliste piirangutega. Põhjalikumalt on autor selle mudeli koos kriteeriumite selgituste ja näidetega lahti kirjeldanud alapeatükis 4.1.

Täiendavate soovitusena toob autor alapeatükis 4.2 ära vajaduse pöörata ajalooliste hoonete puhul erilist tähelepanu kodulehel olevale ligipääsetavust puudutavale teabele, mis sisaldaks infot nii ratastoolikasutajatele kui nägemis- ja kuulmispuudega inimestele. Tavapärasest

erinevate lahenduste korral aitab see puudega inimesel ebamugavustega arvestada ning selleks valmistuda. Samuti soovib autor pöörata suuremat tähelepanu evakuatsiooni ja tuleohutusega seotud küsimustele, hoone akustikale ja teadlikkuse kasvatamisele nii ligipääsetavust kui ka muinsuskaitset puudutavates küsimustes.

Alapeatükis 4.3 paigutab autor ligipääsetavuse nõuded kolme kategooriasse: (1) esmased ehk miinimumnõuded, mis on seotud turvalisuse, ohutuse ja elementaarse ligipääsetavusega ning kus järeleandmisi saab teha erandjuhtudel; (2) teisesed ehk mugavusnõuded, mis mõjutavad elukvaliteeti ja väärikat toimetulekut ning mille puhul on võimalik teha mõistlikke erandeid, ning (3) vajaduspõhised nõuded, mis lähtuvad eelkõige kitsama sihtrühma vajadustest näiteks lasteaedades ja hooldekodudes.

Seejärel loetleb autor ära need põhimõtted, millega tuleks tema hinnangul arvestada õigusloomes ja riikliku järelevalve korraldamisel ning mida on võimalik rakendada ka ajaloolistele hoonetele. Autori hinnangul peavad olema nõuded: (1) asjakohased ja funktsionaalsed; (2) üheselt mõistetavad; (3) mõistlikud; (4) mõõdetavad; (5) proportsionaalsed; (6) mittediskrimineerivad.

Alapeatükis 4.4 antakse soovitusel ligipääsetavuse käsitlemiseks muinsuskaitse eritingimustes, projekti seletuskirjas, erinevates õigusaktides, arhitekti pädevusnõuetes ja riiklikes õppekavades. Tähelepanu pööratakse analüütilise tõendamise võimaluse sisseviimisele ligipääsetavuse nõuetes sarnaselt tuleohutuse nõuetega.

Autor on algusest peale võtnud suuna sellele, et käesoleva magistritöö näol oleks tegemist eelkõige rakendusuringuga, mille eesmärk on leida alusuuringute käigus kogutud materjalile võimalikult suurt praktilist kasutust. Seetõttu loodab autor, et mitmed töös leiduvad ettepanekud aitavad juhtida tähelepanu ja suunavad julgelt rakendama ellu neid muudatusi, mis aitavad muuta avalikku ruumi, sealhulgas ajaloolist keskkonda kõigile ligipääsetavamaks. Eraldi rakenduslik väärtus on autori poolt koostatud juhendmaterjalil, mille leiab lisast 5 ja mis põhineb eranditult autori enda poolt teostatud paikvaatluste andmetel. Nimetatud juhendmaterjali tuleb käsitleda dünaamilise töödokumendina, mida saab muuta ja täiendada ning mis loodetavasti leiab edaspidi suurt praktilist kasutust nii põhjalikumate juhendite väljatöötamisel kui koolituste läbiviimisel.

Autor ei eelda, et käesolev uuring annab kõik vastused kerkinud küsimustele, kuid tegemist on esimese sedavõrd põhjaliku eestikeelse ülevaatega, mis keskendub ajalooliste hoonete ligipääsetavusele ning otsib lahendusi tervele reale üleskerkinud probleemidele. Järgnevad

uuringud selles valdkonnas võiksid hõlmata uuenduslike lahenduste rakendusvõimalusi ning keskenduda eelkõige nendele ehitistele, kus konventsionaalset ligipääsetavust ei ole võimalik saavutada. Samuti võiks jätkata tööd autori poolt kirjeldatud tasakaalumudeliga, näiteks andes kriteeriumitele osakaalud ning testides seda mudelit praktiliste ligipääsetavuse otsuste tegemisel. Samuti võiks edaspidised uuringud pöörata rohkem tähelepanu ka ajaloolise välisruumi ligipääsetavusele, mis hõlmaks eelkõige parkisid, haljasalasid, kultuurmaastikke, kalmistuid jne.

Kasutatud kirjandus ja teised allikmaterjalid

Kirjandus

Aedmaa, E. Lopman, N. Parrest jt, Haldusmenetluse käsiraamat. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004.

B. R Connell jt, The Principles of Universal Design, Version 2.0. - Center for Universal Design, North Carolina State University, 1997

A. Grant, Access Audit Handbook. RIBA Publishing: 2013

S. Hirsjärvi, P. Remes, P. Sajavaara, Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina, 2010.

M. Lagerspetz, Kodanikuühiskonna lühisõnastik. Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit, 2007.

M.-L. Laherand, Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Infotrükk, 2008

K.-A. Lainurm, Uute hoonete ligipääsetavuse probleem. - Ehitaja nr 5, 2021, lk 36-38.

K.-A. Lainurm, Mälestised ja ligipääsetavus – kas võimatu missioon. - Muinsuskaitse aastaraamat 2020. Toim. M. Mändel, R. Alatalu. Muinsuskaitseamet jt, 2021, lk. 87-90.

N. Parrest, Õigusselgusest õiguskantsleri töös. - Õiguskeel nr 1, 2008

K. Soo, Õiguskaitsetöötajate ja pedagoogide jutustused oma tööst väärkoheldud laste juhtumitega. - Narratiivne lähenemine sotsiaaltöuurimuses. Laste väärkohtlemise lood. Toim. J. Strömpl, M. Selg, M. Linno. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2012, lk 202-240.

J. Strömpl, Sotsiaalse tegelikkuse konstrueeritud iseloom ja interpreteeriv sotsiaalteadus. - Narratiivne lähenemine sotsiaaltöuurimuses. Laste väärkohtlemise lood. Toim. J. Strömpl, M. Selg, M. Linno. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2012, lk 15-47.

M. Tang, Ehitismälestiste teisalduspraktika ja teisalduse kaalumise otsustuspuude loomine. Bakalaureusetöö. Eesti Kunstiakadeemia, 2021.

L. Öunapuu, Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool, 2015.

F. Wolfgang jt., Universal Design Handbook - Engineering Design Centre, University of Cambridge, 2011, <https://inclusivedesigntoolkit.com/whatis/whatis.html> (vaadatud 31.VII.2022).

Seadusandlikud dokumendid

Avaliku teabe seadus, 2000 [täiendatud 2022]. – Riigi Teataja,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/110032022004?leiaKehtiv> (vaadatud 30.VII 2022)

Avaliku teenistuse seadus, 2012 [täiendatud 2022]. – Riigi Teataja,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/126032013005?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022)

Eesti Vabariigi Põhiseadus, 1992. – Riigi Teataja,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

Ehitusseadus, 2002 [täiendatud 2014]. – Riigi Teataja,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/129062014013> (vaadatud 31. VII 2022).

Ehitusseadustik, 2015. – Riigi Teataja,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/105032015001?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

Ehitusseadustik, 2015. – Riigi Teataja,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/105032015001?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

Ehitusseadustiku seletuskiri – Justiitsministeerium,

https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/ehitusseadustiku_seletuskiri.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

Euroopa Liidu põhiõiguste harta, 2010 - Euroopa Liidu Teataja, [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ET:PDF)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ET:PDF](https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ET:PDF) (vaadatud 31. VII 2022).

EVS-EN 17210:2021 - Eesti Standardimis- ja Akrediteerimiskeskus, 2021,

<https://www.evs.ee/et/evs-en-17210-2021> (vaadatud 31. VII 2022).

Kinnismälestise ja muinsuskaitsealal asuva ehitise konserveerimise, restaureerimise,

ehitamise ja teisaldamise ehitusprojekti koostamise nõuded ja kord, 2019. – Riigi Teataja,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/118062019026> (vaadatud 31. VII 2022).

Kultuuripärandi väärtust ühiskonnas käsitlev Euroopa Nõukogu raamkonventsioon, 2005. –

Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/218052021003> (vaadatud 31. VII 2022).

Kultuuripärandi väärtust ühiskonnas käsitleva Euroopa Nõukogu raamkonventsiooni

heakskiitmine ja volituse andmine, 2021. – Riigi Teataja,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/202032021004> (vaadatud 31.VII.2022).

Muinsuskaitseameti tähtajalise taotlusvooru ja jooksva taotlusvooru toetuse taotluste hindamismetoodika. Muinsuskaitseameti peadirektori 2021 käskkiri nr 39-A Lisa 1 - Muinsuskaitseamet, 2021, https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/content-editors/Toetused/2021_toetuse_taotluste_hindamismetoodika_kk_39-a_lisa_1.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

Muinsuskaitseadus, 2019 [täiendatud 2021]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019013?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

Mälestise ja muinsuskaitsealal asuva ehitise säilitamise toetamise tingimused ja kord, 2019 [täiendatud 2020]. Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/128072020003?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

Nõuded haiglavälise eriarstiabi osutamiseks vajalikele ruumidele, sisseseadele ja aparatuurile, 2002 [täiendatud 2016]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/710908?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes, 2002. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/226420> (vaadatud 31. VII 2022).

Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele, 2017 – Eelnõude infosüsteem, <https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/docList/c233fa57-bfb3-45db-86fa-e24977fe1893?activity=1#bWiqzf2q> (vaadatud 31. VII 2022)

Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele, 2018. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/131052018055> (vaadatud 31. VII 2022).

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus, 1999 [täiendatud 2022]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13114771?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll, 2006. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/204042012006> (vaadatud 31. VII 2022).

Seletuskiri. Ligipäasetavuse rakkerühma moodustamine, 2019. – Eelnõude infosüsteem, <https://eelnoud.valitsus.ee/main#GQDofUT6> (vaadatud 31.VII.2022).

Soolise võrdõiguslikkuse seadus, 2004 [täiendatud 2022]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/738642?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

Võrdse kohtlemise seadus, 2008 [täiendatud 2021]. – Riigi Teataja,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/13096445?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

Õiguskantsleri seadus, 1999. – Riigi Teataja,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12788991?leiaKehtiv> (vaadatud 31. VII 2022).

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon ja puuetega inimeste õigused Eestis - Eesti Puuetega Inimeste Koda, 2013, https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2012/03/raamat_veeb.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

Internetiallikad

14724 Viljandi mõisa peahoone, 19. saj. – Kultuurimälestiste register,
<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=14724> (vaadatud 30.VII 2022)

T. Alumäe jt, Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. Human Language Technologies - the Baltic Perspective: Proceedings of the Eighth International Conference, Baltic HLT 2018. Amsterdam: IOS Press, 1–8. (Frontiers in Artificial Intelligence and Applications; 307). DOI: 10.3233/978-1-61499-912-6-1. (vaadatud 30.VII 2022)

Avalik teenus. – Wikipedia, https://et.wikipedia.org/wiki/Avalik_teenus (vaadatud 31. VII 2022)

Avalike teenuste korraldamise roheline raamat. - Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2013.
https://vana.mkm.ee/sites/default/files/avalike_teenuste_korraldamise_roheline_raamat.pdf (vaadatud 31. VII 2022)

Easy Access to Historic Buildings. - Historic England, 2015.
<https://historicengland.org.uk/images-books/publications/easy-access-to-historic-buildings/heag010-easy-access-to-historic-buildings/> (vaadatud 31. VII 2022)

Easy Access to Historic Landscapes. - Historic England 2015.
<https://historicengland.org.uk/images-books/publications/easy-access-historic-landscapes/> (vaadatud: 28.VII 2022)

Eesti Tervisemuuseum. Ligipääsetavuse audit, 2021. – Eesti Tervisemuuseum, <https://tervisemuuseum.ee/wp-content/uploads/2021/03/Erivajadustega-inimeste-analyyis-uuringu-raport.pdf> (vaadatud: 31.VII 2022)

Erivajadus ja sellega seotud mõisted rekreatsioonis ja tegevuste planeerimise põhialused – Tallinna Ülikool, https://www.tlu.ee/opmat/ts/TST7006/erivajadus_ja_sellega__seotud_misted_rekreatsioonis_ja_tegevuste_planeerimise_phialused.html (vaadatud 31. VII 2022).

Hoonete ligipääsetavus ja 2023. aasta valimised – Õiguskantsler, 7.III.2022, https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Hoonete%20ligip%C3%A4setavus%20ja%202023.%20aasta%20valimised.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

K. Konsa, Milleks meile pärand? – Researchgate, 2014, https://www.researchgate.net/publication/304346818_MILLEKS_MEILE_PARAND (vaadatud 30.VII 2022)

K. Kröönström, Mustpeade maja ootab põnevaid muudatusi, keldrikorras leiab huvitava ajaloo ja müstilise olemisega ruume ning salakäike – Pealinn, 5. VII 2022, <https://pealinn.ee/2022/07/05/mustpeade-maja-ootab-ponevaid-muudatusi/?fbclid=IwAR2TKb15cGHZmETBIjInrN8xQQ3QzMRrfYbFT8nhQkh31FNPR75CTBcEnXg> (vaadatud 30.VII 2022)

Kõiki kaasava elukeskkonna kavandamine ja loomine. Koostajad Eesti Arhitektide Liit, Eesti Disainikeskus, Eesti Kunstiakadeemia. – Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus, https://www.astangu.ee/sites/default/files/media/koiki_kaasava_elukeskkonna_kavandamine_loomine.pdf (vaadatud 31.VII.2022).

K.-A. Lainurm, 4 lihtsat soovitus, mis tagavad hoone parema ligipääsetavuse. – Ehitusuudised 3. V 2021, <https://www.ehitusuudised.ee/uudised/2021/05/03/4-lihtsat-soovitus-mis-tagavad-hoone-parema-ligipaasetavuse> (vaadatud 31.VII.2022).

Ligipääs haridusele – Õiguskantsler, 04. VII 2029, https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Ligip%C3%A4%C3%A4s%20haridusasutustele.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

Ligipääs sotsiaalteenustele – Õiguskantsler, 04. VII 2019, https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Ligip%C3%A4%C3%A4s%20sotsiaalteenustele.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

Ligipääs valimisjaoskondadele – Õiguskantsler, 21.VI.2019,
https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Ligip%C3%A4%C3%A4s%20valimisjaoskondadele.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

Ligipääsetavuse rakkerühm. – Riigikantselei, <https://www.riigikantselei.ee/ligipaasetavus>
(vaadatud 31.VII.2022).

Ligipääsetavuse rakkerühma lõpparuanne. - Riigikantselei,
<https://www.riigikantselei.ee/media/1169/download> (vaadatud 31.VII.2022).

Liikumiserivajadusega inimeste ligipääs vallavolikogu ja -valitsuse ruumidele –
Õiguskantsler, 03. III 2020,
https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Liikumiserivajadusega%20inimeste%20ligip%C3%A4%C3%A4s%20vallavolikogu%20ja%20valitsuse%20ruumidele.pdf (vaadatud 31. VII 2022).

Mis on kuulumispuue? - Eesti Vaegkuuljate Liit, <https://vaegkuuljad.ee/kuulumisabi/mis-on-kuulumispuue/> (vaadatud 01.VIII 2022)

Mis on puue? – Eesti Puuetega Inimeste Koda, <https://epikoda.ee/lapsevanemale/mis-on-puue>
(vaadatud 31. VII 2022).

Mustpeade maja: Virtuaaltuurid. – Filharmoonia,
<https://www.filharmoonia.ee/mustpeademaja/galerii/virtuaaltuurid> (vaadatud 30.VII 2022)

Mõistlikkuse põhimõte. – Wikipedia,
https://et.wikipedia.org/wiki/M%C3%B5istlikkuse_p%C3%B5him%C3%B5te (vaadatud 31.
VII 2022).

T. Niiberg, Segi nagu puder ja kapsad – erivajadus, erilisus ning vaimne ja füüsiline puue
Õpetajate Leht, 16. III 2018, <https://opleht.ee/2018/03/segi-nagu-puder-ja-kapsad-erivajadus-erilisus-ning-vaimne-ja-fuusiline-puue/> (vaadatud 31. VII 2022).

Puudega inimesele – Sotsiaalkindlustusamet, <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/puue-ja-hoolekanne/puudega-inimesele> (vaadatud 31. VII 2022).

Puudega inimeste ligipääsetavuse tagamine projektides. - Võrdõigusvoliniku kantselei
Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika fondide võrdõiguslikkuse Kompetentsikeskus, 2016,
<https://volinik.ee/wp-content/uploads/2020/01/Puudega-inimeste-ligipaasetavuse-tagamine-projektides.pdf> (vaadatud 31. VII 2022).

Puuetega inimeste õigused – Õiguskantsler, <https://www.oiguskantsler.ee/et/puuetega-inimeste-oigused> (vaadatud 31. VII 2022).

Valitsus sai ülevaate ligipäasetavuse probleemidest - Vabariigi Valitsus 02.09.2021, <https://www.valitsus.ee/uudised/valitsus-sai-ulevaate-ligipaasetavuse-probleemidest> (vaadatud 31.VII.2022).

Summary

Accessibility of historical buildings. Challenges, opportunities and choices

Kaido-Allan Lainurm

This master's thesis deals with the accessibility of historical buildings and the challenges involved in ensuring it.

As a result of the social trend, the increase in awareness and the commitments made by international agreements, accessible public space has become a normal and integral part of daily actions and choices. It is a fundamental paradigm shift that cannot be reversed. All buildings where public services are offered must be accessible. The law does not provide for different treatment for the private or public sector, nor does the law distinguish whether a building is under national protection. The legislator has proceeded from the assumption that the nature of the service unequivocally dictates the conditions for the building.

The treatment of accessibility so far has mostly been based on the requirements arising from the special needs of disabled people, but recently the picture has started to be seen more broadly and it has been understood that an accessible public space is good for everyone, including children, the elderly and people with temporary special needs. Children and the elderly make up about two-fifths of the population (40% of the population). If we add to these the number of people with special needs (11% of the population), we see that a poorly designed physical environment can create barriers or be inaccessible to approximately half of the population.

The investment made today in better accessibility means cost savings in the longer term for the entire society - if people's self-esteem and ability to actively participate in the life of society improves, the need for various social services decreases and such a society is much more sustainable both economically and socially. Therefore, accessibility has provided much more of a talking point when making spatial decisions.

In the opinion of the author, the accessibility task force formed at the Government Office has done a commendable job, and the final report submitted to the Government of the Republic contains several recommendations for further activities. Among other things, the final report points to the need to take into account the special features of buildings under reconstruction and under heritage protection. In his daily practice, the author has come across a lot of buildings whose adaptation to the requirements is problematic, which is why he shares the view of the accessibility task force that this issue needs to be dealt with on a national level.

Motivated by the above, the author wanted to take a closer look at problems related to accessibility in historical buildings and analyzed the compliance of 14 buildings (13 of them are national monuments). In addition, the author conducted semi-structured interviews with 9 experts (3 architects, 2 public officials, 2 representatives of the association of owners of historic buildings and 2 representatives of the association of disabled people), during which more than 19 hours of audio material and approx. 300 pages of transcribed text were collected. The interviews helped to put the results of the on-site observation into context and were an invaluable basis for drawing further conclusions.

With the help of an empirical study, the author wanted to find out what the accessibility of historical buildings is like, what are the main problems that hinder accessibility, describe these problems through his own experience and that of the interviewees, look for solutions to these problems and make suggestions for further addressing the issue of accessibility in the context of historical buildings.

In order to achieve the aforementioned goals, the author thoroughly analyzed the results of the on-site inspection and found that none of the selected historic buildings met the accessibility requirements of the law, because even with great efforts it is not possible to fulfill all the requirements due to the architectural characteristics of the building. The biggest problem turned out to be the doors, stairs, railings, handrails and toilets, which are difficult to adapt to the requirements and in some cases may lead to a violation of the historical substance.

The interviews also clearly demonstrated that meeting accessibility requirements in historic buildings is very difficult for the architect and the owner, although all interviewees confirmed that this topic is important. The interviewees agreed that historical buildings cannot be treated in the same way as new buildings. Searching for compromises and alternative approaches were important keywords in each interview. The interviews revealed that the majority of respondents do not consider the ownership relationship to be decisive, but prioritize the function of the building. Thoughts related to the access roads of historical buildings, the availability of information, the acoustics of the room, law-making, increasing the competence in the field of space-making, etc., came to the fore during the interviews. The most important thoughts expressed in the interviews, together with the author's comments, are presented in chapter 3 of the study. In the opinion of the author, this material helps the reader to better understand the context and provides significant added value to the entire study.

Analyzing the material collected from site observations and interviews, the author formulated 12 criteria that affect accessibility-related decisions in a historic building. These criteria are: (1) architectural value; (2) the nature of the intervention; (3) the age of the material; (4) building function; (5) economic viability; (6) ensuring dignity; (7) ensuring equal experience; (8) availability of alternatives; (9) reasonableness; (10) expediency; (11) the size and nature of the target audience; (12) public interest.

By considering the aforementioned criteria, it is possible to achieve a balance point that takes into account the needs of the building's users as well as architectural and heritage restrictions. The author has described this model in more detail with explanations of criteria and examples in subsection 4.1.

As additional recommendations, in subsection 4.2, the author points out the need to pay special attention to the information describing accessibility on the website for historical buildings, which would include information for wheelchair users as well as people with visual and hearing disabilities. In the case of different solutions than usual, it helps the disabled person to consider the inconveniences and prepare for them. The author also recommends paying more attention to issues related to evacuation and fire safety, the acoustics of the building, and raising awareness regarding both accessibility and heritage protection.

In subsection 4.3, the author places accessibility requirements into three categories: (1) primary or minimum requirements, which are related to security, safety and basic accessibility and where concessions can be made in exceptional cases; (2) secondary, i.e. comfort requirements, which affect the quality of life and dignified livelihood, and for which reasonable exceptions can be made, and (3) needs-based requirements, which are primarily based on the needs of a narrower target group, for example in kindergartens and nursing homes.

The author then lists the principles that, in his opinion, should be taken into account in legislation and the organization of state supervision, and which can also be applied to historical buildings. In the author's opinion, requirements must be: (1) relevant and functional; (2) unambiguous; (3) reasonable; (4) measurable; (5) proportional; (6) non-discriminatory.

Subsection 4.4 gives recommendations for addressing accessibility in the special conditions issued by the Estonian National Heritage Board, in the project explanation letter, in various legislation, in the architect's competence requirements and in various curricula. Attention is paid to the introduction of the possibility of analytical verification in accessibility requirements, similar to fire safety requirements.

From the very beginning, the author has set his sights on making this master's thesis primarily an applied study, the goal of which is to find the greatest possible practical use of the material collected during basic research. Therefore, the author hopes that several proposals found in the work will help to draw attention and lead to bolder implementation of those changes that help make public space, including the historical environment, more accessible to everyone. The instructional material prepared by the author, which can be found in Appendix 5, and which is exclusively based on the data of on-site observations made by the author himself, has a separate practical value. The mentioned instructional material must be treated as a dynamic working document that can be changed and supplemented, and which hopefully will find great practical use in the future both in the development of more comprehensive instructions and in the conduct of trainings.

The author does not expect that this study will provide all the answers to the questions that have arisen, but it is the first such comprehensive review in Estonian that focuses on the accessibility of historical buildings and seeks solutions to a whole series of problems that have arisen. Further research in this area could include the application possibilities of innovative solutions and focus primarily on those buildings where conventional accessibility cannot be achieved. It is also possible to continue working with the balance model described by the author, for example by assigning weights to the criteria and testing this model when making practical accessibility decisions. Also, future studies could pay more attention to the accessibility of the historical outdoor space, which would primarily include parks, green areas, cultural landscapes, cemeteries, etc.

Finally, the author expresses his gratitude to all the interviewees who were willing to share their experience and recommendations, thereby providing valuable input to this research. The author would also like to thank all architects, engineers, builders, owners, representatives of disabled people's organizations, state officials and local government employees, who have contributed in one way or another to the fact that today we can also present positive examples of well-successful solutions for improving the accessibility of historical buildings. And finally, the author expresses special thanks to his supervisor, whose determination and persuasiveness helped to complete this voluminous work.

Lisa 1. Paikvaatluse ankeet (määrus nr 14)

Kontrollnimekiri vastavalt 28.11.2002.a määrusele nr 14

Allolev tabel sisaldab nõuete loetelu hoonete ligipääsetavusele vastavalt Ehitusseaduse § 3 lg 10 alusel majandus- ja kommunikatsiooniministri poolt 28.11.2002 vastu võetud määrusele nr 14 „Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes“. Nõuded kehtivad üldkasutatavatele ehitistele, millele on ehitusluba väljastatud ajavahemikus 01.01.2003 kuni 30.06.2015. Lihtsama jälgitavuse huvides on lähtutud nõuete järjestamisel määruse struktuurist. Nõudeid teedele, parklatele jt. rajatistele allolev tabel ei kajasta.

I. Pandused / rambid (§5; §13 lg 3)		
☐ Olemas	☐ Puudub	☐ Ei ole vajalik
1. Ühesuunalise liiklusega panduse minimaalne laius on 1,0 m, kahesuunalisel 1,8 m. Keerdpanduse laiused on samad, ent täispöörde puhul ei tohi laius olla alla 3,0 m.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
2. Käsipuud on vajalikud siseruumides mõlemal pool ning väljas juhul, kui panduse pealispinna kõrgus erineb ümbruse tasapinnast.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
3. Pandus peab olema piiratud vähemalt 70 mm kõrguse äärisega.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu
4. Panduse pikikalde puhul kuni 5% (1:20) vahetasandeid (puhkemademeid) ei ole vaja. Panduse pikikalde puhul kuni 6% on vajalik sirgpanduse puhul vähemalt 1,5 m (soovitav 2,0 m) pikkune ja keerdpanduse puhul vähemalt 2,0 m (soovitav 2,5 m) pikkune puhkemade, kõrgustel kuni 480 mm, 960 mm jne iga kuni 6,0 m pikkuse (projektsioonis) teelõigu järel. Käsipuud peavad jätkuma katkematult ka puhkemademetel nii siseruumides kui väljas panduse mõlemal poolel.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
5. Panduse pikikalle võib olla kuni 6%, järsema kaldega pandus on üldjuhul keelatud. Rekonstrueeritavate ja restaureeritavate hoonete puhul võib pandus erandjuhtudel olla 8–10%.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
6. Trepil või järsakuga külgnev pandus tuleb neist eraldada alumise käsipuuni ulatuva tiheda varb- või võrkpiirdega.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu
7. Panduse kohal peab olema vaba kõrgust 2,3 m.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
8. Pandus peab olema kõva ja kareda pealispinnaga, mis märgudes ei tohi muutuda libedaks.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
9. Nii siseruumides kui ka väljas peab pandus värvitoonilt erinema tasapinnalisest teosast.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
II. Trepid (§6; § 16)		
☐ Olemas	☐ Puudub	☐ Ei ole vajalik

1. Ühel tõusul ei tohi olla trepiastmeid vähem kui kolm.
 Vastab Ei vasta Ei kohaldu
2. Kolme trepiastmega tõusul peab trepiastmete pind värvitoonilt erinema tasapinnast või trepi esimene ja viimane aste markeeritud 50–80 mm laiuste optiliselt kontrastsete vöötidega astme kogupikkuses.
 Vastab Ei vasta Ei kohaldu
3. Siseruumide treppide ja kaetud välistreppide trepiastme vähim laius $E = 300$ mm ja suurim kõrgus $N = 160$ mm.
 Vastab Ei vasta Ei kohaldu
4. Lahtiste välistreppide trepiastme vähim laius $E = 400$ mm ja suurim kõrgus $N = 130$ mm.
 Vastab Ei vasta Ei kohaldu
5. Trepiastmed peavad olema kinnised, ninadeta, tasased ja kareda pealispinnaga ning trepi avatud küljelt 2 cm kõrguste põskedega. Eelistada tuleb täisnurkse profiiliga astmeid.
 Vastab Ei vasta
6. Ühe korrusekõrguse vahel soovitatakse vaid üht trepimadet. Trepimademe kohal peab olema vaba kõrgust vähemalt 2,3 m.
 Vastab Ei vasta
7. Käsipuu peab olema nii siseruumides paiknevate kui ka välistreppide mõlemal poolel. Käsipuu peab jätkuma katkematult ka trepimademel.
 Vastab Ei vasta

III. Käsipuud (§7)

Olemas

Puudub

Ei ole vajalik

1. Käsipuu kõrgus astme keskelt peab olema 900 mm, lastele mõeldud (dubleeriva) käsipuu kõrgus 600–700 mm.
 Vastab Ei vasta
2. Käsipuu vaba kaugus võimalikust seinast või kinnisest piirdest on vähemalt 45 mm.
 Vastab Ei vasta
3. Trepivõre/barjääri pulkade maksimaalne vahekaugus on 110 mm.
 Vastab Ei vasta Ei kohaldu
4. Käsipuu peab ulatuma mõlemas suunas üle panduse kaldeosa ning üle trepi esimese ja viimase astme tõusu vähemalt 400–500 mm.
 Vastab Ei vasta
5. Käsipuu otsad peavad olema takerdumise vältimiseks painutatud allapoole ja kinnitatud kas põranda külge või ühendatud madalamal asuva käsipuuga.
 Vastab Ei vasta
6. Käsipuu peab olema ümara või ristkülikukujulise profiiliga; ümarprofiili läbimõõt 30–40 mm ja ristkülikukujulise profiili paksus 25–30 mm ning soovitatav ümbermõõt 120–180 mm.
 Vastab Ei vasta

IV. Üldnõuded üldkasutatavale hoonetele (§12)

1. Hoone sissepääsutasandini peab olema tagatud astmeteta tõus pandusega või tõstukiga.
 Vastab Ei vasta Ei kohaldu
2. Sisenemisala peab olema ühtlaselt ja hästi valgustatud ning üldjuhul katusega kaetud.
 Vastab Ei vasta
3. Hoone sissepääsu ees peab olema vaba ruumi 1500 × 1500 mm ratastooli pööramiseks.
 Vastab Ei vasta
4. Tuulekoja sügavus avatud uste vahel peab olema vähemalt 1500 mm ja laius ühesuunalisel liikumisel 1200 mm.
 Vastab Ei vasta
5. Jalarestid ei tohi põhjustada ratastooli rataste, keppide ega karkude takerdumist. Võimalusel kasutada ruudu- või rombikujulise seotisega reste.
 Vastab Ei vasta Ei kohaldu

V. Hoonesisene liikumistee (§13)

1. Üldkasutatav ruum peab liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimestele olema kättesaadav selleks kohaldatud liikumistee kaudu.
 Vastab Ei vasta
2. Kui hoone eri korrustel või eri tasapindadel asuvad üldkasutatavad ruumid on omavahel funktsionaalselt seotud hoonesisese ühendustee kaudu, siis peab nende ruumide vahel olema tagatud ühendus ka liikumispuudega inimestele invalifti või panduse abil.
 Vastab Ei vasta Ei kohaldu
3. Liikumistee peab olema kergesti märgatav, nõutavate mõõtudega, tasase ja mittelibiseva ning kõva pealispinnaga.
 Vastab Ei vasta
4. Orienteerumist liikumisteel hõlbustatakse suunavate viitadega, millel kasutatakse rahvusvahelist ratastoolikasutaja tunnust (piktogrammi).
 Vastab Ei vasta
5. Liikumisteede, tasapindade vaheldumise ja ruumide paiknemise märkamist tuleb paremustada kontrastsete värvidega, vastava valgustusega ning heli- ja valgussignaali abil.
 Vastab Ei vasta
6. Liikumispuudega inimestele läbimatud liikumisteed tuleb vastavalt tähistada.
 Vastab Ei vasta Ei kohaldu

VI. Uksed, väravad (§14)

1. Pendel- ja pöörduste kasutamine ratastoolikasutaja liikumisteel on keelatud.
 Vastab Ei vasta
2. Uksed peavad üldjuhul olema lävepakkudeta. Kui teatud ehituslikud nõuded nõuavad lävepaku olemasolu, siis selle kõrgus ei tohi olla üle 20 mm.
 Vastab Ei vasta
3. Ukseklaasid peavad olema ohutud, vältimaks purunemisel ohtlikke suuri klaasikilde. Täisklaasuksi võib ette näha ainult koos automaatavajatega. Täisklaasuksed ja suured klaasipinnad peavad olema

silmapaistvalt markeeritud.

Vastab Ei vasta

4. Uksed peavad avanema ja sulguma kergelt või automaatselt. Käsitsi avatavat ust peab saama avada kergelt ühe käega. Uste automaatse avanemise nupud peavad olema põrandapinnast 850 mm kõrgusel ja ukseavast vähemalt 1500 mm kaugusel.

Vastab Ei vasta

5. Uksed peavad avanema evakuatsiooni suunas, avanemine vähemalt 90°. Erandeid võib teha ainult olemasolevate ehitiste restaureerimisel ja rekonstrueerimisel, kui teisiti ei ole võimalik ust paigutada.

Vastab Ei vasta

6. Ukse vaba käigulaius (ukse piida valendlaius, kahe poolega ukse käigupoolne valendlaius ning lükand- ja liugukse valendlaius) peab olema vähemalt 800 mm, ukse vaba kõrgus vähemalt 2100 mm.

Vastab Ei vasta

7. Koridori otsauks tuleb nihutada teljelt võimalikult kõrvale. Koridori külgseinas olev uks peab olema otsaseinast vähemalt 600 mm kaugusel.

Vastab Ei vasta

8. Fotoelemendi abil või tellitult avaneva ukse ees peab olema ohutuse tagamiseks küllaldaselt vaba ruumi. Tellitult avanevate uste lahtiolek peab olema küllaldase ajavaruga või tellimisel reguleeritav.

Vastab Ei vasta Ei kohaldu

9. Käsitsi avatava tiibukse ees ja taga peab olema vajalik vaba ruum. Ukse enda järel sulgemiseks peab selle siseküljel olema käsipuu või käepide, mis asub põrandast 900–1100 mm kõrgusel. Käsipuu või käepide tuleb kinnitada ukse hingedepoolsest servast 200 mm kaugusele.

Vastab Ei vasta Ei kohaldu

10. Ukse piirdelauad või ukselehe ääred tuleb värvida ukselehest erinevas ja eredas toonis.

Vastab Ei vasta

VII. Lift (§15)

Olemas

Puudub

Ei ole vajalik

1. Lifti ukse ees peab olema vaba ruumi vähemalt 1500 × 1500 mm ja 2 × liftikabiini sügavus, kui liftid paiknevad vastakuti.

Vastab Ei vasta

2. Liftikabiini ukseava peab olema 900 mm, liftikabiini sisemõõdud A – laius ja B – sügavus:

(1) Sõidulift A × B – vähemalt 1100 mm × 1400 mm (8 inimest, nominaalkaal 630 kg), soovitav ratastooli pööramisvõimaluse pärast 1350 mm × 1400 mm (10 inimest, nominaalkaal 800 kg) ja 1600 mm × 1400 mm (13 inimest, nominaalkaal 1000 kg);

(2) kauplusekülastajate ja kauba lift A × B – vähemalt 1100 mm × 2100 mm (nominaalkaal 1000 kg), ratastoolile parema pööramisvõimaluse andmiseks;

(3) invalift (püstlift) A × B – vähemalt 900 mm × 1400 mm, vähemalt 1400 mm × 1400 mm, kui käiguavad paiknevad kõrvutiasetsevates seintes.

Vastab Ei vasta

3. Lifti seiskumistäpsus peab olema ± 25 mm, soovitav ± 5–10 mm.

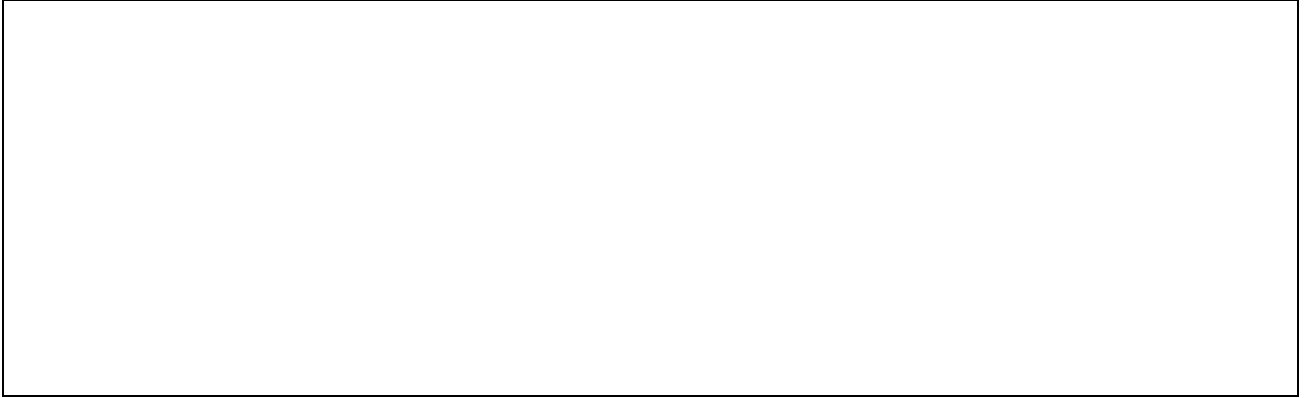
Vastab Ei vasta

4. Lifti kutsungi- ja juhtimisnupud peavad paiknema vertikaaltasapinnas liftikabiini põrandast 900–1200 mm kõrgusel.

☐ Vastab	☐ Ei vasta	
VIII. Ruumide sisustus ja seadmed (§17)		
<p>1. Üldkasutatavate ruumide kasutusotstarbele vastava püsिमööbli, sisseseade, aparatuuri, valgustuse, kattematerjalide ning värvilahenduse kavandamisel tuleb erilist tähelepanu pöörata sellele, et neid ruume saaks kasutada ka liikumispuudega isikud.</p> <p>☐ Vastab ☐ Ei vasta</p>		
<p>2. Püsिमööbli, sisseseade, aparatuuri vms kättesaadavus ja sellest möödumine planeeritakse vastavalt pinnavajadusele liikumiseks siseruumides ja hoonesisesele liikumisteele.</p> <p>☐ Vastab ☐ Ei vasta</p>		
<p>3. Põrandakate ühiskasutatavates ruumides peab olema sobiv kõndimiseks liikumispuudega isikutele: libisemiskindel, aluspõranda külge tugevasti kinnitatud ja ei tohi tekitada staatilisi elektrilaenguid.</p> <p>☐ Vastab ☐ Ei vasta</p>		
<p>4. Teeninduslettide, -luukide, -kassade vms, piletite müügi- ja kontrollimispunktide sobiv kõrgus ratastoolis liikujale on 750–850 mm põrandast, lettide vms all peab olema põlvede jaoks vaba sügavust 300 mm, laiust vähemalt 600 mm ja kõrgust põrandast vähemalt 670 mm.</p> <p>☐ Vastab ☐ Ei vasta ☐ Ei kohaldu</p>		
IX. Invatualettruumid (§18)		
☐ Olemas	☐ Puudub	☐ Ei ole vajalik
<p>1. Kui ühiskasutatavate ruumide juurde kuuluvad ka ühiskasutatavad tualettruumid, siis planeeritakse liikumispuudega isikute tarbeks 2% kabiinide arvust, kuid mitte vähem kui üks. Ehitamisel võetakse aluseks ruumide kasutatavus keppi, karke või käetugesid kasutavate liikumispuudega isikutele ning nii iseseisvalt liikuvaile ja tegutsevaile kui ka abistajaga ratastoolikasutajaile.</p> <p>☐ Vastab ☐ Ei vasta ☐ Ei kohaldu</p>		
<p>2. Klosetipoti mõlemast küljest kasutatava kabiini minimaalsed sisemõõdud on 2200 × 2500 mm. Kabiini dimensioneerimisel tuleb arvestada ratastooli pöörderaadiusega – 1400 mm.</p> <p>☐ Vastab ☐ Ei vasta</p>		
<p>3. Invatualettruumidesse planeeritakse sissepääs vahetult koridorist, kogunemissaalist või teisest sarnasest ruumist.</p> <p>☐ Vastab ☐ Ei vasta</p>		
<p>4. Klosetipoti kõrgus põrandast prill-laua pealispinnani peab olema 500–520 mm.</p> <p>☐ Vastab ☐ Ei vasta</p>		
<p>5. Loputusvee tõmbamise seade peab toimima fotoelemendi abil või vähesel kätejõul (ka nn pikk kang). Loputusvett peab saama tõmmata kas labakäega või käsivarrega nii, et klosetipoti kasutaja ei pea selleks asendit muutma.</p> <p>☐ Vastab ☐ Ei vasta</p>		
<p>6. Klosetipotil olles peab saama kasutada painduva varrega termostaatilist käsidušši.</p> <p>☐ Vastab ☐ Ei vasta</p>		
<p>7. Klosetipoti kasutamist hõlbustavad käsitoad peavad olema mõlemal pool klosetipotti 600-mm vahega, (üles)tõstetavad ja reguleeritavad, arvatud koormisele 1 kN, kõrgus käsitoe peale 800 mm. Tugede kinnitus peab olema selline, et abistaja pääseks takistamatult klosetipoti taha.</p> <p>☐ Vastab ☐ Ei vasta</p>		

- 8.** Klosetipoti ühe käetoe küljes peab olema paberirullihoidja.
 Vastab Ei vasta
- 9.** Klosetipoti esiservast 100 mm tahapoole lae alla tuleb ette näha terastala ja sellel liigutatavad trapetsid, mis peavad võtma vastu 1 kN.
 Vastab Ei vasta
- 10.** Rõhtkäsipuu seinal peab olema pikkusega 600 mm, kõrgusel 800 mm, käsipuu keskpunktiks võetakse klosetipoti esiserv. Rõhtkäsipuu soovitatakse dubleerida vertikaalkäsipuuga.
 Vastab Ei vasta Ei kohaldu
- 11.** Kraanikauss peab olema mõõtmetega ca 550 mm × 400 mm, kõrgus põrandast ca 800 mm, kraanikausi tagumise ääre kaugus tagaseinast 200 mm ja soovitatavalt ka külgliseinast nõnda, et kraanikausi alla jääks vähemalt 300 mm sügavune ja vähemalt 670 mm kõrgune ruum põlvedele.
 Vastab Ei vasta
- 12.** Kraani segisti veehulga reguleerimine peab toimuma fotoelemendi abil või vähesel kätejõul kergesti ja ühe liigutusega toimiva käsihoova abil, näiteks pikk kang, vee temperatuuri reguleerimine termostaadiga või pressostaadiga.
 Vastab Ei vasta
- 13.** Peegli alumine serv, kätekuivati ja seebialus vms paigaldada kuni 900 mm põrandast.
 Vastab Ei vasta
- 14.** Ratastooli jaoks vaba ruumi laius peab olema vähemalt 800 mm. Ruum ratastooli pööramiseks peab olema vähima läbimõõduga 1400 mm.
 Vastab Ei vasta
- 15.** Uksed peavad avanema väljapoole ja olema ühe käega kergesti avatavad.
 Vastab Ei vasta
- 16.** Ust peab saama seestpoolt lukustada ja hädakorral väljastpoolt avada.
 Vastab Ei vasta
- 17.** Käepide peab olema ukse hingedepoolses servas, sellest ca 200 mm kaugusel.
 Vastab Ei vasta Ei kohaldu
- 18.** Kabiinide ustel peab olema mõlemal pool sellekohane märgistus, kummal pool on ruum ratastooli jaoks (klosetipoti poolt vaadatuna).
 Vastab Ei vasta
- 19.** Ehitises, kus on olemas valvepunkt või -keskus, tuleks kasutada lisaseadmetena valvepunktiga ühendatud häiresignalisatsiooni (häirekella nupud peavad olema käsitsi kasutatavad nii põrandalt kui ka klosetipotilt).
 Vastab Ei vasta Ei kohaldu
- 20.** Klosetipoti kõrvale seinale tuleb põrandast ca 1200 mm kõrgusele paigaldada 2–3 nagi rõivaste, karkude, keppide jms riputamiseks.
 Vastab Ei vasta

Täiendavad küsimused ja märkused

Lisa 2. Paikvaatluse ankeet (määrus nr 28)

Kontrollnimekiri vastavalt 29.05.2018.a määrusele nr 28

Allolev tabel sisaldab nõuete loetelu hoonete ligipääsetavusele vastavalt Ehitusseadustiku § 11 lg 4 alusel ettevõtlus- ja infotehnoloogiaministri poolt 29.05.2018 vastu võetud määrusele nr 28 „Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele“. Nõuded kehtivad ehitisele või selle osale, kus osutatakse avalikkusele suunatud teenust või mis planeeringu või projekteerimistingimuste kohaselt peab vastama puudega inimeste erivajadustest tulenevatele nõuetele ning millele on ehitusluba väljastatud alates 03.06.2018. Lihtsama jälgitavuse huvides on lähtutud nõuete järjestamisel määruse struktuurist. Nõudeid teede, parklatele jt. rajatistele allolev tabel ei kajasta.

I. Lift (§13)		
☐ Olemas	☐ Puudub	☐ Ei ole vajalik
1. Lift peab olema ligipääsetav puudega inimesele. Nõue on täidetud, kui lift vastab standardi EVS-EN 81-70 või samaväärsetele nõuetele. ☐ Vastab ☐ Ei vasta		
2. Liftis peavad olema nähtavad teeninduskeskuse kontaktandmed. ☐ Vastab ☐ Ei vasta		
3. Lift peab olema varustatud häälteavitusega ja kuulmispuudega inimese erivajadust arvestava helivõimendusüsteemiga ning tähistatud vastava piktogrammiga. ☐ Vastab ☐ Ei vasta		
4. Liftil peab olema visuaalne väljund, mis teavitab häireolukorras kutsungi aktiveerumisest, kutsungile vastamisest ja tegevustest. ☐ Vastab ☐ Ei vasta		
II. Pandus, kaldtee (§14)		
☐ Olemas	☐ Puudub	☐ Ei ole vajalik
1. Pandus peab olema kõva ja kareda pealispinnaga. ☐ Vastab ☐ Ei vasta		
2. Panduse ühenduskoht tasapinnalise teeosaga peab olema sujuv, kuni 5-millimeetriste vahede ja servadega. ☐ Vastab ☐ Ei vasta		
3. Panduse pikikalle võib olla kuni 6 protsenti. ☐ Vastab ☐ Ei vasta		
4. Panduse pikikalde puhul üle 5 protsenti on vajalik sirgpannuse puhul vähemalt 1,5 meetri pikkune ja keerdpannuse puhul vähemalt 2 meetri pikkune puhkemade iga kuni 6 meetri pikkuse teelõigu järel. Keerdpannuse mademe pikkust mõõdetakse siseküljelt. ☐ Vastab ☐ Ei vasta ☐ Ei kohaldu		
5. Pandus peab värvitoonilt tasapinnalisest teeosast erinema või pikikalde korral üle 5 protsenti peab		

panduse algus ja lõpp olema kontrastribaga tähistatud.

Vastab Ei vasta

6. Kui panduse pikikalle on üle 5 protsendi, peavad panduse mõlemal pool olema käsipuud. Panduse käsipuud peavad jätkuma katkematult ka puhkemademetel.

Vastab Ei vasta Ei kohaldu

7. Viie ja väiksema protsendise pikikaldega pandus peab olema piiratud 50–70 mm kõrguse äärisega.

Vastab Ei vasta Ei kohaldu

8. Kui ei ole võimalik ehitise iseärasuste tõttu 6 protsendi nõuet järgida, võib panduse pikikalle olla kuni 10 protsenti.

Vastab Ei vasta Ei kohaldu

9. Trepiga külgnev pandus eraldatakse trepist alumise käsipuuni ulatuva tiheda varb- või võrkpiirdega.

Vastab Ei vasta Ei kohaldu

10. Panduse külgnemisel hoonega peavad selle kohalt olema ära juhitud katuselt tulevad sademed.

Vastab Ei vasta Ei kohaldu

11. Metallrestist panduse korral ei tohi restiava suurus takistada ratastooli, kepi või karkude kasutamist.

Vastab Ei vasta Ei kohaldu

12. Panduse kohal peab olema vähemalt 2,3 meetrit vaba ruumi.

Vastab Ei vasta

13. Ühesuunalise liiklusega sirgpanduse minimaalne laius on 1,1 meetrit ja kahe-suunalisel 1,8 meetrit. Keerdpanduse laiused on samad, ent täispöörde puhul ei tohi laius olla alla 3 meetri.

Vastab Ei vasta

14. Ümberehitatava ehitise puhul, kus panduse rajamine ei ole võimalik, võib hoonesse sissepääsul ja hoone sees kasutada teisaldatavaid tööstuslikke teleskoopseid relss- või plaatpanduseid, mille kandevõime on vähemalt 220 kilogrammi ning mis on ettenähtud ka elektrilisele liikumisabivahendile. Teisaldatava panduse olemasolu ja võimalik alternatiivne sissepääs tähistatakse hoone peasissepääsul piktogrammi, suunanoolte ja vajadusel telefoninumbri-ga.

Vastab Ei vasta Ei kohaldu

III. Trepp (§15)

Olemas

Puudub

Ei ole vajalik

1. Trepiaste peab olema tasase ja mittelibiseva pinnakattega.

Vastab Ei vasta

2. Trepiaste peab värvitoonilt tasapinnast erinema või trepi esimene ja viimane aste olema tähistatud vähemalt 50 millimeetri laiuste kontrastsete vöötidena astme kogupikkuses.

Vastab Ei vasta

3. Trepiaste peab läbipaistvuse puhul olema tähistatud vähemalt 50 millimeetri laiuste kontrastsete vöötidena astme kogupikkuses või muul märgataval moel.

Vastab Ei vasta Ei kohaldu

4. Trepiaste peab hoones asuva trepi ja kaetud välistrepi puhul olema vähemalt 270 millimeetrit lai ja kuni

160 millimeetrit kõrge.	☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu
5. Trepiaste peab lahtise välistrepi puhul olema vähemalt 400 millimeetrit lai ja kuni 130 millimeetrit kõrge.	☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu
6. Trepiaste peab olema ninadeta ning trepi avatud küljelt vähemalt 20 millimeetri kõrguste põskedega, täisnurkse profiiliga.	☐ Vastab	☐ Ei vasta	
7. Ühe korrusekõrguse vahel oleval trepil peab olema üks trepimade. Trepimademe kohal peab olema vähemalt 2,3 meetrit vaba ruumi.	☐ Vastab	☐ Ei vasta	
8. Käsipuu peab olema trepi mõlemal pool ning jätkuma katkematult ka trepimademel.	☐ Vastab	☐ Ei vasta	
IV. Käsipuud (§16)			
☐ Olemas	☐ Puudub	☐ Ei ole vajalik	
1. Käsipuu peab asuma trepiastme esiservast mõõdetult 900 millimeetri kõrgusel ja dubleeriv käsipuu 700 millimeetri kõrgusel ning seinast või kinnisest piirdest vähemalt 45 millimeetri kaugusel ja olema sellest kontrastselt eristuv.	☐ Vastab	☐ Ei vasta	
2. Trepipiirde pulkade vahekaugus võib olla kuni 110 millimeetrit. Kui trepipiirdena kasutatakse klaaspaneeli, peavad need olema kontrastselt tähistatud.	☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu
3. Käsipuu peab ulatuma mõlemas suunas üle panduse kaldeosa ning üle trepi esimese ja viimase astme tõusu 300–400 mm.	☐ Vastab	☐ Ei vasta	
4. Käsipuu otsad peavad olema takerdumise vältimiseks painutatud allapoole ja kinnitatud kas põranda külge või ühendatud madalamal asuva käsipuuga.	☐ Vastab	☐ Ei vasta	
5. Käsipuu peab olema ümara või ristkülikukujulise profiili ja mõõtmetega vastavalt: (1) ümarprofiili läbimõõt 30–40 millimeetrit; (2) ristkülikukujulise profiili paksus 25–30 millimeetrit; (3) übermõõt 120–180 millimeetrit.	☐ Vastab	☐ Ei vasta	
V. Hoone üldnõuded (§17)			
1. Hoone aadressi või asutuse nimetuse tähistus peab vastama järgmistele nõuetele: (1) teave suunaviidal esitatakse mittepeegelduval ja kontrastsel taustal; (2) kirjatähtede kuju ja suurus peavad tagama teabe nähtavuse mõistlikust kaugusest ka vaegnägijale; (3) kasutatakse rahvusvahelisi tähiseid ja piktogramme.	☐ Vastab	☐ Ei vasta	
2. Sissepääsutasandini on astmeteta tõus panduse või muu samaväärse lahenduse abil.	☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu

3. Sisenemisala on ühtlaselt ja hästi valgustatud.
 - Vastab
 - Ei vasta
4. Sissepääsu ukse ees on vaba horisontaalne liikumisruum 1,5 x 1,5 meetrit.
 - Vastab
 - Ei vasta
5. Nägemispuudega inimesele sissepääsu leidmise hõlbustamiseks peab sissepääsu juures olema kombatast ja kontrastne juhttee, suunav helisignaali või muu tehniline lahendus.
 - Vastab
 - Ei vasta
6. Tuulekoja sügavus avatud uste vahel on vähemalt 1,5 meetrit ja laius ühesuunalisel liikumisel 1,2 meetrit.
 - Vastab
 - Ei vasta
7. Jalaresti restiava suurus ei tohi takistada ratastooli, kepi või karkude kasutamist.
 - Vastab
 - Ei vasta
8. Puudega inimesele kohandatud parkimiskoht, sissepääs ja evakuatsioonitee tähistatakse vastava piktogrammiga ja suunanoolte abil ning vajadusel lisatakse infotelefoni number.
 - Vastab
 - Ei vasta

VI. Hoonesisene liikumistee (§18)

1. Hoonesse sisse- ja väljapääs ning hoonesisene avalikult kasutatav ruum peab olema takistuseta ligipääsetav liikumistee kaudu.
 - Vastab
 - Ei vasta
2. Kui hoone eri korrustel või eri tasapindadel asuvad avalikult kasutatavad ruumid on omavahel funktsionaalselt seotud hoonesisese ühendustee kaudu, siis peab nende ruumide vahel olema tagatud ühendus liikumisabivahendiga liikujale lifti, panduse või muu samaväärse lahenduse abil. Platvormlifti kandevõime on vähemalt 220 kilogrammi ja mõõdud peavad võimaldama elektrilise liikumisabivahendi teisaldamist.
 - Vastab
 - Ei vasta
 - Ei kohaldu
3. Hoonesisene liikumistee peab olema tasase ja mittelibiseva pinnakattega.
 - Vastab
 - Ei vasta
4. Hoonesisene liikumistee peab olema üldjuhul suunavate kombatastest ja kontrastsetest juhtteedest ja hästi märgatavatest ning selgesti loetavast teabest või viitadest, millel kasutatakse vastavat piktogrammi ja punktikirja.
 - Vastab
 - Ei vasta
5. Hoonesisene liikumistee, tasapindade vaheldumise ja ruumide paiknemise märkamise hõlbustamiseks kasutatakse kontrastseid värve, erinevaid põrandakattematerjale, vastavat valgustust, helisignaali või muud samaväärset lahendust.
 - Vastab
 - Ei vasta

VII. Uks, ukse avanemine (§19, §20)

1. Pendel- ja pöördukse kasutamisel peab liikumisteel olema nõuetele vastav kõrvaluks.
 - Vastab
 - Ei vasta
 - Ei kohaldu
2. Ukse ees peab olema horisontaalne vaba pind ukse laiuses ja pikkusega 1,5 meetrit alates uksest.

Kaldpind ei tohi lõppeda vahetult ukse ees.

- Vastab Ei vasta

3. Uks peab olema lävepakuta, kuid kui ehituslikult on nõutav lävepaku olemasolu, siis selle kõrgus ei tohi olla üle 50 millimeetri.

- Vastab Ei vasta

4. Lävepakk, mille kõrgus on 25–50 millimeetrit, tasandatakse mitteläbivajuva kaldpleki või -liistuga. Tasandus peab olema tehtud kogu ukseava laiuses ning tasanduse pikkus ei tohi olla üle 150 millimeetri.

- Vastab Ei vasta Ei kohaldu

5. Ukse piirdelauad, ukseleht või ukselehe ääred peavad olema seinast kontrastselt eristuvad. Täisklaasuks ja suur klaaspind ukstel peavad olema kontrastselt tähistatud.

- Vastab Ei vasta

6. Ukse valgusava laius peab olema vähemalt 800 millimeetrit ja kõrgus vähemalt 2 meetrit.

- Vastab Ei vasta

7. Koridori otsauks nihutatakse koridori keskeljelt võimalikult kõrvale ukse pöördtelje poole. Koridori külgseinast olev uks peab olema otsaseinast vähemalt 600 millimeetri kaugusel.

- Vastab Ei vasta

8. Uks peab avanema evakuatsiooni suunas ja vähemalt 90 kraadi. Nõuet ei pea järgima olemasoleva ehitise ümberehitamisel, kui ust ei ole võimalik nõuetekohaselt paigutada.

- Vastab Ei vasta

9. Uks peab avanema ja sulguma maksimaalselt 25 njuutoni suuruse jõu avaldamisel või automaatselt.

- Vastab Ei vasta

10. Tellitult avaneva ukse lahti olek peab võimaldama puudega inimesel sellest läbimineku piisava ajavaruga või olema tellimisel reguleeritav.

- Vastab Ei vasta Ei kohaldu

11. Automaatselt liikumisteele avaneva ukse ees peab olema hoiatav tähis liikumistee ulatuses.

- Vastab Ei vasta Ei kohaldu

12. Ukse automaatse avanemise nupp, magnetkaardi lugeja ja klaviatuur peavad olema tähistatud puudega inimese erivajadust arvestaval kujul ning põrandast kuni 1,1 meetri kõrgusel seadme keskkohast mõõdetuna ja ukse avanemise poolsel küljel. Nad ei tohi jääda ukselehe pöörderaadiuse sisse ning peaks olema suletud uksest mõistlikus kauguses ja puudega inimesele kasutatavad tema erivajadust arvestades.

- Vastab Ei vasta Ei kohaldu

13. Fonosüsteem peab vastama järgmistele nõuetele:

13.1. fonoluku olemasolu peab olema tähistatud piktogrammiliselt, arvestades nägemispuudega inimese erivajadust;

- Vastab Ei vasta

13.2. fonolukk peab olema varustatud kuulmispuudega inimese erivajadust arvestava helivõimendussüsteemiga;

- Vastab Ei vasta

13.3. fonolukul peab olema visuaalne väljund, mis teavitab kutsungi aktiveerumisest, kutsungi vastuvõtmisest ja ukse avanemisest.

Vastab

Ei vasta

VIII. Ruumide sisustus ja seadmed (§21)

1. Avalikult kasutatava ruumi põrandakate peab olema libisemiskindel, aluspõranda külge tugevasti kinnitatud, võimalikult ühetooniline ja ei tohi olla läikiv ega tekitada staatilist elektrilaengut.

Vastab

Ei vasta

2. Ruumi projekteerimisel ja siseviimistlusel kasutatakse tehnoloogiat ja materjale, mis aitavad kaasa ruumi kaja vähendamisele, välja arvatud juhul, kui kaja teke on taotluslik.

Vastab

Ei vasta

3. Avalike ürituste toimumispaigas peavad olema ette nähtud ligipääsetavad vaatajakohad puudega inimestele ja liikumisabivahendi kasutajatele – minimaalselt kaks ratastoolikohta 60 istekoha kohta, iga järgneva 60 istekoha kohta üks ratastoolikoht ning juhttee nägemispuudega inimestele.

Vastab

Ei vasta

Ei kohaldu

4. Ligipääsetavad vaatajakohad peavad paiknema saali eri piirkondades ja tasanditel. Nendes kohtades peab olema tagatud takistuseta ligipääs, 1,5-meetrise läbimõõduga manööverdamisruum, minimaalse pinnaga 900 korda 1200 millimeetrit ühe koha kohta.

Vastab

Ei vasta

Ei kohaldu

5. Ligipääsetavate vaatajakohtade vahele paigutatakse abistajaistmeid. Ligipääsetavad vaatajakohad tähistatakse kontrastselt ning vastava piktogrammiga ja suunanoolte abil.

Vastab

Ei vasta

Ei kohaldu

6. Avalike ürituste toimumispaigas peab edastatav heli olema dubleeritud kuulmispuudega inimese erivajadust arvestava helivõimendussüsteemiga. Helivõimendussüsteemi olemasolu tähistatakse vastava piktogrammiga.

Vastab

Ei vasta

Ei kohaldu

7. Vähemalt üks teeninduslett, -luuk, -kassa ja pileti müügi- ja kontrollimispunkt peab vastama järgmistele nõuetele:

7.1. on ligipääsetav ja kasutamisevõimalusega ka puudega inimesele;

Vastab

Ei vasta

Ei kohaldu

7.2. kasutamiskõrgus peab vastama ratastoolis liikuja erivajadusele, olles kõrgusega 0,75–1,4 meetrit;

Vastab

Ei vasta

Ei kohaldu

7.3. selle ees peab olema ratastoolis liikujale vaba horisontaalne liikumisruum 1,5 x 1,5 meetrit;

Vastab

Ei vasta

Ei kohaldu

7.4. barjääriga piiratud ning helisüsteemiga teenindus- või müügiletidest ja kassadest vähemalt üks peab olema varustatud kuulmispuudega inimese erivajadust arvestava helivõimendussüsteemiga ning edastatav teave dubleeritud tekstilisel kujul vastaval infokraanil;

Vastab

Ei vasta

Ei kohaldu

7.5. juhul kui teenindus- ja müügilet või kassa on eraldatud kõrge, helibarjääri tekitava pinnaga, peab tagama teenindaja nähtavuse;

☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu
7.6. helivõimendussüsteemi olemasolu tähistatakse vastava piktogrammiga.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu
8. Bassein peab olema varustatud tehnilise lahendusega, mis tagab liikumispuudega inimesele turvalise laskumise basseini ja sealt tõusu.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu
9. Riiehoiuis peab olema põrandast kuni 1,4 meetri kõrgusel paiknev riidepuu, põrandast kuni 1,2 meetri kõrgusel paiknev nagi või põrandast 0,7–1,2 meetri kõrgusel paiknev riul.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu
10. Üld- või operatiivinfo peab olema esitatud visuaalselt ja auditiivselt.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	

IX. Kohandatud ruum majutushoones (§22)

Olemas Puudub Ei ole vajalik

- 1.** Ruumi ukse sulgemispoolisel küljel on lisakäepide.

☐ Vastab	☐ Ei vasta
---------------------------------	-----------------------------------
- 2.** Tavakõrguses ukseilm on dubleeritud 1–1,2 meetri kõrgusel oleva ukseilmaga.

☐ Vastab	☐ Ei vasta
---------------------------------	-----------------------------------
- 3.** Ruumis on vähemalt 1,2 meetri laiune liikumistee.

☐ Vastab	☐ Ei vasta
---------------------------------	-----------------------------------
- 4.** Voodi ees on 1,5-meetrise läbimõõduga manööverdamisruum.

☐ Vastab	☐ Ei vasta
---------------------------------	-----------------------------------
- 5.** Voodi päitses on kättesaadav valgustuse lüliti ning häirenupp või -nupu pikendusnõör, sisetelefon või abi kutsumise seade.

☐ Vastab	☐ Ei vasta
---------------------------------	-----------------------------------
- 6.** Ruumis on stroboskoopiline valgusti või alarmseade, mida saab häireolukorras juhtida väljastpoolt ruumi.

☐ Vastab	☐ Ei vasta
---------------------------------	-----------------------------------
- 7.** Seadmed on kättesaadavad ja kasutatavad, paigalduskõrgusega 750–900 millimeetrit.

☐ Vastab	☐ Ei vasta
---------------------------------	-----------------------------------
- 8.** Individuaalne tualett- ja pesemisruum vastab §-des 24 ja 25 sätestatud nõuetele.

☐ Vastab	☐ Ei vasta
---------------------------------	-----------------------------------

X. Valgustus (§23)

- 1.** Avalikult kasutatava ruumi valgustus peab vastama puudega inimese erivajadusele. Nõue on täidetud, kui valgustus vastab standardi EVS-EN 12464-1 või samaväärsetele nõuetele.

☐ Vastab	☐ Ei vasta
---------------------------------	-----------------------------------

XI. Tualettruum (§24)

☐ Olemas	☐ Puudub	☐ Ei ole vajalik
1. Kui hoones on avalikuks kasutamiseks määratud tualettruum või tualettruumid, siis peab vähemalt üks neist vastama puudega inimese erivajadusele.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu
2. Kogu tualettruumi sisustus peab olema muust ruumist kontrastselt eristuv.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
3. Tualettruumi ukse välisküljel peab olema reljeefne ja kontrastne tähistus.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
4. Tualettruumi uks peab avanema väljapoole ja olema ühe käega kergesti avatav.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
5. Ust peab saama seest lukustada pööratava lukk-käepidemega ja vajadusel väljast avada.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
6. Ukse siseküljel peab olema horisontaalne lisakäepide uksehingede poolses servas, sellest 100 millimeetri kaugusel. Lisakäepide on 400–600 millimeetri pikkune painutatud metall- või plastkäepide paigalduskõrgusega 850–950 millimeetrit, kuid mitte kõrgemal lukustusest ja ukselingist.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu
7. Tualettruumi vähimad mõõdud on:		
7.1. sisemõõdud 2,2 x 2,5 meetrit;		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
7.2. ratastooli jaoks vaba ruumi laius 900 millimeetrit;		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
7.3. ratastooli jaoks vaba pöörde läbimõõt 1,5 meetrit.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
8. WC-poti kõrgus põrandast prill-laua pealispinnani peab olema 470–500 millimeetrit.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
9. WC-potil olles peab saama kasutada bideedušši.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
10. Tagatud peab olema vee äravool põrandalt.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
11. WC-poti kasutamist hõlbustavad käetoed peavad olema mõlemal pool WC-potti 600-millimeetrise vahega ning asuma põrandast 800 millimeetri kõrgusel.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
12. Kraanikauss peab asuma põrandast 800 millimeetri kõrgusel.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
13. Kraanikauss peab asuma seinast sellisel kaugusel, et kraanikausi alla jääks vähemalt 300 millimeetri sügavune ja 670 millimeetri kõrgune ruum põlvedele.		

☐ Vastab	☐ Ei vasta	
14. Kraanikausi suurus peab olema valitud selliselt, et oleks tagatud 1,5-meetrise läbimõõduga manööverdamisruum.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
15. Kraanisegisti veehulga reguleerimine peab toimuma kergesti ja ühe liigutusega toimiva käsihoova abil ning vee temperatuuri reguleerimine termostaadiga.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
16. Tualettruumis asuv peegel peab olema paigutatud kraanikausi taha seinale peegli alumise serva kõrgusega põrandast kuni 900 millimeetrit.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
17. Kätekuivati või -paberi hoidja, seebialus või -dosaator, föön, pistikupesad ning valgustilülid paigaldatakse põrandast 900–1100 millimeetri kõrgusele.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
18. Tualettruumis peab olema häiresignalisatsioon, mille häireteavitus on suunatud lähedalasuvasse avalikult kasutatavasse ruumi. Häiret peab saama aktiveerida WC-potil ja põrandal olles.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
19. WC-poti kõrval asuvale seinale paigaldatakse põrandast 1,2 meetri kõrgusele 2–3 nagi.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	☐ Ei kohaldu

XII. Pesemisruum (§25)

☐ Olemas	☐ Puudub	☐ Ei ole vajalik
1. Avalikuks kasutamiseks määratud pesemisvõimalusega tualettruumis või pesemisruumis peab puudega inimese tarbeks olema eraldi, erivajadust arvestav pesemisruum või pesemisruumi osa.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
2. Dušikabiini laius on vähemalt 1,5 meetrit ning sügavus üks meeter.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
3. Seinale on dušisegistiga risti paigaldatud klapitav ja käsitugedega dušitool paigalduskõrgusega 470–500 millimeetrit.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
4. Dušisegisti alla ja kõrvale on seinale kinnitatud vähemalt 800 millimeetri pikkused horisontaalsed, paigalduskõrgusega 800–900 millimeetrit, ja vertikaalsed käepidemed, mis on dušitoolil istudes käeulatuses.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
5. Dušisegisti ja dušiotsak on dušitoolil olles kättesaadavad.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
6. Ligipääs dušitoolile on tasapinnaline ja takistuseta, pesemisruumi põrandal kasutatakse vähelibisevaid põrandakattematerjale.		
☐ Vastab	☐ Ei vasta	
7. Seinale dušitooli või -segisti lähedusse paigaldatakse põrandast 1,2 meetri kõrgusele vähemalt kaks nagi.		

- Vastab Ei vasta
8. Sisustusesemed peavad muust ruumist kontrastselt eristuma.
 Vastab Ei vasta
9. Avaliku sauna, majutushoone ja sarnase hoone puudega inimese erivajadust arvestava leiliruumi ukse valgusava laius on vähemalt 800 millimeetrit.
 Vastab Ei vasta
10. Lava ees on vähemalt 1,5-meetrise läbimõõduga manööverdamisruum.
 Vastab Ei vasta
11. Lava alumise istumisastme kõrgus on 470–500 millimeetrit.
 Vastab Ei vasta
12. Leiliruumi seintele paigutatakse liikumist ja lavale pääsemist hõlbustavad käepidemed.
 Vastab Ei vasta
13. Keris on ohutuspiirdega.
 Vastab Ei vasta
14. Leiliruumi sisustusesemed peavad muust ruumist kontrastselt eristuma.
 Vastab Ei vasta
15. Pesemisruumis peab olema häiresignalisatsioon, mille häireteavitus on suunatud lähedalasuvasse avalikult kasutatavasse ruumi. Häiret peab saama aktiveerida dušikabiinis, leiliruumis ja põrandal olles.
 Vastab Ei vasta

Täiendavad küsimused ja märkused

Lisa 3. Intervjuu ankeet (arhitektile)

Nimi:

Koht:

Kuupäev:

Kontaktandmed:

Sissejuhatav osa

- (1) Milline on teie senine kokkupuude ligipääsetavuse / ehitismälestiste ja muinsuskaitse valdkonnaga üldiselt?
- (2) Kas ligipääsetavus / ehitismälestiste kaitse on teie hinnangul oluline? Miks?
- (3) Kas arhitektuuripäränd, kus pakutakse avalikkusele suunatud teenust (näiteks kool, kultuurimaja, sotsiaalkeskus, hotell, restoran jne) peab olema kõigile teenuse kasutajatele ligipääsetav?

Kogemused, soovitusel

- (4) Palun tooge mõned näited ajaloolistest hoonetest, kus olete puutunud kokku ligipääsetavuse teemaga.
- (5) Milliseid uusi võimalusi (näiteks kasutajatele) või väljakutseid te näete ligipääsetavuse nõuete kohaldamisel ajaloolistes hoonetes?
- (6) Milliseid ohtusid või probleeme te näete ligipääsetavuse nõuete kohaldamisel ajaloolistes hoonetes?
- (7) Milliseid probleeme või võimalusi on ligipääsetavuse nõuete täitmine ajaloolistes hoonetes konkreetselt teie jaoks kaasa toonud (näiteks seoses tööga või Teile kuuluva kinnisvaraga)?
- (8) Kust läheb teie hinnangul piir ligipääsetavuse nõuete täitmise ja muinsuskaitse nõuete täitmise vahel? Millise piirini on võimalik teha kompromisse?
- (9) Kas nõudmiste osas tuleks teha vahet eraomandil ja riigile / kohalikule omavalitsusele kuuluval omandil?
- (10) Kas ligipääsetavuse nõuded võivad seada ohtu mälestise säilimise või autentsuse? Või muinsuskaitse nõuded ligipääsetavuse tagamise? Kuidas huvide põrkumisel saavutada kompromiss?
- (11) Mida teha selliste ajalooliste hoonetega, kus ei ole võimalik saavutada nõuetekohast ligipääsetavust?
- (12) Kas on mõni tüüpiline ligipääsetavuse probleem, mis mälestistel sagedamini kordub?
- (13) Milliseid huvitavaid ja tavapärasest erinevaid ligipääsetavuse lahendusi olete kohanud (või ise rakendanud, soovitanud, nõudnud) ajaloolistes hoonetes?

- (14) Milliseid omapoolseid soovitusi (arhitektile, ehitajale, kohalikule omavalitsusele, tellijale) oskate anda ajalooliste hoonete ligipääsetavuse parandamiseks?
- (15) Milliste allpool nimetatud hoone (või kinnistu) osade ligipääsetavuse lahendamine on Teie hinnangul kõige problemaatilisem, arvestades ajaloolise hoone eripärasid (0...5):
- a) Liftid
 - b) Kaldteed, pandused
 - c) Trepid
 - d) Käsipuud (treppidel ja pandustel)
 - e) Sissepääsud (sh sissepääsu leidmine, parkimiskohad, juurdepääsuteed)
 - f) Hoonesisesed liikumisteed (sh juhtteed, viidad, tähistused, kontrastsus)
 - g) Uksed (sh lävepakud, ava laiused, fonolukud)
 - h) Sisustus ja seadmed (sh vaatajakohad, helivõimendus, teenindusletid, riidehoiud)
 - i) Valgustus
 - j) Tualettruumid
 - k) Majutusruumid
 - l) Pesemisruumid
 - m) Evakuatsiooniteed
 - n) ...

Seadusandlus

- (16) Kas ajaloolisele hoonele peaks tegema seadusest tulenevaid mööndusi ligipääsetavuse osas? Näiteks seoses muinsuskaitsete piirangutega. Kui jah, siis milliseid?
- (17) Kas või millisel määral peaks ligipääsetavus võtma arvesse objekti / detaili vanust ja talle omistatud väärtusi? Omandisuhet?
- (18) Kas mälestiste ligipääsetavuse tagamisel oleks abi analüütilisest tõendamisest, muinsuskaitse eritingimustes sõnastatud ettepanekutest vms?

Lisa 4. Intervjuu ankeet (puudega inimesele)

Nimi:

Koht:

Kuupäev:

Kontaktandmed:

Sissejuhatav osa

- (1) Milline on teie senine kokkupuude ligipääsetavuse valdkonnaga üldiselt?
- (2) Kas arhitektuuripärand, kus pakutakse avalikkusele suunatud teenust (näiteks kool, kultuurimaja, sotsiaalkeskus, hotell, restoran jne) peab olema kõigile teenuse kasutajatele ligipääsetav?
- (3) Kui sageli te külastate ajalooliseid hooneid (eelkõige kultuurimälestiste registrisse kantud hooned, muinsuskaitsealal paiknevad hooned, miljööväärtuslikud hooned)?
- (4) Kas enne ajaloolise hoone külastamist uurite te eelnevalt, kas see hoone on ligipääsetav? Milliseid infoallikaid te selleks kasutate?
- (5) Palun tooge mõned näited ajaloolistest hoonetest, mida olete viimati külastanud.

Kogemused, soovitused

- (6) Kas teie kogemusele tuginedes erinevad ajaloolised hooned oma ligipääsetavuselt teistest hoonetest?
- (7) Milliseid probleeme on esinenud?
- (8) Kas on mõni tüüpiline ligipääsetavuse probleem, mis sagedamini kordub?
- (9) Kas on mõni ligipääsetavuse aspekt, millega tuleks arvestada eelkõige ajaloolistes hoonetes?
- (10) Milliseid huvitavaid ja tavapärasest erinevaid ligipääsetavuse lahendusi olete kohanud ajaloolistes hoonetes?
- (11) Milliseid omapoolseid soovitusi (arhitektile, ehitajale, kohalikule omavalitsusele, tellijale) oskate anda ajalooliste hoonete ligipääsetavuse parandamiseks?
- (12) Milliste allpool nimetatud hoone (või kinnistu) osade ligipääsetavus on Teie hinnangul kõige olulisem / problemaatilisem, arvestades ajaloolise hoone eripärasid:
 - a) Liftid
 - b) Kaldteed, pandused
 - c) Trepid
 - d) Käsipuud (treppidel ja pandustel)

- e) Sissepääsud (sh sissepääsu leidmine, parkimiskohad, juurdepääsuteed)
- f) Hoonesisesed liikumisteed (sh juhtteed, viidad, tähistused, kontrastsus)
- g) Uksed (sh lävepakud, ava laiused, fonolukud)
- h) Sisustus ja seadmed (sh vaatajakohad, helivõimendus, teenindusletid, riidehoiud)
- i) Valgustus
- j) Tualettruumid
- k) Majutusruumid
- l) Pesemisruumid
- m) Evakuatsiooniteed
- n) ...

Seadusandlus

- (13) Kas ajaloolisele hoonele peaks tegema seadusest tulenevaid mööndusi ligipääsetavuse osas? Näiteks seoses muinsuskaitsete piirangutega. Kui jah, siis milliseid?
- (14) Kui kaugemale võib ajalooliste hoonete mööndustega minna, et erivajadusega inimesed ei tunneks ennast ebamugavalt või tõrjutuna?

Lisa 5. Juhendmaterjal. Ettepanekud ligipääsetavuse miinimumnõuete tagamiseks ajaloolistes hoonetes

Käesolev juhendmaterjal on valminud magistritöö „Ajalooliste hoonete ligipääsetavus. Väljakutsed, võimalused ja valikud“ raames. Tegemist on materjaliga, mis vaatab ajalooliseid hooned ettevõtlus- ja infotehnoloogiaministri 29.05.2018 määruse nr 28 „Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded“ kontekstis, kuid püüab lugejat suunata erinevate alternatiivsete valikute kaalumisele olukordades, kus konventsionaalsed lahendused ei toimi. Juhendis on kasutatud illustreerivat materjali, mis pärineb erinevatest Eestimaa ajaloolistest hoonetest ja neid ümbritsevast ajaloolisest keskkonnast. Kõigi juhendis kasutatud fotode autor on käesoleva juhendmaterjali ja ühtlasi magistritöö autor Kaido-Allan Lainurm. Tegemist on dünaamilise dokumendiga, mida saab täiendada uute näidetega, kasutada sisendina põhjalikumate juhendmaterjalide koostamisel, samuti iseseisva koolitusmaterjalina erinevatel arhitektuuri, muinsuskaitse või ehitusvaldkonna koolitustel ja infopäevadel.

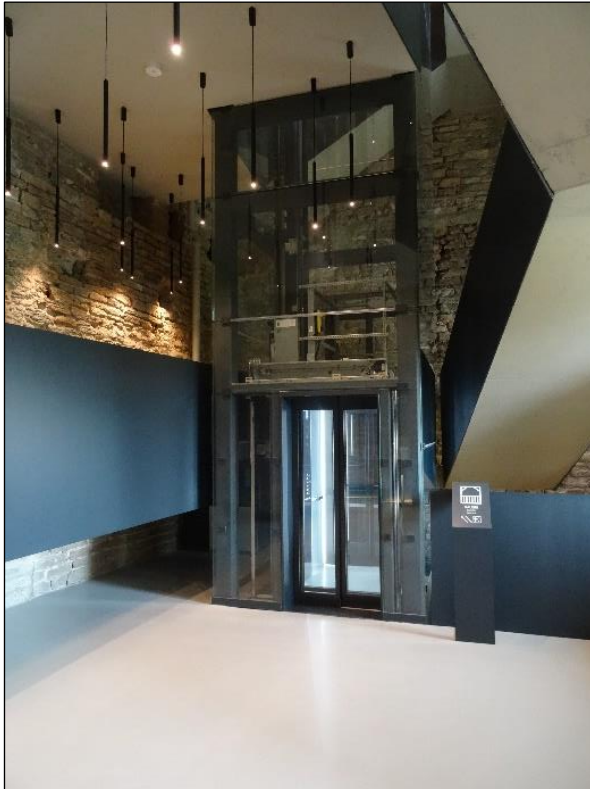
Liftid

Liftide puhul on tüüpilisteks puudusteks häälteavituse ja silmusvõimendi puudumine, mis on olulised eelkõige nägemis- ja kuulmispuudega inimestele. Samas on lifti olemasolu vältimatult vajalik just liikumispuudega inimestele. Lifti asemel võib kasutada invatõstukit, millele kohalduvad leebemad nõuded ja mille paigaldamine on hinnalt soodsam. Nii lifti kui invatõstuki paigaldamine ajaloolisesse hoonesse on keeruline ning alati see ei olegi võimalik.

Silmas tuleb pidada seda, et lift ei asenda treppi. Paljude inimeste jaoks on lifti kasutamine problemaatiline (näiteks kutsuda esile paanikahoona väljenduva ärevuhäire) ning paljud inimesed eelistavad trepist käimist tervislike eluviiside tõttu. Evakuatsiooniolukorras liftid ei tööta ning siis peab olema võimalik leida üles alternatiivsed ja ohutud väljapääsud. Puuetega inimeste evakueerimine tuleb ajaloolises hoones väga täpselt läbi mõelda.

Silindrikujulise põhiplaani torni õnnestus mahutada silindrikujuline lift, mis täidab ligipääsetavuse nõudeid. Lifti juhtnupud on varustatud punktkirjas infoga.

Kaasaegne lift ajaloolises miljööis muudab objekti oluliselt ligipääsetavamaks.

Lifti saab edukalt paigaldada ka keskaegse linnuse suurde mantelkorstnasse.

Sisehoovi osaline kinniehitamine on selles hoones võimaldanud viia sissepääsutasandi maapinna tasemele ning paigaldada hoonesse lifti. Tänu sellele arhitektuurilisele lisandusele sai ajaloolises hoones jätkata avaliku teenuse osutamist.

Lifti seinale on soovitatav paigaldada korruseinfo nii tavatekstina kui punktkirjas tekstina. Tumedale põhjale asetatud hele tekst on vaegnägijale kergesti loetav ning pime inimene leiab vajaliku informatsiooni punktkirjast. Ka juhised käitumiseks rikke korral võiksid olla kättesaadavad pimedale.

Pandused (kaldteed)

Pandused kuuluvad sageli hoone ajaloolise arhitektuuri juurde. Pildil kujutatud pandus juhatab hoone esinduskorrusel oleva peaukse ette. Kahjuks ei ole ca 15-protsendilise kaldega konarlik munakivitee ratastoolile jõukohane. Ligipääsu raskendavad ka välisukse ees ja tuulekojas paiknevad astmed. Siin tuleb ratastooli juurdepääsu jaoks otsida alternatiivseid lahendusi näiteks soklikorruse kaudu.

Kaldteed ja astmed tuleks ohutuse tagamiseks tähistada ning varustada käsipuudega, mis sobituksid keskaegsesse miljöösse. Kuna selle panduse kalle on ca 16.7%, siis peavad käsipuud olema mõlemal pool, et tagada ratastoolikasutajale ja nägemispuudega inimesele turvaline ligipääs.

Kallete tähistamisel on oluline kontrastsus. Ajaloolistes hoonetes võib kasutada erinevaid nutikaid lahendusi, kui nad täidavad oma eesmärgi ja on kasutaja jaoks mõistetavad.

Pildil olevale pandusele (kalle ca 11,4%) tuleks kindlasti lisada käsipuud ning tõsta maapinda panduse alumise servani. Panduse pikendamist raskendab kanalisatsioonikaevu luuk, kuid tõenäoliselt saab seda tõsta koos maapinnaga kõrgemale. Luugi kaas tuleb asendada sellise kaane vastu, mis ei oleks ohtlik kontsaga, kepiga või rulaatoriga / ratastooliga liikujale.

Ajaloolisel hoonel on lubatud kasutada kuni 10 %-ilise kaldega pandust (pildil oleva panduse kalle on 10 %), kuid siis peavad panduse käsipuud olema mõlemal pool. Panduse paigaldamisel tuleb jälgida, et üleminek maapinnale oleks sujuv. Lahtise kruusa puhul on oht, et ratastooli ratas võib vajuda kruusa sisse ning põhjustada kukkumise. Juhul, kui ei esine ehitustehnilisi takistusi, ei tohiks ka ajaloolise hoone panduse pikikalle olla üle 6 %, kuna sellest suurema kalde puhul vajab ratastoolikasutaja abistajat.

Teisaldatavad rambid või relsid peavad olema kergesti leitavad ja kergesti paigaldatavad. Ideaalse tulemuse saavutamiseks on mõnikord keeruline, kuid koos abistajaga on teekond muudetud ligipääsetavaks. Kui muinsuskaitse nõuded seda võimaldavad, võib kaaluda lahendusi põrandapinna tasandamiseks või plommimiseks võimalikult säästval ja tagasipöörataval moel.

Trepid

Nägemispuudega inimese jaoks on oluline trepiastmete, kaldteede ja käsipuude kontrastsus. Ajaloolise hoone puhul on tavapärase kontrastsete teipide kasutamine mitmel põhjusel keeruline. Esiteks ei sobitu nad väga hästi ajaloolise keskkonnaga, teiseks ei püsi nad poorsetel, ebaühtlastel pindadel ning liimijäljed võivad kahjustada ka väärtuslikke detaile.

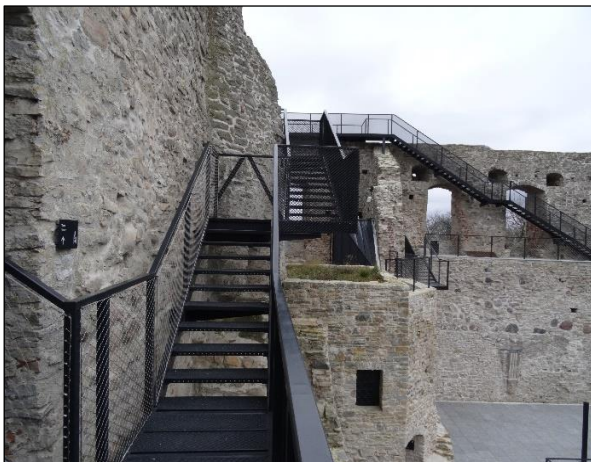
Kuigi selle hoone muinsuskaitse eritingimused (2017) märgivad, et invapääs hoonesse tuleb lahendada hoone arhitektuuriga sobivalt, kahjustamata olemasolevaid graniittreppide ning rikkumata hoone vaadeldavust, tuleks siin otsida kompromisse, mis parandavad ligipääsetavust. Kuna hoones tegutsevad lasteaed ja raamatukogu, tuleks trepi rekonstrueerimise käigus lisada keskkonda sobituvad käsipuud, mis vastaksid nii laste kui täiskasvanute vajadustele. Invasseepääsu lahendamiseks võib kaaluda tõstuki või panduse paigaldamist hoone varjatud küljele, näiteks parempoolsel pildil oleva veranda sissepääsule. Siiski ei tohiks välistada metallist panduse sobitamist ka hoone peasissepääsu ees oleva rekonstrueerimist ootava terrassi külge, kuna see oleks tagasipööratav lahendus ega kahjustaks hoone ajaloolist kehandit, küll aga tõstaks oluliselt hoone kasutusväärtust. Kõrge sokli tõttu ei ole teiseldatavad lahendused võimalikud.

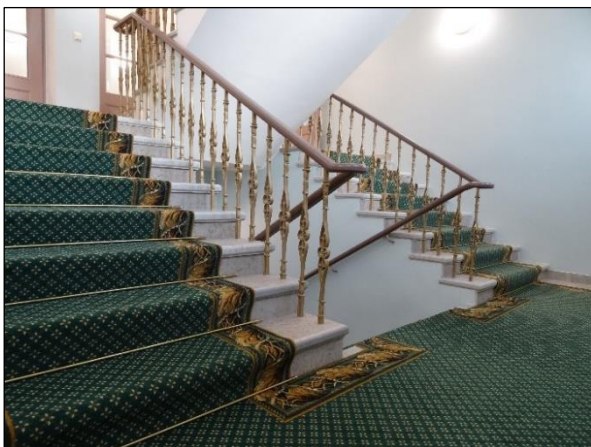
Selliste keskaegsete treppide puhul ei olegi võimalik saavutada nõuetele vastavat tulemust. Juhul, kui alternatiivsed liikumisteed on võimalikud, piisab nähtavale kohale paigaldatud hoiatavast sildist ja ümbersuunavatest viitadest. Muul juhul aga kaaluda vähemalt ühe käsipuu paigaldamist, kui trepi laius seda võimaldab. Turvalisuse suurendamiseks peab tähelepanu pöörama astmete valgustatusele.

Trepi kasutamine on ohtlik, kui astmed on ebaühtlaselt lagunened ja valgustus puudulik. Sellisel juhul tuleb leida lahendused katkiste astmete plommimiseks ning valgustingimuste parandamiseks.

Keskaegse linnuse muudab külastaja jaoks oluliselt atraktiivsemaks ja ligipääsetavamaks müürile kinnitatud trepistik. Kuigi trepi kasutajate sihtgrupp on piiratud ning trepi kinnitamisel on sekkunud ajaloolisesse substantsi, on see hea kompromiss muinsuskaitsete väärtuste ja ajaloo eksponeerimise, sh mäletise ligipääsetavuse vahel.

Ajalooliste hoonete trepiastmed on sageli ninadega ja külje pealt lahtised. Kuna nende asendamine ei ole võimalik ega ka mitte mõistlik, siis tuleb otsida lahendusi ohutuse tagamiseks. Pildil olevale trepile on paigaldatud vaipkate, mis aitab tasandada astmeninasid. Trepil on tagatud mõlemapoolne liiklus, mistõttu täiendavad käsipuud vastasseinal pole vajalikud.

Käsipuud

Selle trepi muudaks oluliselt ohutumaks see, kui käsipuud ulatuksid 30-40 cm üle trepi esimese astme tõusu ja oleksid alla painutatud. See on vajalik nii liikumispuudega inimestele ja eakatele toetuspunkti saamiseks kui ka nägemispuudega inimestele, kes orienteeruvad trepil käsipuu järgi. Muuseumis on alati hea arvestada ka lastega ning paigaldada käsipuud kahele kõrgusele.

Nutikas trepilahendus, mis sobib nii väliürituste korraldamiseks kui ka ratastoolile ligipääsu loomiseks. Nägemispuudega inimest abistaks astmete markeering ning eakatele ja liikumispuudega inimestele on soovitatav paigaldada vähemalt üks käsipuu.

Lisakäsipuu saab ajaloolisesse keskkonda sobitada nii, et see silmale häirivalt ei mõju, kuid tõstab trepil liikumise ohutust ja on abiks nii liikumis- kui nägemispuude korral. Selle käsipuu sisse on peidetud led-valgusriba, mis toob hämaras käsipuu rohkem esile ning valgustab ka treppi. Ohutuse suurendamiseks võiks selle trepi iga tõusu esimesele ja viimasele astmele paigaldada tajutatavalt kontrastse markerteibi, mis värvitoonilt sobiks interjööri.

Sellel trepil on käsipuu ainult ühel pool. Trepikoja seintel on 2021. aastal restaureerimistööde käigus väljapuhastatud *art deco* ornamendiga maalingud (autor August Roosileht), mistõttu pole mõistlik paigaldada trepi välisküljele käsipuud. Sageli on ajalooliste hoonete trepid muust tasapinnast kontrastselt eristuvad. Sellisel juhul ei ole vaja paigaldada kontrastseid ribasid esimesele ja viimasele astmele. Trepipõsed sellel trepil puuduvad, kuid trepi konstruktsiooniline lahendus (piirde pulgad on astme servast piisavalt eemal ning omavahel madalalt seotud) takistab kepi või kargu libisemise üle serva.

Tagasihoidliku käsipuu saab paigutada pea igasse keskkonda. Kuna trepiastmed külgnevad seinaga, siis ei ole kinnine piire vajalik. Käsipuu otsad ulatuvad mõlemal pool piisaval määral üle astme tõusu, mis teeb selle kasutamise mugavaks.

Käsipuudele on võimalik lisada punktkirjas korruseinfo. Ajaloolisel trepikäsipuul saab kaaluda teisi nutikaid lahendusi, näiteks sälkusid, sepisnaelu jms, mis aitaksid korruste vahel orienteerumisel.

Hoone üldnõuded

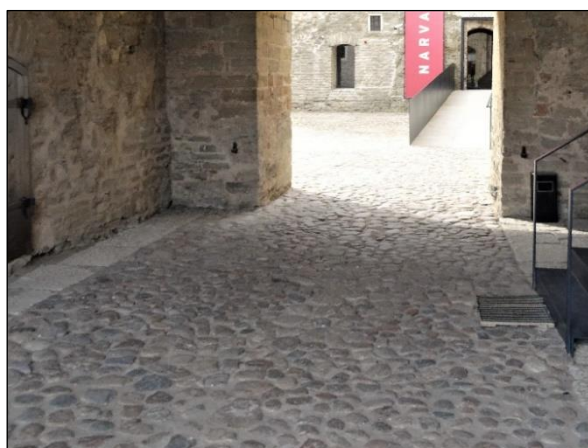
Kui füüsilised takistused puudutavad eelkõige ratastooliga liiklejat, siis hoone sissepääsu leidmine on suurimaks probleemiks just sügava nägemispuudega inimesele.

Fotol olev vasakpoolne sissepääs vastab ratastoolikasutaja vajadustele. Ligipääsetavust piirab linna maale jääv kõrge kõnnitee äärekivi. Sellistes olukordades on parimaks lahenduseks äärekivi asendamine kaldega kivi vastu või kõnnitee ja sõidutee viimine ühele tasapinnale. Selle näite puhul kohalik omavalitsus kaalub kõnnitee ja sõidutee viimist samale tasapinnale.

Munakivisillutise sisse on paigaldatud siledad plaadid, mis teevad teekonna läbimise lapsevankri, rulaatori või ratastooliga oluliselt mugavamaks. Erinevate pinnakatete kasutamine on abiks ka pimedale inimesele (sobiv alternatiiv taktilisele juhtteele).

Ilma sileda osata munakivisillutis on raskesti läbitav lapsevankri, kotsakinga, ratastooli või rulaatoriga. Pimedal inimesel on võimalik liikuda mööda vasakpoolset seinääärt, kuna paremal pool on erinevad takistused. Sellisele teelõigule on soovitatav paigaldada siledatest plaatidest käigutee.

Ebäühtlase kujuga ja suurte vahedega graniitkivid on silmale ilusad, kuid ratastoolile ja lapsevankrile kasutamiseks väga ebamugavad.

Lahtine kruus või killustik muudab tee ratastooli jaoks raskesti läbitavaks. Selline teekond on läbitav ainult koos ühe või mitme abistajaga. Sellise teekatte puhul on soovitatav invaparkimine korraldada sissepääsule lähemal ning paigaldada nähtavale kohale asjakohased suunavad viidad.

Asutuse nimetus ja külastajale vajalik informatsioon on vaegnägijale kontrastsel taustal (hele kiri tumedal taustal) hästi loetav. Pimedada inimese kasutusmugavuse suurendamiseks võiks ukseni juhatada taktiline juhttee või teistsugune pinnakate. Alternatiivina võib kasutada ka (liikumisanduriga) helimajakat. Peasissepääs paikneb maapinna tasandil, mis on ratastoolikasutaja jaoks arvestatav mugavus.

Siin on ratastooli sissepääs lahendatud klaasveranda kaudu, kust pääseb nii kohvikusse kui liftini, mis viib hotelli 1. ja 2. korrusele.

Sageli kohtame vanemate hoonete tuulekojas 2-3 astmega treppi. Sellisel juhul on paslik paigaldada nähtavale kohale teave selle kohta, kus asub alternatiivne sissepääs ratastoolikasutajale. Kõrval on toodud näide uuema hoone sissepääsule paigaldatud juhisest. Juhul, kui hoonesse sissepääsul on vaja abistamist, peab olema lisatud ka telefoninumber.

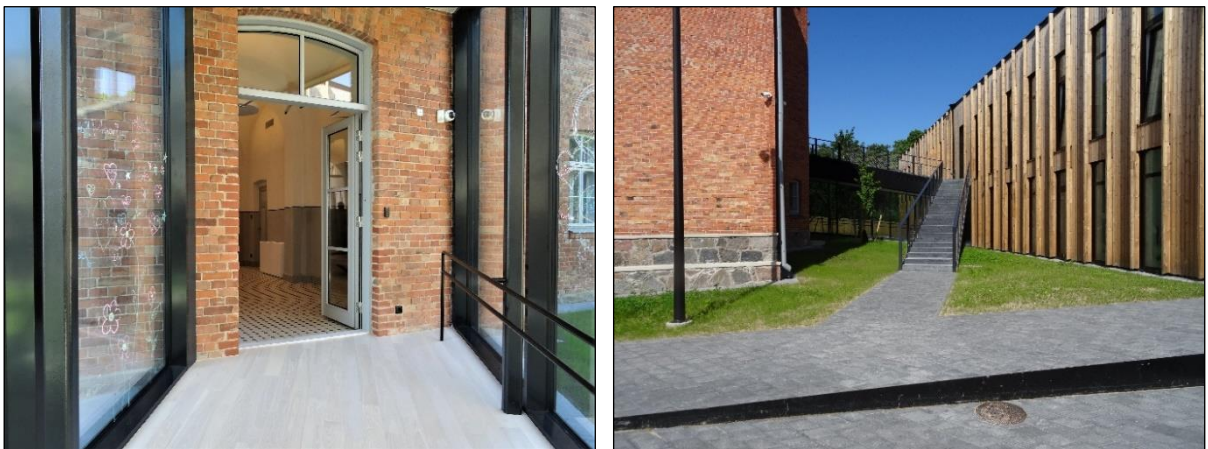
Sissepääsu leidmiseks on erinevaid võimalusi. Levinumaks on taktilsete kivide kasutamine (niinimetatud „triibukivid“, mis suunavad ja „mummukivid“, mis hoiatavad takistuse eest). Kasutada võib ka teisi lahendusi (erineva tekstuuriga teekattematerjalid, kõrgemad äärised, helimajakad vms). Alternatiivide valikul on mõistlik eelnevalt konsulteerida mõne puuetega inimeste organisatsiooniga, et veenduda lahenduse funktsionaalsuses.

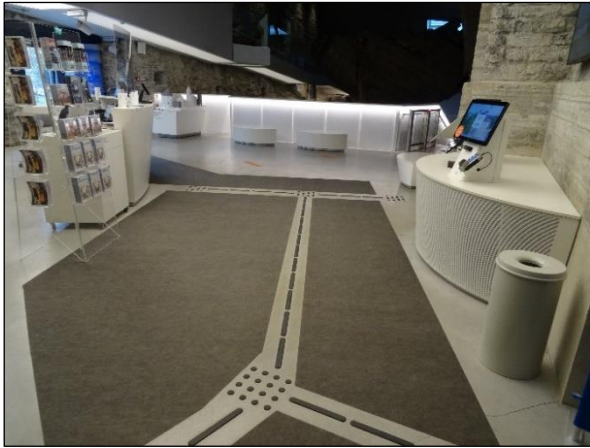
Evakuatsiooniteede tähistamisel unustatakse sageli arvestada puudega inimese vajadustega. Pildil on näide ajaloolise hoone juurdeehitusest, kus on korrektne viide ratastooli jaoks sobivale väljapääsule. Mälestises võib kaaluda ka teistsuguseid ajaloolisesse keskkonda sobituvaid tähistusi tingimusel, et need vastavad tuleohutuse nõuetele.

Hoonesisene liikumistee

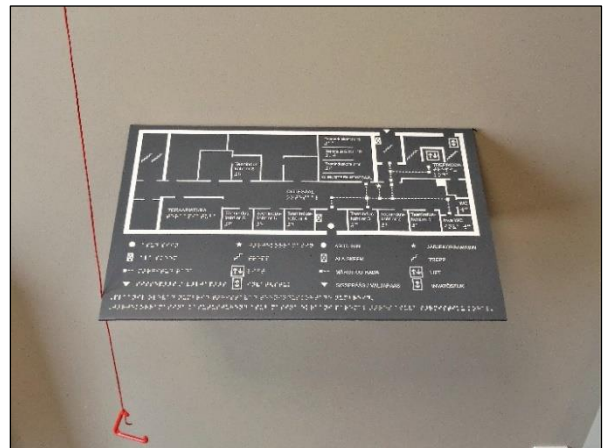
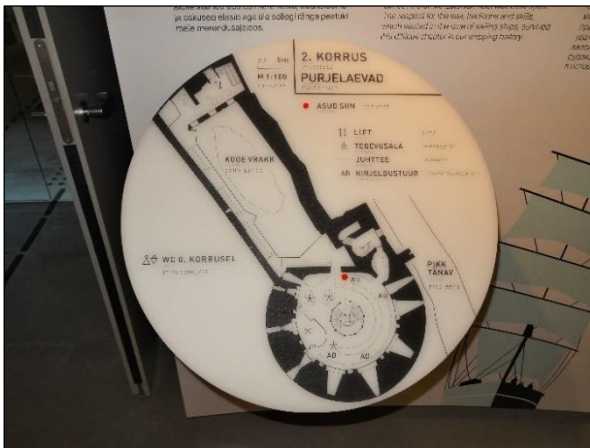
Juhtteede puudumine ja puudulik kontrastsus puudutavad jällegi nägemispuudega inimest, kuid puudulikud tähistused, viidad ja ootamatud ebatasasused mõjutavad eelkõige liikumispuudega inimest, kelle jaoks on suunavad juhised ja alternatiivsete liikumisteede väljapakkumine väga olulised.

Vana ja uue sidumiseks sobib kombineerida metalli ja klaasi. Pildil olev galerii seob ajaloolise hoonemahu uuega, mis on delikaatselt asetatud vana kõrvale, kuid mitte selle külge. Selline kombinatsioon jätab vana hoone fassaadi vaadeldavaks, kuid seob kompleksi siiski tervikuks. Ühtlasi on mõlema hooneosa jaoks leitud lahendus teise korruse evakuatsiooniväljapääsule.

Näide eeskujulikult lahendatud taktilisest juhtteest.

Kombitav korruseplaan. Paremalt kombinatava korruseplaani näide rekonstrueeritud riigimajas. Kombinatava korruseplaani juures peaks olema ka sõnaline tekst, kuna sünnimisest saadik pime inimene orienteerub paremini selgituste abil. Vanemas eas pimedaks jäänud inimene oskab orienteeruda ka taktiliste kaartide ja plaanide abil.

Kitsastes tingimustes saab lifti asemel edukalt kasutada invatõstukit, mis on maksumuselt soodsam, kuid võimaldab liikuda erinevate tasapindade vahel. Invatõstuk ei pea vastama liftidirektiivi nõuetele, vaid liigub masinate alla. Seetõttu on tema tehnilised nõuded mõnevõrra leebemad.

Nutikas tõstukilahendus ratastoolikasutajatele eritasandiliste tasapindade vahel liikumiseks keskaegses kirikus. Tõstuk on puhkeasendis peidetud põranda sisse ning selle olemasolu jääb asjatundmatule silmale trepi kõrval märkamatuks. Selliseid peidetud lahendusi soovitaks ajaloolistel objektidel julgemalt kasutada, kui hoone konstruktsioonid ja arhitektuur seda lubavad.

Väga keerulisel maastikul (näiteks kirikuvõlvidel) liikumiseks on mõistlik rajada puidust liikumisteed, mis on varustatud piirete või käsipuudega.

Varemetes liikudes ei ole hoiatavaid silte või suunavaid viitasid kunagi liiga palju. Teisaldataval alusel viidad ei sekku mälestise substantsi ning neid saab vajaduse korral kergesti ümber paigutada. Täielikku ligipääsetavust ja ohutust ei ole võimalik tagada ning külastaja peab mõistma, et ta peab ka ise olema ettevaatlik ega lähe kohtadesse, kus võib olla ohtlik. Füüsiline ligipääsu takistamine oleks äärmuslik abinõu, mis piiraks mälestise kasutamist hariduslikel eesmärkidel.

Uksed

Avade soojapidavaks sulgemiseks saab kasutada ka täiesti kaasaegseid lahendusi, mis selgelt eristuvad ajaloolisest substantsist.

Väärtuslike uksepakkude säilitamiseks on lubatud kasutada rihvelplekist tasandusi. Kuigi kalle on järsk, on see vajalik kompromiss väärtusliku detaili säilitamiseks. Mõnikord on aga just uksepakk see, mida on vaja eksponeerida (parempoolsel pildil). Ratastooli ligipääs on tagatud koos abistajaga. Abi oleks selgitusest, miks seda uksepakku ei ole võimalik kinni katta ja millist väärtust ta endas kannab, sest nii oskab ka puudega inimene sellesse olukorda mõistvalt suhtuda.

Kõrged (üle 25 mm) puidust uksepakud saab tasandada puidust liistuga, mis väldib komistamist ja on abiks ratastoolikasutajale.

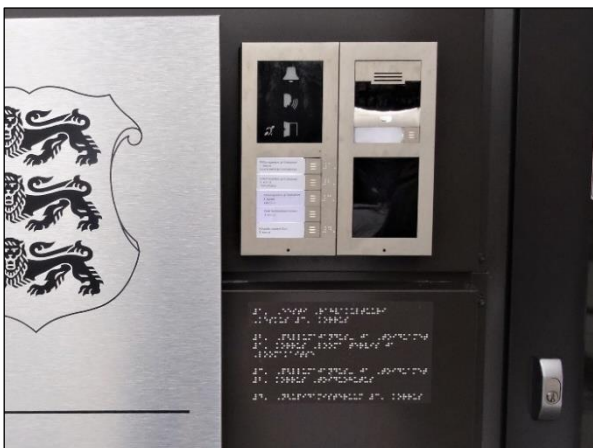

Maapinnast kõrgemad uksepakud saab üldjuhul muuta ligipääsetavaks. Selleks on mitu võimalust. Liikumis- ja nägemispuudega inimesele on mugavam, kui saab tõsta maapinda ja/või

sillutist nagu seda on näha parempoolsel pildil. Kui on tegemist eriti väärtusliku sillutisega, siis tuleks kasutada kaldplekki või puidust / klaasist kallet.

Sellise uksepaku puhul on rihvelplekist või puidust kaldpinna lisamine vältimatu. Juhul, kui ajaloolised ukсед / ukселengid / uksepakud on osaliselt või täielikult hävinud, tuleks ühiskondlikus funktsioonis olevates hoonetes läbiviidavate restaureerimis- ja rekonstrueerimistöde planeerimisel kaaluda madalamate uksepakkude paigaldamise võimalust. Väga väärtuslike uksepakkude puhul võib kasutada mittesekkuvaid lahendusi.

Kui hoone kasutusfunktsioon seda eeldab ja hoone arhitektuur ei sea takistusi, tuleks fonolukud muuta võimalikult käepäraseks kõigile kasutajagruppidele – ratastoolikasutajale ei tohi teda paigaldada liiga kõrgele, vaegkuulja jaoks peaks ta sisaldama silmusvõimendit (või kõrvaklapi pesa), pimedajaoks on olulised punktkirjas juhiseid ja reljeefsed klahvid. Puuetundliku ekraaniga fonolukud pimedaja või puuduliku mootorikaga inimese jaoks ei sobi.

Nõupidamisruumid ja koridoride ukсед võib tähistada reljeefsete kirjadega või paigaldada punktkirjas tekstid ukselingi kohale. Pimedaja inimese jaoks on sellest palju abi. Sellekohane informatsioon võiks olla kättesaadav kodulehel ja hoonesse sisenemisel.

Sisustus ja seadmed

Teeninduslett vastab nii liikumis-, nägemis kui kuulmispuudega inimeste vajadustele. Leti madalam osa sobib ratastoolis klientide teenindamiseks. Letini viib taktiline juhttee. Letile on nähtavale kohale paigaldatud piktogramm silmusvõimendi kasutusvõimaluse kohta.

Muuseumis on mõistlik teha ratastoolikasutaja ligipääs vitriinidele võimalikult mugavaks. Piisab sellest, kui vitriinid on sobival kõrgusel, kaldus asendiga ning nende all on 20-30 cm sügavuselt vaba ruumi põlvede jaoks. Madalad vitriinid on ligipääsetavad ka lastele ja lühemat kasvu täiskasvanutele.

Silmusvõimendi peab olema kõigis avalike ürituste toimumispaikades. Kõik ruumid, kus on võimalik kasutada silmusvõimendit, peaksid kandma sellekohast tähistust.

Majutusruumid

Ajaloolises hoones olevad majutusruumid ei pea kõik vastama invanõuetele, kuid oluline on see, et vähemalt osa tubadest saab vastu võtta ka erivajadusega külalisi. Liikumispuudega inimesele on oluline, et hotellituba oleks ruumikas ning voodi kõrvale pääseb ratastooliga. Voodi kõrval peab olema hädakutsungi nupp või sisetelefon abi kutsumiseks. Lülitid peavad olema ratastoolikasutajale kättesaadaval kõrgusel voodi peatsis. Toas või erandjuhul koridoris peaks olema ligipääsetav invatualett. Nägemispuudega inimesele on hea, kui talle tuba andes selgitatakse, kus asuvad olulised asjad (näiteks käterätikud, hommikumantel, šampoon, lülitid ja sisetelefon). Samuti tuleks talle tutvustada evakatsiooniteed lähima väljapääsuni. Kasuks tuleb pimekirjas või tekstivastajaga loetav juhend, kus kõik olulised asjad kirjas on. Ainult taktiilsest evakatsiooniskeemist ei piisa, lisatud peab olema ka sõnaline juhend (pööra uksest väljudes paremale, liigu koridori lõppu...). Kui hotellitoas puudub stroboskoopiline (pulseeriv) valgusti, tuleb kuulmispuudega inimesega eelnevalt leppida kokku tegutsemise ohuolukorras.

Tualettruumid

Ajalooliste hoonete puhul on peamiseks takistuseks sobiva ruumi leidmine invatualetile.

Invatualettidele sobiva asukoha leidmisel ja nende sisustamisel tuleb ajaloolises hoones olla paindlik. Sageli on sobiva ruumi leidmine keeruline ja nõuab kompromisside tegemist mõne muu ruumi arvelt. Oluline on ratastooli jaoks vajaliku manööverdamisruumi (1,5 meetrit) tagamine. Potilt peab käeulatuses olema häirekutsungi nööp või lüliti, paberihoidja ja käsidušš.

Tahveluksele on paigaldatud keskkonda sobituv lisakäepide ratastoolikasutaja jaoks. Lisakäepide on oluline selleks, et ratastoolist oleks võimalik ust enda järel kinni tõmmata. Võimalusel võiks käepide olla veel pikem (kuni 60 cm). Lukustamiseks sobib libliksulgur või lukustusasendisse lükatav ukselink, mida saab kasutada ka puuduliku mootorika korral.

Tähistust on võimalik paigaldada ka aaderdatud uksele. Kuid võimalusel tuleb siiski jälgida, et see oleks sobival kõrgusel ukse keskosas, piisavalt kontrastne vaegnägija silmale ja reljeefne (kombatav) pimedale inimesele. Kuigi pime inimene saab kasutada ka tavatualetti, on tal mugavam kasutada invatualetti, kus on olemas kraanikauss ja standardsed sisustuselemendid, mis tavatualetis võivad olla asetatud teisele kohale, näiteks eesruumi.

Pesemisruumid

Ajaloolistesse hoonetesse on pesemisruume kindlasti keerulisem paigutada kui uutesse, kus saab juba algusest peale kõigi nõuetega arvestada. Kuigi ajaloolistes hoonetes kohtab pesemisruume harvem, on nad olulised näiteks ajaloolistes hoonetes tegutsevates koolides, lasteaedades, hooldekodudes ja majutusasutustes. Suureks trendiks on ka ajaloolistesse hoonetesse rajatud spaad, mida kohtame päris paljude mõisahoonete juures.

Pesemisruumide juures tuleb pöörata tähelepanu eelkõige sellele, et oleks tagatud ratastooliga pääs nii leiliruumi kui duširuumi. Ukseavad peavad olema laiusega 800 mm ning lava ees peab olema ruumi ratastooliga manööverdamiseks. Nägemispuudega inimese jaoks on oluline, et kogu pesemisruumi ja leiliruumi sisustamisel peetakse silmas kontrastsust.